

HÁZANÉZŐ

A korondi FIRTOS Művelődési Egylet folyóirata

XXIII. évfolyam
1-2. szám

2012

Tartalom

P. Buzogány Árpád:

Költészetnapj versajándék
Jelek

Józsa Judit: Kond

Ambrus Lajos: A nyolcadik törzs
Fügevára

Király László: Elmosódó vázlat

Varga Géza:

A magyar őstörténeti témacsoport
ülése a székeley írásról

Szekeres Lukács Sándor:

Felsőősfalva rovásírásos leleteiről

Ráduly János: II. világháborús mondák

Még egyszer a gyermekgyilkos
leányanya balladájáról

Kiss Dénes: Újabb adatok Szabó Orsika
balladájához

Józsa András: Korond ősi malmái

Kacsó Eszter: Szülőfalum

Böloni Domokos: Havasi levegő

Majla Sándor: Anyámat kértem

Molnos Ferenc: Karácsony

Pongrácz László:

Amiről a kövek beszélnek

Szolláth Hunor:

Körtesy Károly fotográfus és
Szováta-fürdő

Németh János: Bekecs alatt Nyárád tere

Korondi Kovács András: Magány

Deák-Sárosi László:

A magyar nyelv „detrianonizálása”
Libás Matyi

Balázs Dénes: Ajtómon dörömbölt
„az angyal”

Páll Lajos versei

Veres Péter: Korondi képtár

HAZANÉZŐ

a korondi FIRTOS Művelődési
Egylet folyóirata, alapítási év: 1990

Elnök: Ambrus Lajos,

Titkár: Kovács György

Szerkeszti:

Ambrus Lajos (főszerkesztő)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bölöni Domokos

Deák Sárosi László

Király László

Majla Sándor

Molnos Lajos

Páll Lajos

Ráduly János

Tófalvi Zoltán

Postacím:

537060 Korond, Főút 664.

Tel. 0266-249 185

e-mail: alajos@korond.ro

A fedőlapon:

Páll Lajos: Az idő kereke (olaj)

Korrektor:

Antal Ibolya, Tófalvi Csilla

Tördelte:

Szász Csaba / IPG

Műszaki vezető:

Petroczki Géza

Felelős vezető:

Istvánfi Emma

A kiadvány
Hargita Megye Tanácsa
támogatásával jelent meg.

Készült Székelyudvarhelyen
az INFOPRESS GROUP Rt.
nyomdájában.

KÖLTÉSZET NAPI VERSAJÁNDÉK KORONDON

Korondon először ünnepelték a Magyar Költészet Napját. Április 13-án, egy pénteki napon, ami helyi viszonyok szerint alkalmasnak kínálkozott, versműsort és megzenésített verseket hallgatott meg a nem kis számú közönség. A szervező Firtos Művelődési Egylet kiadásában megjelenő lapot, a Hazanézőt húsz éve olvassuk, és a köréje tömörülő alkotócsoporthoz szót ezen az ünnepségen.

A település központjában, az Anyanyelv szobránál a líra, a vers, az írott szó szerepéről esett szó.

Majd koszorút helyeztek el régmúlt korok magyar költőire emlékezve. Katona Éva színművésznő az ünnepségen is jelen lévő Király László Anyanyelv című versét adta elő. Vágási Albert a korondi polgármesteri hivatal nevében méltatta az eseményt.

A művelődési házban sóvidéki költők együtt mutatkoztak be ez alkalommal, e műsor versmondóit, alkotóit jórészt személyesen is ismerhette a hallgatóság java. Ezért is hangzhatott el a megállapítás: nem csupán a magyar költészet gazdag, hanem ezen belül a sóvidéki is, hiszen úgy ülhetik meg a vers ünnepét, hogy saját szerzőik olvasnak fel.

A két évtizede Ambrus Lajos szerkesztésében megjelenő Hazanéző folyóirat köré tömörített sóvidéki tollforgatók közül többen elfogadták a meghívást, és elhozták versajándékaikat. Páll Lajos költő, festő egy Márai-vers után az arra írt válaszvversét mondta el, Ráduly János folklorista, rovásírás-kutató Kibédre érkezett szülőfalujába verssel, a szünetben pedig frissen megjelent Ana Blandiana-fordításkötetét dedikálta, Király László a nyolcvanas évek elején kötetben is megjelent Amikor pipacsok voltak, akkor közsímtől versét is felolvasta. Láng Eszter képzőművész és költő ugyancsak Korond szülőtte, Debrecenből érkezett, Korondi Kovács András Székelyudvarhelyről, Molnos Ferenc Szovátáról, Majla Sándor, aki gyermekverseket olvasott fel, ugyancsak Udvarhelyről a korondi Firtos Művelődési Egylet vezetője és a Hazanéző folyóirat főszerkesztője, Ambrus Lajos hívására. A parajdi születésű, zenével és nyelvészettel is foglalkozó Deák-Sárosi László költő a magyar fővárosból tért haza.

A műsor folytatásaként az Üzenet, másképp című lemezt mutatták be. Ambrus Lajos (övé a címadó vers), Áprily Lajos, Deák-Sárosi László, Király Farkas, Király László, Korondi Kovács András, Láng Eszter, Majla Sándor, Molnos Ferenc, Molnos Lajos, Páll Lajos, Ráduly János verseit Németh Viktor zenésítette meg és adta elő ihletten. Nagy élmény volt a közönségnek, talán kevesebben tudtak róla, mint ahányan eljöttek volna erre a ritka alkalomra. Hiszen a teremben környékbeli, illetve udvarhelyi, szovátai, kibédi, budapesti vendégek is ültek. Németh a szövegeket Deák-Sárosi Lászlóval közösen válogatta, ezért a műsort László vezette fel, és kísérte magyarázattal az elhangzó dalokat.

A korondi Firtos Művelődési Egylet rendezvénye jó, pontosabban meggyőző példa arra, hogy a nagy események nem csupán a nagyvárosokban, netán fővárosokban történnek. Ennek a kellemes hangulatnak a hatása, hogy aki ott volt, élménnyel tele térhetett haza. Olyannal, ami nekünk, mindennap magyarul beszélő embereknek is igazi élmény. Mert láthattuk a nyelv köntöséből a mindennapoktól eltérően kivillanó Vers erős testét, érezhettük a Nyelvünk erejét, dobbanó lépéseket a vér lüktetésének ritmusára, illetve ugyanekkor kellemesen elandalított a lágy folyású szavak halk zenéje, és mint egykor őseink szabályosan meg-megemelkedtek nyergükben a ló lépésének ütemére, mi is úgy nyújtottuk néha a nyakunk, hogy jobban halljunk, fel-felemeltük tekintetünket a földről a magasságba, vagy éppen a vadat csapdába lépni váró vadász izgalmával, türelmetlenül áhítottuk már hallani a vers utolsó sorait, szavait.

Az ünnepség után senki nem sietett haza, rég nem látott ismerősök üdvözölték egymást. A meghívott szerzők újabb köteteit is meg lehetett vásárolni egy rögtönzött könyvstandon. Éjszakába nyúltak már a beszélgetések, mire felkerekedtünk, hogy Korondról hazavigyük a sóvidékiek versajándékát, és továbbmondjuk magunkban – hallgatók és szerzők – a fülünkben megmaradt ütemre valamelyik verssort, egy-egy mondókát talán, amit még gyermekkorunkból hoztunk magunkkal, netán új versek alapgondolatát.

Ambrus Lajos, Páll Lajos, Király László és Ráduly János

P. Buzogány Árpád

Kond

Az ötödik sereg kapitánya Künd volt. Ez a Nyír környékén lakott fiait Kusidnak és Kupiannak mondják.

(Kézai: *Gesta Hungarorum* - László Gyula: *A honfoglaló magyarok*)

Józsa Judit: Kond

KIRÁLY LÁSZLÓ

Elmosódó vázlat

Tófalvi Zoltánnak

Megrendítő, ahogy jönnek.
Hegyeiken át.
Erdőkön át.
Nem tart velük értelmes szerszám,
életre való gondolat.
Sejtelmések.

Őtőlük már potyoghatnak magas égből
emberszemek is.
Ami nincs, az nincs.
Nem kell ide karhatalom,
kulák-ságok, kommunista-ságok,
elhurcoltatás,
Nyárádmente-híres szekus
Tótzoli őrmester
nevezetes belépője:
„azúristenbasszamegmagát!”
Bizony ő is közülünk való.
És a vérmes begyűjtőlegények.

Jó, hogy az isten akkor messze volt.
Szokása szerint másfelé figyelt.

Látjuk néhányan még őket.
Ártatlanok egén nincs írva nevük.

S a mi vétünk bocsánatos: csak arra figyeltünk
szombatoktól szombatokig, zsúfolt félhomályban,
röstellkedve, titkolózva gyermekünk előtt:

Milyen megrendítő lesz,
ha majd mi megyünk.
Hegyeinken át.
Erdeinken át.

A NYOLCADIK TÖRZS (monda)

Lebediás sírján, a második hazában már kóbor, keleti szél motozott. Mintha költögetné, fel-felsírt. Majd nekilódult. Mintha az első törzset, a Nyékit kereste volna, hogy vezesse a hont kereső magyarokat. De Előd már öreg. Integető, fehér szakállá bizonygatja: a legjavától is telik.

– Adjon a második törzs, a Megyeri, vezért – döntöttek.

Igaz, Álmos öregségben Előddel vetekedik. De ott van Árpád, a fia. Istenként áll a népe előtt. Ő az igazi, a harmadik hazába vezetheti a törzseket. Nem keverednek el a népvándorlás pusztító zivatarában. A Koutigyarmat törzs feje Künd. Igazi óriás. Árpáért lelkesedik, akár a Tarján törzs vezére, a roppant erős Ond. Bár termete zömök, négy patkót hajlít össze ujjai között. Hegy mozdulna meg, ha a vállát Ond nekivetné.

A Jenek, a Kasi, a Kazi törzsek fejei is: Tas, Huba és Töhötöm, egy-egy szálfá.

– Árpád! – zengték.

Együtt voltak mind. A pusztán pajzsra emelték Árpádot, akinek barna, szép, férfias arca vonásaitól megriad az ellenség. Bár ábrándos, mély tekintete lenyűgöző. Bátorság, erő és jószág sugárzik róla.

– Isten küldte – mondta az ősz Torda –, hogy ne zülljünk szét a veszélyekkel teli, hosszú vándorúton.

– Csak együtt szerezhetünk magunknak földet – hajolt meg a sok büszke fő a főpap szavaira, s Árpád lett a vezér.

De egy hiányzott a pajzsra emelésről. Pedig ő is valóban fejedelmi alak: Bánk. A kazároktól szakadt el: kabar. A törzse nyolcadikként csatlakozott a hont kereső magyarokhoz. Ravasz, eleven, de hűséges nép. Erős, elszánt és vakmerő. A határokon őrködnek éberen.

– Nyugodtak lehetünk – szolt tüzes vitézeire Árpád. Csodálta és szerette azt a furcsa népet, akiket ma székelyként ismer a világ.

Nem is merte még csak kiejteni se a száján senki, hogy az a szabad törzs, a nyolcadik, a többivel nem egyenlő.

Ambros Lajos

A Magyar őstörténeti témacsoport ülése a székely írásról

Az MTA BTK Magyar őstörténeti témacsoportja a Történettudományi Intézet tanácstermében 2012. június 14-én tartotta ülését a székely írásról. Az eseményről nyilatkozatot adtak ki, amelyet az elhangzottak ismertetésével egyetemben június 22-én tettek közzé.

A hír öröndetes, mert időszerű témát vett napirendre az MTA. Előzőleg az MTAnak is, meg Sándor Klárának is írtam néhány levelet, javasolva egy rováskonferencia rendezését, de érdemi választ nem kaptam. Sajnos, az ülésről közzétett megállapítások némelyikével nem lehet egyetérteni. Az idézett mondatokat dőlt betűvel ismétlem meg, hozzáfűzve az értékelésemet.

AZ ELSŐ ELŐADÓ SÁNDOR KLÁRA

Előadásának címe: *„Koholmány vagy ősi örökség? A székely írás Kézaitól napjainkig”.*

A cím mindkét mondata bizonytalan alapozásról tanúskodik. Száz éve, a finnugrista „tudomány” képviselőiben még felmerülhetett a kérdés, hogy a székely írás koholmány-e. Ez persze akkor sem volt jogos, mára azonban végképp anakronisztikussá vált. Van ennél indokoltabb és fontosabb kérdés is, amivel a hazai írástudománynak foglalkoznia kellene. Még akkor is sürgős az első kérdés felvetése, ha az ELTE tanárai napjainkig humanista kitalációnak állítják be a székely írást (maradjon ez az ő szövegük). Ugyanis ezt minden alap nélkül teszik, az ötletüket nyilvánvalóan cáfoló adatok figyelmen kívül hagyásával. Amiből annak kellene következnie, hogy komoly fórumon már fel sem vetődhetne ez a kérdés.

A cím második mondata túl szűkre szabja a székely írás létezésének és használatának idő-intervallumát, ugyanis a székely írás előzményét az emlékek alapján használták a szkíták és a hunok is – hogy a többi népet most ne soroljuk fel.

Azt sem tartjuk elfogadhatónak, hogy a „szakma” a 7500 éves szentgyörgyvölgyi tehénoszor „székely” jelekkel írt, magyar szavakat rögzítő feliratával nem tud mit kezdeni. Ez az írásemlék az emberiség legkorábbi, eredetiben fennmaradt és – megfelelő felkészültség esetén – jól olvasható írásemléke, amit a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti kiállításán bárki megtekinthet. Mivel a magyar kultúrának ezt az emléket magyar régészek ásták ki Magyarországon, ezért nekünk kell feldolgoznunk és a világnak bemutatnunk. Sándor Klára szűk időintervalluma azonban indokolatlan akadályt jelent munka közben.

Az pedig végképp elfogadhatatlan, hogy az előadó az Erdélyi István által is hun korinak minősített és a rováskorpuszában a székely

írás emlékeként bemutatott budapesti hun jelvényt ezzel az idő-intervallummal eleve kirekeszti a tárgyalandó emlékek köréből.

Előbb szabadon össze kell szedni az ide vonhatóknak tűnő írásemlékeket s egy érthető elemzés után kell meghúzni a székely írás használatának határait az adathalmazban belül. Kézai szemellenzőként való használata kirekeszti az új felfedezéseket az üléstől.

Sándor Klára szerint *„a székely írás napjaink egyik legmegosztóbb közéleti témája: a nagy többség politikai szimpátia alapján dönti el, hogyan viszonyul hozzá”.*

Hozzátehetjük: a tudománynak minden érdelemről és politikai szimpátiától függetlenül kellene foglalkoznia a székely írással. Ez egészséges tudatú nagy többség azért rokonszenvez az írásunkkal; mert a kulturális értékekkel – és általában az értékekkel – rokonszenvezni illik. Ez az érzelmi töltés azonban nem lehet szempont sem pro, sem kontra a székely írás tudományos leírásakor. Nem érzelmi, hanem tudományos kérdés megválaszolásáról van szó.

Például a székely írás keletkezésének koráról kialakított akadémiai vélemény nem függhet attól, hogy a többséghez tartozik-e a tanulmány írója, vagy sem. A hasonló kérdéseket nem az érzelmi viszonyokat tükröző jelzőosztogatással, hanem egy tudományos igényű vita (konferenciasorozat) során az érvek és az ellenérvek összemérésével kell eldönteni. Erre azonban nem kerülhet sor a más véleményt hangoztató kutatók meghívása nélkül.

„Sándor Klára előadását annak magyarázatával kezdte, miért székely és miért (nem) rovásírásról van szó. A székely eredet nyilvánvaló: csak Székelyföldről vannak ilyen írásos emlékeink.”

Nem csak a Székelyföldről vannak ezzel az írással írt emlékeink, hanem például egy kunnak tartott temetőből is előkerült a karcagi csatkarika felirata; valamint a honfoglaló, az avar, a hun, a szkíta és a neoliti-

kus leletek között is akadnak párhuzamok. Amennyiben pedig felismertük az archaikus magyar fazekasjelek és a székely írás rokonságát, vagy azonosságát, akkor még nyilvánvalóbbá válik, hogy e jelrendszert az egész magyar nép ismerte és használta, sőt használja ma is.

Ezt könnyen belátja az, aki a veleméri Sindümúzeumban meghallgatja az erről tartott előadásaim valamelyikét és a saját szemével látja az őrségi gerencséreke által a közelmúltban, vagy esetenként a mai napig is készített, „székely” jeleket tartalmazó cseréptárgyakat. Az MTA BTK Magyar őstörténeti témacsoportjának is joga van megsejlelni és megérteni ezeket az írásemlékeinket.

Ahhoz azonban nincs etikai alapja senkinek, hogy tudatosan figyelmen kívül hagyja az új felismeréseket, csak azért, mert azok körön kívülről érkeznek. Az ismerethiány a „tudós” társaságok esetében is azt eredményezi, hogy valótlanosságokat állítanak a nemzeti írásunkról, letagadva a létező népi és a más területekről származó előfordulásokat. Az akadémikus áltudomány több, mint fél évszázadon át a homokba dugta a fejét, amikor a székely írásról szó esett. Ez a magatartás másnak sem használt a helyzet felmérésében és a tisztánlátásban. Ideje szakítani vele.

A székely írás elnevezéssel azonban egyetértek, magam is ezt használom évek óta. Csak másképpen indokolnám a székely népnév szerepeltetését. Azért székely ez az írás, mert ők tartották meg az általánosan elterjedt jelkészlet modern írásszerű alkalmazását napjainkig.

„Az írás jellemzője, hogy jobbról balra halad”.

A sorvezetés az írástechnológiától függ, mint azt Sebestyén Gyula már tisztázta. A jobbról balra tartás a rovástechnológia korában is elsősorban a rótt emlékekre volt igaz; a fazekastermékek, vagy a fejfák sorvezetésére már nem.

Amíg nem sikerült felmérni az írásemlékek lehetőleg teljes körét, addig – egy részterület ismeretében – nem érdemes az írás általános jellemzőit megfellebbezhetetlenül kinyilatkoztatni.

„egy betű egy hangot jelöl”.

A székely betűk valóban csak egy hangot jelölnek; a szótagjelek, a szójelek és a mondatjelek azonban többet is. A több hangértékű jeleinket miért nem említi Sándor Klára?

Ezek elemzése nélkül a székely írás nem írható le helyesen.

A „szakma” azért szokta figyelmen kívül hagyni a többhang-értékű jeleinket, mert úgy gondolja, hogy azok csupán a betűkből viszonylag későn alkotott ligatúrák. Azonban Thelegdi világosan megmondja, hogy a capita dictionumok nincsenek betűkből összerakva.

Egyébként a ligatúráink némelyike is több ezer éves; egyes betűink pedig ligatúrák. Például a „g” (az eget tartó fa képszerkezet képviselője) az „o” és az „sz” ligatúrája – amit a jelek képi tartalmának megismerése tesz érthetővé.

„Egyéb érvek mellett legfőképpen a korai (13–14. századi) emlékek bizonyítják, hogy – bizonyos vélekedésekkel ellentétben – a székely írás nem a humanisták „koholmánya” volt.”

Egyetértünk. Az egyéb érvek közé tartozik, hogy a székely írást 19 jelforma azonosítása köti a hettita hieroglif (újabb nevén luwiai) íráshoz – amit a humanisták nem ismerhettek, mert akkor még nem volt felfedezve. A legkorábbi indián jelkészlet (például fazekasjelek) között megtalálható 23 jelpárhuzamról nem is beszélve.

„Vannak, akik a negyvenezer éves magyar múlt cáfolhatatlan bizonyítékának tartják”

Sándor Klára nem pontosan fogalmaz, amikor a negyvenezer éves magyar múltat emlegetőkről beszél. Egyrészt pontatlan a kor is, mert szerintem kb. 50 000 éves az írásunk (és a Közél–Keletről származik, vö. Az Éden írás!), Varga Csaba szerint meg 30 000 éves (és a Kárpát–medence terméke). Az előadó által említett átlagot tudtommal senki sem képviseli. Másrészt – bár az adatok valóban arra utalnak, hogy az írást a magyar (vagy egy magyarral rokon nyelv) rögzítésére fejlesztették ki – a kezdetek nyelvi viszonyairól keveset tudunk.

„Mivel eddig csak kevés emléke került elő, ... feltételezése szerint nem lehetett olyan elterjedt, mint azt sokan hinni szeretnék.”

Igen sok emléke van a székely írásnak (vagy a hieroglifikus rokonságának), amit soha nem írtak le írásmutatványként; például azért, mert díszítésnek vélték és nem tudták elolvasni (erre kitűnő példa az énlakai mennyezetkaszetták sarkaiban lévő sokat publikált, de fel nem ismert „Egy usten” ligatúra). Ha a „szakma” jobban értene az írás archaikus emlékeinek, képszerű szó- és mondatjeleinek olvasásához, akkor nyilvánvalóvá válna, hogy egy széles körben elterjedt hieroglifikus írásalkalmazás állt a mai (jobbára) betűző alkalmazás háttérében.

Azaz nem hit, hanem tudás kérdéséről van szó.

„meglehetősen kevés megbízható információ érhető el az írással kapcsolatban”.

A megbízható írásemlékek tömege vár feldolgozásra, de a „szakma” a szükséges elméleti alapok hiányában és a székely

A korondi korsó a világoszlopot három jellel (hullámvonal alakú folyó jelképpel), az égigérő fa jelével és a hegyekből rakott lépcsővel jelképezi.

írással szemben érzett zsigeri gyűlölete miatt nem képes a feldolgozásukra (lásd a szentgyörgyvölgyi tehénszobor és a budapesti hun jelvénnyel, valamint a székely írásnak az 1999-es Frankfurti Nemzetközi Könyvkiállításról való kitiltását!).

Szellemi és etikai kapacitásának növelése nélkül az MTA sem fogja szaporítani a megbízható információkat.

„... sok új emlék került elő ... Mindez szükségessé teszi, hogy a tudományosság komolyan foglalkozzon a székely írás témájával.”

Egyetértünk. Azonban felmerül a kérdés, hogy ha évtizedeken át nem foglalkoztak az írásunkkal és ezért a „tudományosság” számára „minden alapvető kérdés tisztázatlan” maradt (Sándor Klára pontos megfogalmazása 1996-ból), akkor most mennyire bízhatunk az állásfoglalásukban? Csupán az újabb keletű nemes elhatározásuk elegendő lenne a székely írás megfelelő leírásához? Mi úgy véljük, hogy a „dilettánsok” által végzett több évtizedes munka eredményeinek megértése nélkül lényegében egy helyben fognak topogni.

„a kapcsolatok földerítése még további feladat – ehhez tisztázni kell először a székely írás történeti rétegződését is.”

Mivel negyven éve dolgozom a kérdésen, az írásrendszerek kapcsolatának kérdését már nem tudom további feladatként jellemezni (ez legfeljebb a részletkérdések esetében lehet igaz). Sándor Klára azért lehet bizonytalanabb e kérdésben, mert az utóbb eredményesnek bizonyult munkánkat az odafigyelés, vagy a munkában való részvétel helyett a dilettáns jelző kiosztásával vélte elintézhetőnek.

A MÁSODIK ELŐADÓ BENKŐ ELEK RÉGÉSZ

Előadásának címe: *„A székely írás legújabb emlékei. A kutatás elmúlt negyedszázada”.*

Benkő Elek képes megbízható leírást adni egy-egy írásemlékünkről, ha annak építészeti-történeti vonatkozásairól van szó. Mint azt az ülésen elmondta, *„az emlékek tudományos igényű, korpuszszerű összegyűjtése időszzerű feladat, ez azonban csak több tudományág folyamatos együttműködése révén lehetséges”.* Egyetértünk.

Hozzátehetem azonban Gelb véleményét, miszerint a hasonló leírások és leltárok – a nagy kérdések kikerülése mellett – még nem számítanak tudományos teljesítménynek. Az is nyilvánvaló, hogy a tudományágak együttműködése nélkül az MTA BTK Magyar Őstörténeti témacsoportja elfogadható leltár készítésére sem lesz képes.

Például 1993-ban adtuk közre a Nemetz Tibor matematikussal közösen végzett valószínűségszámításunk eredményét (Bronz-kori magyar írásbeliség), amely szerint a távoli lineáris írásrendszerek hasonló jelei a genetikai rokonság miatt hasonlóak és nem lehet őket a véletlen egyezéssel magyarázni. A „szakma” képviselői azóta sem figyeltek fel erre az alapvető felismerésre, pedig e nélkül nem lehet meghúzni a székely írás rokonságának földrajzi határát, nem lehet megérteni a székely írás történetét, jeleit és kapcsolatait.

Ha a „szakma” nem lesz képes megérteni Benkő Elek figyelmeztetését, akkor semmi okunk a reményre.

A NYILATKOZAT RÉSZLETEI

Az MTA BTK Magyar Őstörténeti Témacsoportja az alábbiakat tette közzé a nyilatkozatában:

„1. Támogatja a székely írás ... tudományos kutatását, és fontosnak tartja az ezzel kapcsolatos ismeretterjesztő tevékenységet.”

Azonban joggal merül fel a kérdés, hogy miféle támogatás az, amelyik az információcsere elől is elzárkózik?

„2. Leszögezi, hogy a székely írás nem lehet a 15. századi humanizmus korának tudós fabrikációja, mivel több jelentős, időben ezt megelőző hiteles emlék került elő a Székelyföldön.”

Mint azt fentebb már említettük, nem csak a Székelyföldön kerültek elő ide tartozó írásemlékek, hanem máshonnan is.

„3. Javasolja, hogy készüljön el a székely írásos hiteles nyelvemlékek korpusza, amely a legújabb felfedezéseket is magában foglalja. Sebestyén Gyula 1915-ben megjelent műve óta nem áll ilyen, a korszerű tudományos igényeket kielégítő munka a kutatás rendelkezésére.”

Vékony Gábor annak idején megakadályozta, hogy az Ómagyar Kultúra Rovásosztálya által készített korpuszba bekerüljön a székely rovásjelekkel megírt bu-

dapesti hun jelvény. Ezt mégsem lehetett letagadni az égről, mert Erdélyi István korpusza közölte s ma a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti kiállításán megtekinthető.

Kérdés, hogy az MTA mit tekint legújabb felfedezésnek és melyik régészünk példáját kívánja követni?

„4. Javasolja, hogy készüljön el a kelet-európai rovásírásos emlékek autopszián alapuló korpusza, amely különösen fontos lehet a székely írás eredetének vizsgálatához.”

A kelet-európai rovás emlékek eltűzött tisztelete régi téveszméje az akadémikus „tudománynak”. Valójában minden antik írás elemzésére szükség van ahhoz, hogy jó képet alkothassunk a székely írás kapcsolatrendszeréről.

„5. Megállapítja, hogy a székelyeknél használt írás ... nemzeti örökségünk értékes részét alkotja”

Szerencsésebb sorsú nemzetek tudós társaságainak aligha kell hasonló megállapításokat tenniük nemzeti kultúrájuk legbecsesebb elemeiről.

„de nem volt és nem vált a magyarság egyetemesen használt írásává”. De igen. Ugyan mi akadályozza meg a „szakma” képviselőit a körültekintésben?

„6. Tudomásul veszi, hogy a mai magyar társadalom egyes körei a székely írás megújításán, mai igények szerinti átalkításán és elterjesztésén fáradoznak, de erről nem nyilvánít véleményt, mert az közvetlenül nem a tudomány kompetenciájába tartozik.”

A változtatások esetenként a székely írás meghamisítását jelentik, mert hozzá nem értők barkácsolják az írásunkat. Vétkesek közt cinkos, aki néma.

„7. A székely írás számítógépes kódolása ügyében (Unicode) szükségesnek tartja, hogy megkülönböztessék a történeti székely írást annak mai ... formáitól.”

Valóban meg kell különböztetni a székely írást a modernizált és meghamisított változatától.

Az alábbi levelet 2011. V. 9-én küldtem az MTA-nak:

TISZTELT MTA!

Nem volt túl régen, hogy egy hibás nyelvmélek-kiállítást rendeztek az OSZK-ban. A kiállítás azért volt hibás, mert nem mutatta be a székely írással írt nyelvmélekeinket. A kiállítás rendezői az utolsó pillanatban elhelyeztek egy mentegetőző feliratot, aminek hatására felmentették az egyébként érdemes főigazgatót az állásából.

Az OSZK és a nyelvészek eljárását mentendő dolgozhatta ki Horváth Iván professzor úr a semmivel alá nem támasztott hipotézisét arról, hogy a székely írást a humanisták találhatták ki.

Ugyanakkor Erdélyi István és Ráduly János a most megjelent korpuszukban az első rovásírásos emlék gyanánt egy hun kori jelvényt mutatnak be. A Magyar Nemzeti Múzeummal kötött és a főigazgató által aláírt letéti szerződésben ugyanezt a tárgyat szintén hun korinak minősítették a muzeológusok.

A hasonló, vagy jóval korábbi, a székely írás elődjével írt nyelvmélekeknek se szeri, se száma.

Javasolom, hogy az MTA szervezze meg a székely írással írt nyelvmélekeink kiállítását és egy ezzel foglalkozó konferenciát, valamint fórumot – ahol a vitatható álláspontok megmérkőzhetnének. Nem indokolt, hogy az akadémikus tudomány álláspontját – joggal – úgy lehessen jellemezni, amint azt Sándor Klára tette 1996-ban: „Minden alapvető kérdés tisztázatlan”.

Kérem, szíveskedjenek továbbítani ezt a javaslatomat Pálincás József úrnak, az MTA elnökének!

Varga Géza írástörténész

P BUZOGÁNY ÁRPÁD

Jelek

Rég porló ősök üzenete,
rovás: titokzatos jelek,
határköveken, templomfalon
mihozzánk szólnak, emberek!

Ki tudja elolvasni kopott
vonások: rovás értelmét?
Vagy te, vaskos idő, magadba
ezt is inkább visszanyelnéd?

Világháló és közösségi
oldalak üzenőfala
sokkal fontosabb lett számunkra,
mint ami itt egykor vala?

Rejtély maradjon mindörökre
rovás hordozta értelem?
Pedig tudjuk, hogy a krónikás
minden földön azért terem,

hogy hírt adjon eljövendőknél,
mi és miért történhetett,
különböző idők súlyos pora
mindent örökre elfedett.

Titkok a jelben: erős kezek
szándékát őrzi kódarab,
napkelettől Pannóniáig
ezer évekre megmarad.

Torontál-megyei ezüstcsésze a Tejút ábrázolásával a török korból, a folyó-ábrázoláson joggal szerepel a székely „ü” jel: A Tejút hasadékanak ábrázolásából keletkezett az „us”, a „ly” és „r” jel

Felsősófalva rovásírásos leleteiről

Sokan nem tudják Felsősófalván, de még a Sóvidéken sem, hogy a Székelyföld egyik legfontosabb székely-magyar rovásírásos lelet-együttese itt maradt fenn, éppen Felsősófalván. Felfedezésük sorrendjében az alábbi rovásírásos leleteket említem meg: a Kodáros-tetői, a felsősófalvi református templom nyugati ajtójának kőkerete, a kodárosi jelzett kő, a Kodárosi temető harmadik köve, a sófalvi-hegyi (békástanyai) kő és a szertő-tetői kövek.

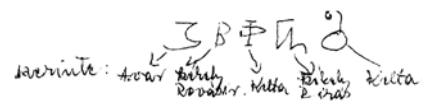
Erről az utóbbi háromról tudunk csak egyelőre, nincs azonban kizárva az sem, hogy a Sertőtető környékén még több ilyen lelet, de ezekről bővebben majd később írok. Előrebocsátom azt, hogy nem vagyok sem történész, sem rovásírás-szakértő, de hiszem és vallom, hogy a magyar írásbeliség történelmével érdemes foglalkozni, mert a több évszázados (Habsburg- és Szovjet birodalmi) elnyomás alatt elhanyagolták a magyar kultúrának ezen értékeit, és ideje is lenne alaposabban kutatni ezeket. Évtizedeken keresztül a hivatalos Magyar Tudományos Akadémia szinte nem is vett tudomást a székely-magyar rovásírásról, és csak az ún. „amatőr kutatók” foglalkoztak a rovásírás kutatásával. Szerencsére az utóbbi időben meg kezdett változni az MTA kutatóinak szemlélete is, mert most már találunk olyan akadémikusokat - pl. Dr. Erdélyi Istvánt, de másokat is -, akik felülvizsgálva korábbi álláspontjukat, elkezdtek foglalkozni a székely-magyar rovásírással. Erdélyi István akadémikus, régész-történész Ráduly János rovásírás- kutatóval együtt 2010-ben jelentette meg A Kárpát-medence rovásfeliratos emlékei a Kr. u. 17. századig című könyvét a Masszi Kiadónál.¹

Önmagában az a tény, hogy Erdélyi István akadémikusnak volt ereje, hogy felülvizsgálja korábbi fiatalkori álláspontját és Ráduly Jánossal közösen írt könyvet, már ez is tudománytörténeti szenzáció. De a magyarság történettudományának szempontjából is óriási előrelépésnek lehetünk szemtanúi az utóbbi időben, s szép lassan helyére fog kerülni a székely-magyar rovásírás kérdése is. Még egy biztató jelenségről is szót kell ejtenem, mégpedig a XIX. században elterjedt, a Habsburgok által protezsált és a XX. században szinte szentírásként tisztelt finnugor elmélet kérdéséről. Habár a finnek több évtizede felülvizsgálták a finnugor rokonságról szóló elméletüket és évek óta a Finn Tudományos Akadémia már arról ír, hogy a finn nép Európában alakult ki és nem a magyarok mellett, a hivatalos magyar tudomány ezt még mindig nem akarja tudomásul venni. A finn tankönyvekben 2003-tól kezdődően egyszerűen nem említik a finnugor rokonságot. A repedések azonban nálunk is megjelentek, például dr. Czeglédi Katalin, az Esztergomi Vitéz János Tanítóképző Főiskola és a Károli Gáspár Református Egyetem tanára előadásában arról ír és beszél, hogy „Hál’ Istennek a finnek 2003-ban átírták tankönyveiket. Az új finn történelem-tankönyvek így kezdődnek: Eddig az volt a nézet, hogy a magyarokkal

rokonok vagyunk. Mára kiderült: barátság van, de genetika nincs.” Czeglédi Katalin éppen arról értekezik, hogy a szkíta, hun, avar, székely és magyar népeknél folytonosság van, tehát nem a magyar királyok által jóváhagyott magyar krónikákkal van baj, hanem a sokkal később – Habsburg és Szovjet birodalmi nyomásra – kitalált értelmezéssel. Czeglédi Katalin egyértelműen ki meri jelenteni, hogy „nem lehet véletlen, hogy a székelyek hun-magyaroknak tartják magukat. [...] Az uráli nyelvcsaládba sorolt nyelvekben is a szkíták és a hunok hagytak számos nyomot a szókincsben és a grammatikai elemekben, innen van a magyarral, a török és a szláv nyelvekkel való egyezések nagy része.”² Czeglédi Katalin mellett számos magyar történész egyetért azzal, hogy az elavult és a magyar történelem-kutatásra ráerőszakolt elmélet helyett, a régi krónikáinkat és az új kutatási eredményeket ötvözve kell kutatni a magyarság és a székelység történelmét is, ezek között a kutatók között feltétlenül említésre méltó Dr. Tábori László. Tábori László: Az alig ismert ókori világbirodalom Pártia című könyvét csak azért említem meg, hogy láthassa a kedves olvasó, hogy mennyire el lehet hallgatni egy olyan nagy birodalom történelmét és kultúráját is, mely több mint félezer éven keresztül a világot meghatározta.

E kis nyelvészeti kitérőt azért tettem meg, mert jelezni akartam, hogy az utóbbi időben a tudomány álláspontja gyökeres változás alatt van, amely kihatással lehet a rovásírás kutatására is.

E sorok írója az 1960-as években, gyerekkorában figyelt fel arra, hogy Felsősófalva középső része felett magasodó Kodáros hegy délnyugati oldalán egy kb. 150 cm magas, 130 cm széles és 150-160 cm hosszú kő tetején, a latin ábécétől elütő 5 db. egyenként igen mélyen bevészt szöveg volt látható, ebből azonban a balról számított harmadik, negyedik és ötödik betű lehet, hogy ligatúrák, vagyis összevont rovásjelek. A **kodáros-tetői rovásírásos leletről** nagyon sokan tudtak, hiszen a Kodárosi temetőtől – az egyik legrégebbi sófalvi temető - szélétől nem messzi nyílt terepen létezett. Azért írom a kő méretét csak hozzávetőleges adatokkal, hiszen a kő teljes méretében manapság már nem látható, nincs meg. E sorok írójának emlékei szerint e betűk hossza mintegy 12 cm, 2,5- 3 cm vastagságúak és 3- 3,5 mélységűek; mivel többek között e nagy kő környékén számtalan alkalommal játszottak ott a gyerekek, ezért is élénke az emlékek erről a rovásírásról. A kodárosi követ még az 1970-es években is látni lehetett, ekkor fényképezte le Szekeres Lajos parajdi sóbányász, Parajd és általában a Sóvidék lelkes gyűjtője, aki létrehozta többek között a Parajdi Múzeumot is. A fénykép azonban elég gyenge minőségben maradt fenn, ezért később Szekeres Lajos le is rajzolta a betűket, így került bele – többek között - a Kodáros kincsei, Fejezetek Felsősófalva és a Székely-Sóvidék történetéből című monográfiába. A követ azonban sajnálatos módon házépítésre felhasználták, ezért a pontos felíratot jelenleg már nem lehet rekonstruálni.³

1. ábra Szekeres Lajos rajza

A jószándékú, de laikus Szekeres Lajos betűkhöz fűzött magyarázatával azonban nem lehet egyetérteni, hiszen szerintem ezek e betűk avar, székely-magyar, és kelta betűk voltak. Ez azért is valószínű, mert az egykori betűvévők nem ismerhették mind a három írást egyszerre, másrészt értelmetlen lett volna több nyelven kifejezni mondanivalójukat. Én magam, aki írok ugyan a székely-magyar rovásírásról és ismerem is nagyjából, de szövegelemzésbe vagy megfejtésekbe nem merek bocsátkozni, mert nem érzem annyira felkészültnek magam, hogy ilyen „teljesítménnyel” előrukkoljak. Már csak azért sem lehet a kodárosi követ háromféle rovásbetűről beszélni, mert a kelták, az avarok és a székely-magyarok egy időben együtt nem élhettek, főleg ami az avarokat és a keltákat illeti, az előbbiekről egész pontosan tudjuk, hogy Kr. után 567-ben kerültek be a Kárpát-medencébe, a kelták pedig nyugatra vándoroltak a IV. század előtt.

Legkézenfekvőbb lett volna azt vizsgálni, hogy ezek a betűk székely-magyar rovásírásos betűk-e, hiszen ismereteink szerint a XII.- XIII. századtól – de lehet, hogy még korábban is - ezen a vidéken a magyarul beszélő székelyek éltek, mert ugyan Sófalva nem szerepel az 1332-1333-as pápai tizedjegyzékben, mint ahogy sok más régi település neve sem, de a felsősófalvi templom padlófelújítása során kiderült, hogy a padló alatt egy kisebb, de a XII.- XIII. századi templom alapjai láthatók. Sófalvi András felsősófalvi származású történész-régész kutatásainak köszönhetően mára már tudjuk, hogy Sóvidék ma is egyik legszebb temploma a gelencei templommal egyidős lehet.⁴

Felsősófalvi Református Templom nyugati ajtójának **kőkeretén** található rovásírásos leletet a falu református lelkésze, Szász Tibor András fedezte fel. A felsősófalvi református lelkész a rovásírásos leletről felírt, az emlékről a következőket írta: „a templom nyugati oldalán a templom északi bejárata gótikusra jellemzően csúcsíves. Különösnek tartottam, hogy nem szimmetrikus: jobb oldala a csúcstól lefutó tengelytől jóval szélesebb, mint lennie kellene. A kőkeretet 1996-ban kibontottam vastag vakolatréteg alól. Előtűntek az 1200-as évek jellemző hornyok, faragások. Kiderült: az ajtó kőkerete szemmel láthatólag legalább kétszer szét volt szedve, át volt faragva, és nem az eredeti sorrendben, formában építették vissza. Ebben még semmi különös nem volna, de a 18. századi átépítés folyamán a hajdani mester szerencsénkre illesztő jegyeket használt. Célja: a beépítés folyamán nehogy felcserélje a felhelyezési sorrendet. Mindenik jel rovásbetűkűnt, sőt egyértelműen emlékeztető szóként értelmezhető. Bal alsó sarokból indulva: T azaz Tő - innen indul a munka. Gy: aGY, az induló ív feje, tartója. Sz: Szár, mely a csúcs felé ága-

zik. Fent az S: Sarok. Rendhagyó módon mindkét felén ez a jel szerepel, azzal a céllal, hogy az ékszerű betű csúcsa mint útmutató szolgáljon a beillesztési irányhoz. Ez a jel megerősített: helybeli mester munkája, módszere. Ugyanis mind a mai napig a gerendák összerovásának kirajzolásakor az alsósófalvi ácsok a sarok jelzését hasonlóan végzik. További jel a lefutó ü, azaz Ű, és legalul a R, azaz a Rá. Több, nagy horderejű következtést vonhatunk ebből.

2. ábra Szász Tibor András jelölése

Legfontosabb: a templomot építő, a felújítást végző, megújító helybeli mesterek, mint munkájukhoz szükséges jelzéseket, a rovást – és nem a római számokat vagy latin betűket – használták. Azaz a rovás a lakosság körében, legalábbis annak egy speciális rétegében – töredékesen bár –, de folyamatosan fennmaradt. Második fontos hozadék: már megnyugtatóan tudjuk értelmezni a dálnoki és sepsiszentgyörgyi templom hasonló jegyeit. Jelentős üzenet még: a rovásjeleket nemcsak betű- de szimbólumértékkel is használták – esetenként a legkönnyebben hozzájuk társítható gyökszót is jelentették.”⁵

Szász Tibor András ezt követően is fáradhatatlanul kereste, kutatta a székely rovásírásos leleteket, ezért megkérte a felsősófalviakat, hogy amennyiben találjanak olyan követ, amelyen székely rovásírásos jegyek vannak, értesítsék őt. A falu lakóinak többsége ezért nagyon tiszteli a református lelkészt. Szász Tibor András 2010 májusában a Székelyhon.ro oldalain beszámolt arról, hogy mintegy hét évvel korábban, 2003 folyamán a felsősófalvi legrégebbi temetőben, a kodárosi temetőben arra lett figyelmes, hogy egy 120 cm magas rovásírásos kő található.

A kodárosi temetőben található rovásírásos lelet jelei egyértelműen székely-magyar jegyeket tartalmaznak, itt mindenképpen ki kell emelni a kettős kereszt jelét, mely a székely-magyar írásban a gy hangot jelöli, itt elegendő célzást tenni az énlaki „egy az isten” rovásírással írt szövegre, melynek elején szintén ott található a kettős kereszt, ami a latin betűs ábécénk szerinti gy vagy egy. A **kodárosi jelzett kőnek** nevezett lelet nem az első volt ezen a környéken, hiszen köztudott volt a vidéken, hogy a Kodáros tetőn létezett a már említett rovásírásos kő. A rovásírás kutató lelkész a kodárosi jelzett kőről az alábbiak szerint számolt be: „Hét éve, egy temetés alkalmával a felsősófalvi kodárosi temetőben azonosítottam

3. ábra Kodáros temetői rovásírásos kő, Szász Tibor András fotója

be a rováskövet. Mellette ástak ki egy sírhelyet, így déli oldala a felirattal napvilágra került. Mivel régi sírkőnek vélték, kegyeletből nem mozdították ki a helyéből. Lehet, nem is tévedtek. 800 év alatt – mióta használatban van a kodárosi temető – sok minden megtörténhetett. Akár az is, hogy a kéznél levő, alkalmas formájú követ felhasználták egy friss sír jelölésére. A 120 cm magas, gömbölyű csúcsú, szabálytalan piramis alakú kő, a közeli friss hant miatt az utóbbi két évben enyhén a feliratos felének irányába dőlt, és süllyedt. A csonkakúp tetőn kis kereszt van bevésvé. Ennek feladata tudatni, hogy a kő jelzett, írott: amennyiben a növényzet körbenövi, a köves domboldalon hamar megtalálható. A sima oldal felső harmadán két nagy méretű, mélyen vésett jel, székely-magyar olvasatban (jobbról balra) S és GY-re emlékeztet. Bár ez utóbbinak úgy tűnik, van „talpa” is. Ekkor a betűértéken túl jelenthet „egy”-et, „magyar”-t, „élethelyet” is.”⁶

A Székelyhon.ro internetes oldalain Molnár Melinda „A kincses Kodáros titkai” címmel tudósított arról, hogy Felsősófalva református lelkésze a már korábban említett Szekeres Lajossal a felsősófalvi temetőben barangolva rálelt egy újabb rovásos kőre. A 2010. április 13-án megtalált **kodárosi temető harmadik rovásírásos kőve** mindössze három jelt tartalmaz, értelme röviden **sósz**. Az „S,SZ,R” jeleket így lehet olvasni. A faluban egyébként Felsősófalván belül a felső részt, „Felsőszernek”, a nyugati részt pedig „Alsószernek” nevezik, a főúttól kifelé (északi irány) eső részt pedig „Külsőszernek” mondják. A Külsőszer után következik a sokat emlegetett Kodárosi temető. A RÉSSES szó igaz, hogy magyarul értelmesnek tűnik, de ismerve azt, hogy a székely-magyar rovásírás alkalmával az esetek túlnyomó többségében jobbról balra írtak, másrészt a falu szer helyneveit is figyelembe véve, azt kell mondjuk, hogy e rövid szó a SÓSZER lehet. Ehhez a következtetéshez hozzátartozik az is, hogy Felsősófalva belterületétől mintegy 3-4 km távolságra lévő Sertő tető nevében szintén ott van e régi szép magyar szó.

4. ábra Kodáros temetői 3. kő, Szász Tibor András fotója

Ettől függetlenül a rovásírásos kő megtalálójának és első megfejtőjének az a véleménye, hogy mégsem lehetett a rovónak az akarata egykor, hogy a Sószer szót véssse rá, mert ilyen megnevezés nincs a Sóvidéken. Ez bizony nyomós érv, tehát a megoldás még várat magára, de mindenképpen a magyar nyelvű megoldásokban kell gondolkodni, hiszen a XX. századig Felsősófalvát kizárólag csak a magyarul beszélő székelyek lakták, sírhantjaik a Kodárosi temető még most is nagy tiszteletnek örvend, habár a faluban számátalan más temető is van. Kodáros mitikus jellegét Orbán Balázstól Ambrus Lajosig sokan említésre méltónak tekintették. Ambrus Lajos szavait felhasználva, Kodáros egy olyan hely, ahol „gyöke- rek alá rejtje átkos kincseit Dáriusz”.⁷ Az elrejtett kincsek, melyek az aranyból is értékesebbek, az a magyarság kultúrája. Ezeket kell keresni, kutatni Kodárostól a Sertő tetőig Felsősófalván és a sóvidéki Székelyföldről kilépve, a nagyvilágban.

A Sertő tetőről a későbbiekben még bővebben fogok szólni, de előljáróban azért meg kell említenem, hogy Anonymus a Magyarok cselekedeteiről szóló krónikájában, amikor elbeszéli Árpád magyarjainak a Kárpát-medence elfoglalásának (vagy visszafoglalásának) történetét, említi, hogy szerét ejtették az eddig tett dolgoknak, vagyis tanácskoztak, gyűléseztek, ezért ezt a helyet a mai napig Pusztaszernek nevezzük.

5. ábra Sófalvi-hegyi kő, Szász Tibor András fotója

Felsősófalva szórvány településén, a XIX. században létrejött tanyavilág szélén, a Sófalvi-hegy Bagolydombján Szász Tibor András 2004 kora tavaszán találta meg azt a különös faragású követ, melyet először régi tűzhelynek vélt. A Sófalvi-hegynek vagy Békás tanyának nevezett település-rész helytelenül sokan Békásteleppnek nevezik, ez szerepel helytelenül több leírásban, térképen, a Wikipédiában is, stb., de ezt a megjegyzést egyébként fontosnak tartottam megjegyezni, hátha egyszer megtanulják helyesen helyneveinket. A Sófalvi-hegyi Bagolydomb egyébként a Korond községhez tartozó Pálpataka határán található. A kő formája azért is érdekes, mert készítője egykor talán egy kis medencét, egy kőtartályt akart készíteni, melynek az aljába három különálló székely-magyar rovasjelet és egy külön ligatúrás jelt vésett. A **Sófalvi-hegyi rovásírásos határkő** (Szász Tibor András elnevezése) a Sófalvi-hegy határát mutathatta, de véleményem szerint ez csak egyszerűen Sófalva falu határát jelezhette, mert a kő bevéssége alkalmával minden bizonnyal sem a Sófalvi-hegy, de még Alsósófalva sem létezett, mert az előbbi a XIX. században, míg az utóbbi a XVII. században jött létre és csak 1803-ban vált ki Sófalvából (a jelenlegi Felsősófalvából).

A Sófalvi-hegytől egyébként légvonalban nincs messzi a Sertő-tető, mint ahogy Felsősófal-

vától is csak mindössze 3-4 km távolságra, a falu központjától hozzávetőlegesen 5 km-re van, igaz, hogy egyesek – kényelmesebb fajtájából – 50 kilométert is megtettek nagy kerülővel, terepjáróval, hogy közelebből megtekintsék az ott lévő követek. A **szertő-tetői rovásírási kőeket** Fülöp Sándor felsősófalvi székely ember fedezte fel és hozta tudomására Szász Tibor András lelkész és rovásírás kutatónak, aki felvette a kapcsolatot két magyarországi történésszel, Berta Árpáddal és Károly Lászlóval, akik 2006. szeptember 24-én délután és 25-én kiutaztak a helyszínre és alaposan felmérték a Sertő-tetőn található rovásírással szinte teleírt követ.⁸

6. ábra Sertő-tetői emlékkő, Szekeres Lukács Sándor fotója

Itt azonban meg kell jegyezzem, hogy a Sertő-tetőn nem csak egy rovásírási kő van, hiszen a falubeliekkel beszélgetve megtudtam, hogy legalább három ilyen kőről tud Fülöp Sándor. Sajnos nem tudtam felvenni a kapcsolatot vele, de a terület gazdájával, tulajdonosával – Lukács Károllyal – kimentünk a helyszínre, ahol megtaláltuk az erdő között a Sertő-tetői nagy emlékkövet, majd hosszas keresgélést követően találtunk egy kisebb követ is, melyről a későbbiekben fogok szólni. Szász Tibor András valószínű, hogy a szenzációs lelet miatt arra gondolhatott, hogy a monumentális 185 cm magas és 165 cm széles követ nem árt, ha más szakemberekkel közösen tárják fel, annál is inkább, mivel ezen a kőn nem egy-két jel, hanem számtalan van. Első ránézésre is – igaz, hogy laikus vagyok – székely-magyar rovásírási feliratnak lehet látni a 45-46. jeltől álló írást. Berta Árpád és Károly László – anélkül, hogy az írást megfejtették volna – megállapították, hogy a felsősófalvi Sertő-tetőn található kővön orrhoni-jeniszei török nyelvű felirat látható. Az igaz, hogy a Firtos tetőtől délre Firtosváralját nevezték Besenyőfalvának is, de ha voltak is besenyők ott, azok nem valószínű, hogy a több kilométerre lévő Sertő-tetőn állították volna fel a feliratos emlékkövet. A feliratot azonban nem próbálták törökök sem megoldani, hanem egyszerűen nem beszéltek róla. A laikus véleményem szerint először a magyar nyelvű megfejtéssel kellett volna próbálkozni, mert ismereteink szerint a felirat idejében is magyarul beszélhettek a település lakói, hiszen a falut székelyek lakták. A felirat véleményem szerint nem Firtosváralján, hanem Sófálván keletkezett. Hasonló kérdéseket tett fel Varga Géza és Mellár Mihály is. Én ebben az ügyben nem akarok egyértelmű kijelentéseket tenni, de azért kérdéseimet fenntartom, hiszen más személyek is első alkalommal a legkézenfekvőbb megoldás irányába kellene tájékozódjanak. Varga Géza honlapján részletesen foglalkozik a felsősófalvi szertő-tetői felirattal. Mellár Mihály igyekezett részletesen meg is fejteni a felirat titkát, mégpedig olyan szemüveggel nézve, hogy a felirat magyar nyelvű.⁹ Ilyen szemmel és szívvel olvasva, Mellár szerint a szertő-tetői nagy

emlékkővön az alábbi szöveg olvasható: „Sertő-só-hegy tetőn annyi szörnyűlő éjt okozó átok van. Rábeszélő gyanúban. Csúcsát évente énekelik körbe, kik ide feljönnek (ös) imára, énekre, regére.” Majd szerepel egy valószínűleg jóval később vésett szöveg is, melynek szövege: „Koronás Jézus-idező lenyűgöző. Kereszt-halálra bujtói, kereszt-vívói nyájából szakadtál ki TE ISI!” Valószínű, hogy Mellárnak sokkal több köze van a valósághoz, hogy a rovásírás egykori készítői minden valószínűség szerint székelyek lehettek, annál is inkább, mert a Sertő-tető szót a mai napig értik, tudják, használják a sófalviak. Sőt, amikor kimentünk a helyszínre Lukács Károllyal, úgy ejtette ki a Sertő-tetőt, hogy én alig értettem meg, ugyanis ő folyton Sertő-s-tetőnek mondta a helyet. A Sertő-tetőn azonban nincs só, a Sófálvai Sóhegy innen mintegy 6-7 km távolságra, nyugatra van légvonalban. Szerintem érdemes tovább elemezni a felirat mondanivalóját. Az sem baj, ha többen is megpróbálkoznak a megfejtéssel. Szerény, laikus véleményem szerint a Sertő-tető már önmagában beszél, hiszen, ha a szó elejét vesszük, a szer-t, melyet már az előbb említettem, akkor mindjárt arra kell gondolnunk, hogy ezen a helyen egykor szeret éjtették az ügyeknek, vagyis tanácskoztak a székelyek. Orbán Balázs, a legnagyobb székely, a Székelyföld leírásában említi, hogy a székelyek fegyveresen tartották az üléseiket, közülük a fő emberek kövekre ülték le, a többi pedig állva figyelte a tanácskozást. Ha alaposan megnézzük a Sertő-tetőt, első ránézésre is ez jut eszébe a történelmet ismerő embernek, hiszen a nagy emlékkő mellett számtalan más, valamivel kisebb kő is található, a hely pedig alkalmas arra, hogy ülésezzenek, gyűlést tartsanak.

Úgy tudtuk, hogy a Sertő-tetőn nem csak egy rovásírási kő van, hanem van még két másik kisebb kő is, sűrűn teleírva székely rovásjelekkel. A **szertő-tetői kisebb írási kő**, amint már említettem, a terület tulajdonosával – Lukács Károllyal – együtt llettük fel az erdő között, hosszas keresgélést követően.

7. ábra Sertő-tetői kis kő, Szekeres Lukács Sándor fotója

Azért is kerestük a többi rovásírási követ, mert Fülöp Sándor szerint a Sertő-tetőn három rovásírási kő van. Lukács Károly a nagy emlékkőtől nem messzi található számtalan követ drótkéfével letakarította, hiszen az erdő között a kevés napfény miatt a kövek bemohásodnak és a moha eltakarja az esetleges rovásjeleket, elrejtja az esetlegesen rávésett írást. Hosszas keresgélésünknek köszönhetően megtaláltuk a nagy emlékkőtől délkelet irányban (kb. 100-150 m) az erdő között a kisebbik követ, melyen azt hittük, székely-magyar írás van. E kő sem kicsi, hiszen hossza egy méter harminc centiméter körül van, a szélessége pedig 110-120 cm, de szakavatott

szakemberek segítségével és megfelelő felszereléssel rögzíteni fogjuk ezen a második kővön látható rovásírást is. A szöveg majdnem 1 m hosszú, de ennek a részleteibe most nem akarok belemenni, hiszen alaposan fel kell mérni ezt a követ is.

Nem mondtunk le arról sem, hogy ezt a harmadik rovásírási követ is megtaláljuk, ezért továbbra is fogjuk keresni, annál is inkább, mert a terület jó ismerőjével, Fülöp Sándorral előzetesen fel fogjuk venni a kapcsolatot, mint ahogy be szeretnénk avatni e kutatásba a Székelyföld egyik jó rovásírási szakértőjét, a már említett korondi születésű Ráduly Jánost is. Nem sokára sikerül is összeegyeztetni az időpontot, így 2012. július 16-án Ráduly János, Csutak Attila, Lukács Károly és jómagam (Szekeres Lukács Sándor) kimentünk a Sertő-tetőre, az ott található kövek megvizsgálása céljából. Ráduly János és Csutak Attila a Sertő-tetői nagy kő feliratait megvizsgálva megállapították, hogy székely-magyar rovásírás van a kővön. A kővön található feliratokat Ráduly János és Csutak Attila rögzítette, lemasolta, jómagam pedig lefényképeztem, illetve filmfelvételt is készítettem. A kővön található írás megfejtése azonban hosszabb időt vesz igénybe. A Sertő-tetői nagy kő felmérését követően megtaláltuk a Sertő-tetői kisebbik követ is, amelyen írást lehet látni. Csutak Attila a pacsmagolások technika segítségével, mohával satírozva egy A4-es lapon, döbbsen állapítottuk meg, hogy a kővön nem székely-magyar rovásírás van, hanem egyszerű latin betűs írás, mégpedig az olvasható, hogy: SÁNDOR. Tudomásul kellett vevyük, hogy ez nem rovásírási kő, azonban a harmadik követ mi sem találtuk meg. Reméljük, hogy a kutatást a későbbiekben folytatni tudjuk.

JEGYZETEK:

- 1., Erdélyi István, Ráduly János: A Kárpát-medence rovásfeliratos emlékei a Kr. u. 17. századig, Masszi Kiadó, 2010.
- 2., Czeglédi Katalin: Dr. Tóth Tibor, A keleti magyarokról szóló részletének nyelvészeti vonatkozásai, in: Eleink, magyar őstörténet, XI. évfolyam, 1. szám (25.), 2012, 34. old.)
- 3., Szekeres Lukács Sándor: Kodáros Kincsei. Fejezetek Felsősófalva és a Székely-Sóvidék történelméből, Székelyudvarhely, 2002., 168-169. old.)
- 4., Sófálvai András: Sóvidék a középkorban, Fejezetek a székelység középkori történelméből, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 2005., 98-110. old.
- 5., Beszédes kökeret, Szász Tibor András - Székelyhon.ro, 2010. július 12.; Szekeres Lukács Sándor: i.m., 168. old.
- 6., Molnár Melinda-Szász Tibor András, Székelyhon.ro, 2010. május 07.
- 7., Ambrus Lajos: Ösvények az égből, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009, 147. old.
- 8., Berta Árpád-Károly László: A szertő-tetői kő rovásírási feliratai* Az itt közölt – előzetes tájékoztatásnak szánt – tanulmány a szertő-tetői kő rovásírási feliratairól az MTA-SZTE Turkológiai Kutatócsoportjának műhelyében készült. Rövidített változata elhangzott 2006. november 6-án a Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya doktori előadásai között.
- 9., Mellár Mihály: A szertő-tetői kép- és rovásfelirat olvasata, in: Mikes International, Magyar szellemi fórum

Hungarian Periodical for Art, Literature and Science, Alapítási év / Founded: 2001., Internet: www.federatio.org/mikes_int.html, Email: mikes_int@federatio.org, P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland, X. évfolyam, 2. szám Volume X., Issue 2., 2010. április – június / April – June 2010, 100-106. old.

Második világháborús mondák

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál 2008-ban megjelent Csaba ösvénye. Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről I. című könyvünkben utaltunk arra, hogy „a műfaj „termékeinek” osztályozása sok töprengésre adott okot: mára jobbára kikristályosodott, hogy vannak eredetmagyarázó, történeti- és művelődéstörténeti, helynevek, kulturális létesítmények létrejöttét magyarázó, hiedelmeket feldolgozó, valamint vallásos legendákat taglaló csoportok. A kutatók számos alcsoportot is elkülönítenek. A nép viszont nem műfaji határokból gondolkozik, az adatközlők csak mondják, mondják a magukét, az örök szépségeket.”

A mondaműfajok közül a legnagyobb népszerűségnek a történelmi epikumok örvendenek. Ma már világos: historikus népmondának (is) felfogható minden olyan „beszámoló”, egyéni és kollektív emlékezet, amely régi vagy közelmúltban lejátszódott társadalmi eseményekhez kapcsolódik. Magyar Zoltán: *Népmondák a Bekecsalján* (Marosvásárhely, 2007) című munkája már olyan szövegeket is közöl, amelyek az 1990-es marosvásárhelyi „fekete március” eseményeit tartalmazzák.

Ilyen típusúak az első, illetőleg a második világháború eseménysorairól szóló történetek is. Megelégedéssel olvastam – egészen frissen – Nagy József: *A második világháború emlékezete és a szóban elmondott történelem Székelyföldön* című tanulmányát (In. Székelyföld. XVI. évf. 4. sz. 2012. április), amelyben a következő sorok olvashatók: a második világháború „...zömmel had- és diplomáciatörténeti munkái nem kellőképpen foglalkoznak az egyszerű katonák beszámolóival, melyek a megszokott történeti képtől eltérő tapasztalatokról beszélnek. Ne feledjük, 1940 és 1945 között a magyar királyi honvédség állományába kerülve kb. 1, 1 millió ember fogott fegyvert, akik közül harcban kb. 320. 000 fő esett el, fogságba szintén több százezer fő került, akik közül szintén sokan nem tértek haza.”

A szerző fontosnak érzi az oral history-anyagok által „felkínált” részinformációkat is, miközben eme információk érzelmi telítettségét hangsúlyozza: „A második világháború a jövő generációk számára is erős érzelmek forrása marad, ezért a társadalom egy része sosem fog a háborúra hidegen vagy érzéketlenül tekinteni.”

2011. augusztus 17-én a kibédi 88 éves Simonfi Lászlótól olyan „háborús” mondákat rögzítettem, amelyekben a fogságélet főbb mozzanatait beszéli el. 1944. szeptember 6-án levontekatonára lett, ettől kezdve folyton nyugat felé sodródott. Szemtanúja volt Berlin elestének, majd Oroszországba került, ahol 1948. május 5-ig hadifogoly volt. Mielőtt bemutatnánk a szövegeket, ismerkedjünk meg adatközlőnk életrajzi adataival.

RÖVID ÉLETRAJZOM

Én, Simonfi László, 1923. október 22-én születtem a marosszéki Kibédén. A felső malomházban láttam meg a napvilágot, ez akkor a szövetkezet tulajdona volt.

Tizenhárom éves koromig Kibédén éltem, majd Temesvárra kerültem. Itt 1940-ig mézárósnas voltam.

Iskoláim: hat osztályt végeztem Kibédén, plusz a temesvári inasiskola. Az iskolák után Budapestet is megjártam, nyolc hónapig voltam a lakója. Amikor hazakerültem, jött az általános mozgósítás. Katonáékhoz 1944. szeptember 6-án rukkoltam be, akkor az oroszok már Kibédhez közeledtek.

Marosvásárhelyen a Második Hadosztály 27-es gyalogezredéhez

osztottak be. Innen Zsibóra, majd Nagykároly környékére kerültem. Következett Szolnok, Pápa, majd pedig Dé, ahol a nagy Festetics-uradalom volt.

Lepsényben újrászoroztak, mert addig csak levontekatonák voltunk. Következett Kaposvár, Bőszénfa, majd Zalaegerszeg, végül pedig Németország, ahol orosz fogságba kerültem.

1948 tavaszán kerültem haza a fogolytáborokból, akkor megpróbálkoztam a földmunkával, de nem ment. Így Erdőszentgyörgyre kerültem a Zöldségfeldolgozó Telepre, ahol 1962-ig voltam fizetési munkás. A kollektív gazdaságok megalakulása után Szovátán dolgoztam az OCOL-nál, vagyis az Erdészeti Hivatalnál, majd az IBC fürdőtelepi vállalat alkalmazottja lettem, ahol 18 évig dolgoztam. Azóta nyugdíjas vagyok. Kibédén élek, októberben töltöm a 89. életévemet.

(Simonfi László, 2012. július 20.)

Adatközlőnk szövegeit hangszalagon rögzítettem, lejegyzés közben csekély nyelvi stilizálással éltem (pl. *vóut* helyett *volt*, az őu két-tőshangzó). A címadás a gyűjtő munkája. A mondák megfogalmazásának mikéntjéről megjegyezzük: adatközlőnk kis „repertoárja” jól elkülöníthető történetek füzére, magukat a „sztorikat” pedig az apró részletekig kidolgozta. Ide kívánczik a *Mikor a szolgának telik esztendeje* (Bukarest, 1987) című könyvem bevezetőjében írt pár sorom: „Annyi eredeti nyelvi ötlettel, annyi remek megfogalmazással találkozunk bennük, hogy valóságos csodálat ébred bennünk a nép nyelvi leleménye, a mondatok megépítésében tanúsított bátorsága iránt.”

Íme a mondaszövegek:

SZEMTANÚJA VOLTAM BERLIN ELESTÉNEK

A második világháború végén a mi magyar zászlóaljunk zárt rendben vonult vissza Németország felé. A fegyvereink szekerekbe voltak rakva. Elhagytuk a lengyel Sirák helységet, ez mezőváros- féle volt, s mellékutakon haladtunk tovább a német határig. A határt egy nagy-nagy szobor jelezte, hogy vége Lengyelországnak, s következik Németország. Muszáj volt menni, mert az oroszok naponta 50 kilométert haladtak előre, ott voltak folyton a nyomunkban.

Olyan területre érkeztünk, ahol nagy tankcsapdák voltak. Eljutottunk Nájhámerig, ez pánccelos laktanya volt, bent az erdőben. Itt a mi zászlóaljunkat kétfelé vágta, fele eljutott Drezdába, az Elba partjához. Én ebbe az egységbe kerültem. A zászlóalj másik fele megsemmisült, a katonák zöme az oroszok fogságába került. Ott a német front összeomlott.

Akkor minket átvezényeltek az Odera vidékére, a Németország felőli oldalra, csináltuk a bunkereket Mixdorf határára.

Na, de mit csináltak az oroszok? Hidat vertek az Oderán, ezt aztán a németek nem hagyhatták szó nélkül. Lőtték a hidat, fényes nappal néztük végig az ütközetet. Akkor történt az, hogy egy orosz helikopter átrepült felénk. Éppen sorakozó volt, készültünk ebédelni, s úgy szétlőtték az ételünket, a gulyásunkat, hogy az egésznek elfolyt a leve.

Nem volt más kiút, nekünk fel kellett adni az Oderának ezt a részét. Így jutottunk el a Spre-csatornáig, ez már Berlinnek a külvárosa volt. Ott minket még egyszer bevetettek az oroszok ellen.

Két hétig tartottuk a vonalat, de egyre kevesebben maradtunk. Kellett volna jöjjön az utánpótlás, de nem jött. Átkeltünk a Sprecsatornán, s mikor láttuk, hogy a harc tovább reménytelen, akkor megszöktünk. Bura János őrmester azt tanácsolta:

- Tegyétek le magatokról az eddigi ruhát, mert ha nem, az oroszok agyonlőnek.

Rögtön én is más ruhát szereztem, csendőrruha került reám. Csendőrként kerültem az oroszok kezébe. Egy hét múlva Berlin elesett. Elmondhatom, hogy szemtanúja voltam Berlin elesésének.

FOGOLYTÁBORBAN LÁTTAM SZENT-GYÖRGYI ALBERTET

Én 1945. április 28-án vagy 29-én estem orosz fogságba Berlin külvárosában. Nemcsak én, hanem az egész magyar zászlóalj. A vezetők is, rengeteg tiszt. Jó tíz nap múlva már vége lett a második világháborúnak.

Minket, akik foglyok lettünk, elvittek először Lengyelországba, Cilencikbe, aztán utána Podzdam következett. Itt kétszázezerre gyarapodott a foglyok száma. Bevagoníroztak, azt mondták:

- Vissza átképzésre.

Hát a vonattal kelet felé vittek, Oroszországba, a 165-ös számú központi politikai lágerbe, mégpedig Sztálicin fogolytáborba. Ez a tábor a Volga felső folyása és az Oka közti homokdombon volt, körülötte víz, mocsarak, posványok. Ott ment el a transz-szibériai vasútvonal.

Ennek a 165-ös fogolytábornak volt tíz fióktábora Gorkij város körzetében. Emlékszem, mikor megérkeztünk a helyszínre, három napig nem engedtek be a táborba, mert tifuszbajrány volt.

Az itt való táborban én műhelybe kerültem. Toborozták azokat a foglyokat, akik értettek a famunkához és a kádármesterséghez. Mondtam:

- Én Kibédrről vagyok, ott szinte mindenki ért a faragáshoz.

Összekevertünk vagy kétszázan - kétszázötvenen. A hadseregnek főleg szekereket csináltunk és fosznideszkából tartályokat. Ezek négy méter magas és négy méter széles tartályok voltak, beleásták a földbe, úgy, hogy csak egy méter maradt a felszínen. Állatokat itattak belőlük.

A sztálicini fogolytáborban volt még Rákosi Mátyás, én már őt nem láttam, el volt víve Moszkvába. Aztán ott volt még Lander, Hollós, a gyergyói King, ez örmény volt. Itt láttam meg Szent-Györgyi Albertet, a Nobel-díjas tudóst. Arról, hogy miképp került a fogolytáborba, semmit sem tudok. De megtörtént az, hogy megjelent egy helikopter, kiszállt belőle két tiszt, s mentek az irodába. Hívták Novák Lacit, az 1-es barakk főhadnagyát, a barakkparancsnokot, ő marosvásárhelyi volt, mondták, hogy jöttek Szent-Györgyi Albertért.

A két helikopteres tiszt gyorsan cselekedett, még annyi időt sem adtak Szent-Györgyinek, hogy elbúcsúzzon a társaságtól. Volt Szent-Györgyinek egy katonai tarisznája, nem táska, hanem tarisznaféle, azt feldobta a vállára, s a két tiszt kíséretében odalépett a helikopterhez. Én őt szemügyre vettem, úgyi, a Nobel-díjat még a háború előtt megkapta. Magas ember volt, egyenes szálú, szőke férfi. Azt már nem tudom, hogy volt-e valami rangja. A helikopter, amelyik elvitte, a Nemzetközi Vöröskereszté volt.

MÍNSZ 56 FOKOS HIDEGBEN

Később Mihájlovkára kerültem, ott értem meg azt, hogy hidegfront jött, mégpedig -56 fokos hideget hozott. Tartott jó huszonegy óráig. Minket kiküldtek az erdőbe fáért, egy és fél köbméternyi fát kellett tíz embernek összerakni. Ki volt adva parancsba, ha valaki összeesik, azt az embert rögtön vissza kell vinni a lágerbe.

Ahogy indultunk volna ki a kapun, a szolgálatos tiszt nem akart kiengedni a butykán (őrszobán), már jelezve volt, hogy jön a hideghullám.

Ezt a hullámot úgy kell elképzelni, hogy jött egy nagy felhő, s ez olyan szivárványos-kékes fényt hozott. Mi elindultunk, olyan három kilométer távolságra kellett volna menjünk. Körülbelül másfél kilométert tettünk meg, amikor rontottak utánunk az oroszok, hogy:

- Vissza, vissza mindenkinek!

Akkor már ötven fokon felül volt a hideg. Nem lett volna szabad kiküldjenek az erdőre, mert nem volt megfelelő öltözetünk sem. De kellett a fa. Visszatérítettek mégis a barakkba, nem volt egyetlen ember sem, akinek valamilyen testrésze meg ne fagyott volna. Füle, lába vagy arca, mindenki kapott belőle. Adtak valami kenőcsöt, amelyik lehúzta azt a fagyást, enyhítette a fájdalmat, s szépen letisztult a fagyásnak a helye. De örökre megmaradt bennünk az érzélem, a fázás. Az időváltozás például arra a testrészünkre kihat még ma is, amelyik fagyott. Nincs még olyan orvosi tudomány, amelyik meg tudja azt állítani.

AZ IVÁNOVÓ-TÁBORBAN

Úgy volt tovább, hogy jött egyszer két kocsis, s minket, 80 embert, felraktak a kocsikra. Biza mi abban reménykedtünk, hátha szabadon engednek. Elvittek Ivánovó nagy városba. Azt tartották erről a városról, hogy itt állítják elő a szövőipar termékeinek 80 százalékát. De itt is lágerbe kerültünk, mégpedig a hatos lágerbe. Itt találkoztam legeslegelőbb falumbeli, tehát kibédi emberrel, mégpedig Borbély Gyuri bácsival. Zalavári csendőrrörmester volt a lágerparancsnok, s mondtam neki:

- Né, azt hallottam, hogy van a lágerben egy kibédi fogoly, engedjék meg, hogy beszéljek vele.

Azt mondta Zalavári:

- Csak úgy lehet bejutni hozzá, ha beszélsz a doktornéval.

Azt válaszoltam:

- Nem tudok annyira oroszul, hogy kimagyarázzam magam.

- Menj csak a doktornéhez, mert tud magyarul – mondta Zalavári.

Jelentkeztem a doktornénál, s elmondtam, hogy miről van szó. Még megölelt a doktorné, azt mondta:

- Na, gyere velem.

Végigmentünk a barakkon, ez akkor kórház volt, voltak a kórházban vagy hatvanon.

Nem láttam meg Gyuri bátyámat. Ahogy jöttünk visszafelé, mégis felismertem. Megszólítottam. Gyuri bátyám azt kérdezte:

- Hát te ki vagy?

- Én Simonfi László vagyok Kibédrről, Temesváron ott voltam a maga lakodalmán. Lehet, hogy egy kicsit én is változtam.

Gyuri bátyám elmonda, hogy tüdőgyulladást kapott, a vertuskáról (vonatszerelvényről) került kórházba. Ez a vertuska azt jelentette, hogy vagonokkal hordták a gyárakba, amire szükségük volt. A vertuskán fázott meg. Beszélgettünk vagy tíz percig, avval kijöttem a kórházból. Künn avval fogadtak, hogy na, ejsze minket mégis haza engednek.

KÉT KEREC HÉTIG NEM DOLGOZTUNK

Az egyik napon az állott bé, hogy megfűrösztöttek, megnézték, hogy kinek milyen a ruhája, ne legyünk akármilyen maszlagok. Elég az hozzá, hogy jött egy nagy masina két orosz katonatiszttel. Minket sorba állítottak, elgondoltam magamban, na, ebből mi tud lenni. Mikor felálltunk sorba, jött egy jóképű tiszt két katona kíséretében. A tiszt hónya alatt ott voltak a doszárok (dossziék, iratcsomók).

Azt mondta:

- Aki a nevét hallja, álljon ki a sorból.

Előbb kiszóltattak egy kolozsvári fiút, utána engemet. Elég az hozzá, hogy a tiszt végül felolvasta mind a 80 emberünknek a nevét, akiket Mihájlovláról behoztak. Minket mind egy szálíg beteltek a gyárba, a többi csakugyan haza engedték. Ott próbálták minket vigasztalni:

- Ne törődjétek, majd titeket is hazaengednek.

- Mi, a nyolcvan ember, megharagudtunk. Két kerek hétig nem dolgoztunk semmit. Egyszer azt mondja az egyik fogoly:

- Hallgassatok ide, azt mondják, csinálnak a lágerben egy másik gyárat, s ott munkások leszünk, mégpedig szakmunkások.

Pár nap múlva már bé is tereltek a Szoszmeckája nevű lágerbe, ott is Zalavári maradt lágerparancsnoknak.

HAZAERESZTETTÉK A FOGOLY MAGYARSÁGOT

A Szoszmeckája lágerben összeismerkedtem egy kassai Knol Ede nevű emberrel, olyan 37 – 38 év körüli lehetett. Ágyastársak lettünk, addig még ilyen helyen nem is voltunk: volt rendes ágyne-műnk, lepedő, pokróc, mindenféle. Kényelmes helyre kerültünk a többiekhez képest. Ede megkérdezte tőlem, hogy:

- Mi a szakmám?

Én azt mondtam:

- Nekem a szakmám a famunka, kádár vagy ácsmunka.

Azt mondta Ede:

- Nem baj, jössz velem, mert reám nagy szükség van, mert én ré-gebb vasgyárban dolgoztam. Velem fogsz jönni, ha jól viselkedsz, még mesterséget is fogsz tanolni.

Én kaptam az alkalmon, mert ügyes ember volt ez az Ede, lát-szott rajta, ebből kifolyólag mind a ketten mérnökök lettünk, gé-pésmérnökök. Maga a megszólítás is úgy jött ki, inger, indziner pán (mérnök uram). Attól fogva mi úriemberek voltunk.

(Mi volt a feladatuk?)

Feladatunk nekünk: állandó jelleggel a gépeket, a szövőgépeket javítottuk. Hoztak más gépeket, mi azokat kellett a helyükre te-gyűk, fel kellett szereljük.

Ott tíz hónapot voltunk, majdnem egy esztendőt.

S onnan haza eresztették a fogoly magyarságot, onnan kiséper-tek mindenkit. Jövet Moszkvában megvárakoztattak. A lágerék-ből nem tudták hamarabb összeszedni a magyar embereket, így minket a vasútállomáson félrelöktek, s kellett várjunk három na-pot. Ott aztán teletöltötték a vagonokat foglyokkal, háromezren

gyűltünk össze. Romániába érkeztünk, Focşani városba. Innen a magyarországi magyarokat vitték tovább, minket eleresztettek. A tiszt addig nem ment el, amíg az utolsó fogoly ki nem lépett a va-gonból. Azt mondta:

- Ne búsuljatok, fiúk, az utolsó fogolyt is eleresztem, addig itt maradok.

S ezt meg is tette.

1948. május ötödikére érkeztünk haza. Kibédre jöttünk hárman: Madaras Károly, Szilveszter Nagy György és jómagam, Simonfi László.

Előbb Makfalvára értünk, onnan valaki feltelefonált Kibédre, hogy útban vagyunk. Így a kibédiek már futottak előnkbe. Ez volt a fogolyélet.

Gyűjtés közben Simonfi László bátyánk azzal is előhozakodott, hogy a fogolytáborokból pár levelezőlapot hazaküldött a szüleinek.

- Ezek ma is megvannak – mondta -, összegyűjtöttem, átkötöt-tem őket cérnával s úgy őrzöm.

A legelső tábori levelet fénymásoltuk (mindkét oldalát), lásd a dolgozat végén.

Idézzük a kezdő, legmeghatóbb mondatot: „Szeretett Kedves Szüleim, értesítem, hogy Életben vagyok, jó egészségem van...”

(1946. I. 10.)

Nilván, megkérdeztem az adatközlőtől:

- Meg lehetett-e írni a valóságot?

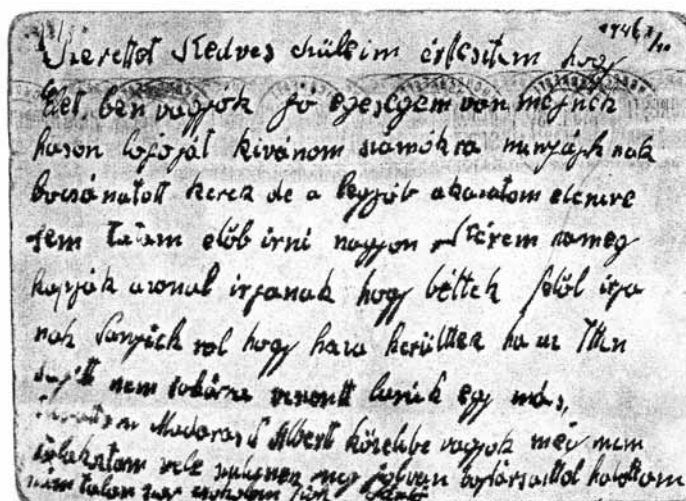
Ezt válaszolta:

- Egyáltalán valóságról, politikai dolgokról írni nem lehetett. Tilos volt. Elkobozták a levelet. Csak úgy írhattunk haza valami fontosat, ha véletlenül olyan segítségünk volt, aki elnézett a dolog felett az ellenőrzésnél. Ez a tiszta igazság. Meg voltunk figyelmeztetve, hogy mit lehet írni, s mit nem. Még azt is megtiltották előre, hogy ha hazakerülünk, ne beszéljünk arról, milyen világ volt a lá-gerekben.

Mikor hazakerültem Kibédre, kezdődött a kommunizmus vi-lága, s biza, a foglyok nagy részéből semmit sem tudtak kivenni, hogy mi volt a lágerekben.

Csak a kommunizmus bukása után lehetett beszélgetni a régi dolgokról. Még máma is kell ügyelni az embernek a saját szájára, másként az embernek a feje betörik.

(2012. július 20.)

Újabb adatok Szabó Orsika balladájához

Gyermekkoromban találkoztam először a *Szabó Orsika* balladával. Érdekeltek, mert szülőfalumhoz kötődő helynevekkel találkoztam benne, és olyan ítélettel, amely liberális világunkban (abortusz, euthanázia, élettársi kapcsolat azonos neműek között stb.) megdöbbenett.

1994-ben az első Szent István Napi ünnepségünkre készültünk, és olyan anyagot kerestünk, amely köthető Hármassfaluhoz (Csókfalva, Székelyszentistván, Atosfalva). Így került sor a ballada bemutatására: Csonta Réka szavalta, és Ráduly János ismertette. Amiért nem feledkeztem meg róla, az három eseménynek köszönhető:

1. Az első erdélyi Szent István Napok után megfogalmazódott egy szövetség létrejöttének igénye (Somai József, Dr. Kötő József, Kiss Dénes és Csíkszentkirályról Udvari Dezső polgármester, Nagy Benedek képviselő, Csiszár Andor és György Benedek), amely 1996-1997-ben *Szent Király Szövetség* néven megvalósult. Így ismerkedhettem meg Csáky Károllyal, Marosszentkirály lelkipásztorával.

2. Időközben 1998-ban megjelent Faragó József gondozásában az Ószékely népballadák című könyv (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest – Kolozsvár), ez tartalmazta a gyermekgyilkos leányanya balladáját is.

3. A 2004. évi Szent Király Szövetség találkozóján Csáky Károly református lelkipásztor megajándékozott egy könyvvel, mégpedig: Csáky Károly: *Marosszentkirály. Hiteleti és kultúrtörténeti adatok*. Készült a Református Egyház Miskolci Kis Miklós Sajtóközpontjának nyomdájában.

Emlékeimből feltörték a balladával kapcsolatos beszélgetések, viták: a szöveg műballada-e, vagy népballada? Tényleg megtörtént-e a gyilkosság, s ha igen, köthető-e a Székely-szentistváni Barátosi Szabó családhoz?

Végül is a Csáky Károly könyvében fellelt két adat indított a történelmi és földrajzi háttér megvizsgálásához.

a) A lelkipásztorok névsorát olvasva (25. oldal) bukkantam rá Sóváradi Szócs István nevére. Ő 1822 és 1827 között volt Szentkirály lelkipásztora. Torboszlóba ment, majd 1833-tól Szentistvánon pap 1839-ig. Ismerősek a róla (talán általa) fogalmazott „rigmusok”.

*Atosfalva, Szentistván,
Most búcsúzik Szócs István,
Voltam olyan papotok,
Amilyen bért adtatok.*

*Addig jártam Csókfalvára,
Lekopott a csizmám talpa,
Még annyi képét sem adtatok,
Amivel megtalpaltathatom.*

A tiszteletes úr Hármassfaluból Abodba ment.

*Na, te Abod,
Lesz neked egy papod,
Ahogy a bért adod,
Úgy papod majd papod.*

b) A másik, számomra megdöbbentő adattal Csáky könyvének 18-19. oldalán találkoztam. Íme:

„Az élve eltemetett asszony. Még elgondolni is szörnyű az az ítélet, amit 1713-ban hoztak Oláh Jutka asszony esetében. Bűne az asszonynak, hogy saját gyermekét megölte. A bíróság (nem tudni, hogy milyen fokon) arra ítélte, hogy elevenen vermetessék el. Marosszék

alkirálybírója, Dósa Péter latin és magyar nyelven leírt vallomása számol be az akkori szörnyű eseményről. Ezeket írja: „... magam küldtettem ki a közel való falu, Szentkirály-i bíró házához... Dénes András uram által üzenvén ott levő ref. Pap és mesternek, hogy halálához készítsék. Aminthogy egész nap a mester könyörögtette is.” Amikor az alkirálybíró készült kimenni Szentkirályra, az ítélet végrehajtására, megjelent nála Páter Mátyás vásárhelyi jezsuita, azzal a céllal, hogy gráciát (kegyelmet) kérjen az elítélt számára. Dósa Péter sajnálva ugyan, de arra hivatkozott, hogy nem másíthatja meg az ítéletet. „Én nem adhatok gráciát a megítéltnek contra jura Regni, csak a főtörvényszék teheti meg. Ezt követően azt kérte a páter, hogy bár enyhítsék az ítéletet s először fejét vegyék az asszonynak, és ne élve temessék el. Az alkirálybíró ismétlen kifejezte sajnálatát, mondván – „örömet adnék neki gráciát, de nincs módom benne.” (...) Az eltemetés színhelye messze volt Szentkirálytól, de az úton végig nagy sokaság kísérte. A helyszínen Dósa Péter is megjelenvén maga kérdezte meg: melyik pappal akarja életét letenni? Az asszony újra megerősítette: „Én kálvinista hitben születtem s abban is akarok meghalni,” majd Paniti prédikátorhoz fordult s kérte, hogy imádkoztassa. Előtte letérdepelve imádkoztak, míg a verembe tétetett.”

Itt adott egy történelmi tény, amely a Maros menti Szentkirályon történik 1713-ban, és adott egy ballada, amely 60 kilométerrel odébb, a Kis-Küküllő felső folyása melletti Szentistvánon keletkezik. A balladát Benedek Elek gyűjteménye tette közismertté, ugyanis a már közölt balladát beépítette *Székely népballadák* (1921) című könyvébe. Újabb kiadása: Bukarest, 1958.

Mi kapcsolja össze a két települést a balladai történettel?

A tények: 1713-ban Oláh Jutka asszonyt, aki megölte saját gyermekét, arra ítélték, hogy „elevenen vermetessék el.” Erről Dósa Péter Marosszék alkirálybírója számol be és kíséri figyelemmel, hogy az ítéletet végre is hajtsák, „magam küldtettem a közel való falu, Szent Királyi bíró házához.” A szerencsétlen asszonyt Páter Mátyás jezsuita próbálja menteni nem sok sikerrel. A peranyag említi Dósa Péter fiának, Géresi Istvánnak, valamint Dénes András és Felfalusi József vásárhelyi ref. prédikátor nevét.

A ballada: az elítélt Szabó Orsika. A bíró Mezei Márton házában „ülök énnekem elvesztő törvényem.” Az egyik királybíró hívják Pap Jánosnak, de a balladaváltozatokban olvashatók még Kibédi Máté, Adorjáni Balázs, Csog Péter és Szócs István neve is.

A helyneveket vizsgálva, a peranyagban említve van: Marosszék, Szentkirály, Vásárhely és Panit. A balladában a következő megnevezésekkel találkozunk: Kis-Küküllő mellett, Nagy- Küküllő mellett, Hosszúszilvásban, Aszaló torka, Szőlő fejére, segesvári hengér, Cséje, Hideg csorgó, és a változatokban Szent István falva. Itt jegyzem meg: Erdélyben egyetlen ilyen nevű település.

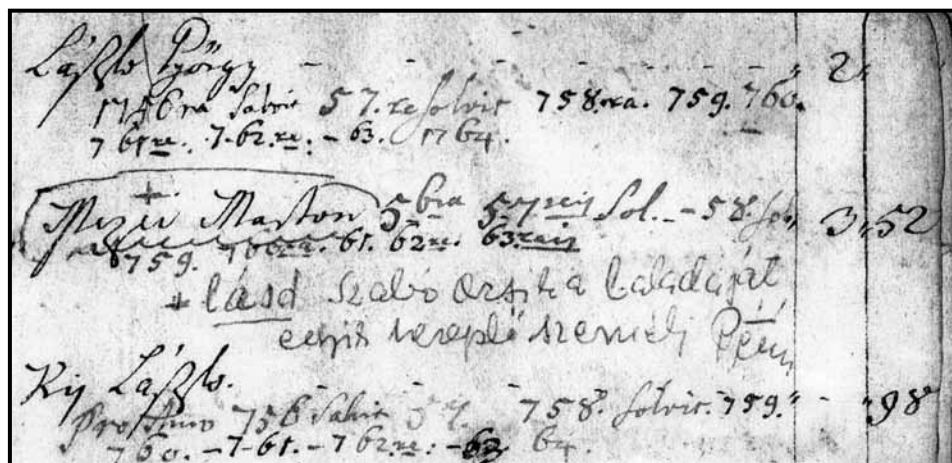
Elgondolkodtatóak az Ószékely népballadák 288. oldalán olvasottak: „Egyetlen feljegyzésben ismerjük (...) Egyetlen olyan balladánk, amely a gyermekgyilkos leányanya szörnyű középkori halálbüntetésének az emlékét őrzi (...) Régen a szándékos emberölésnek a legsúlyosabb esetei közé számították, és büntetése kegyetlen halál volt.” (nem a tötét középkor, hanem 1713). „Nemcsak a cselekmény jegyzőkönyvszerűen részletező, hűségese leírása, valamint a hősök nevének és a mai szentistváni határneveknek a pontos hivatkozása, hanem – miként személyesen meggyőződtem róla – a mai szentistváni száj-hagyomány is megerősíti, hogy ez az eset valóban megtörtént: kellő levéltári utánajárással bizonyára a per iratait is meg lehetne találni.”

Milyen kapcsolat van a megtörtént esemény és a ballada között? Itt kap szerepet a lelkészek névsorában szereplő Sóváradi Szócs István. A józan paraszti ész ugyanis azt sugallja, hogy a ballada olyan valakinek az alkotása, aki ismerte a megtörtént esemény peranyagát, de otthonosan mozgott a szentistváni helynevek használatában, és

kézbe vehette azokat az okmányokat a szentistváni református eklézsia levéltárában, amelyek a szentkirályi eseményekkel egykorúak, és az akkor élt személyek neveit tartalmazza. Ilyen például Mezei Márton, akinek a neve egy 1744-ben készült Registrumban olvasható. Itt részletet közlünk – fénymásolatban – a Registrum azon oldaláról, ahol a név előfordul.

Milyen következtetés vonható le az elmondottakból?

Az esemény 1713-ban megtörténik Marosszentkirályon. Lehet, hogy a ballada is megszületik, akár csak később *A földvári fogolytábor* című ének (szövegét lásd dolgozatunk végén), vagy a gyergyói gyilkosságról szóló alkotás az 1960-as, 70-es években. Ezzel a kezdetleges balladával találkozhatott szentkirályi papsága idején Sóvárdai Szócs István, aki szentistváni papsága idején önthette a ma ismert formájába a balladát. Neki, mint papnak, megvolt a lehetősége, hogy bevigye a köztudatba a balladát, ugyanis az emberek akkor érzékenyebbek voltak a tragédiákra, hiszen nem létezett az empátia pusztító információáradata.

Izgalmas kérdés, hogyan került a bukovinai balladák közé, ez – meglátásunk szerint – utalhat egy, már az 1713-as esemény után létrejött balladakezdeményre. Analóg ezzel az 1764-es madéfalvi veszedelemről szóló epikus ének. Vagy talán Szentistvánon is megtörténhetett maga a gyilkosság, amit Szentkirályon dokumentumok igazolnak?

Zárásképpen közöljük a földvári eseményekről szóló ének teljes szövegét.

A földvári fogolytábor

A földvári temetőben
Sok magyar sír van egyvögben,
Minden sírra az van írva,
A szenvedés visz a sírba.

Én is egyszer arra jártam,
S fájt a szívem, hogy megláttam
Azt a sok-sok piciny halmot –
Azt sem tudják, ki nyugszik ott.

A földvári fogolytábor
Mennyi sok szenvedőt látott,
Mennyi halvány magyar arcot,
Aki később sírba szállott.

Én Istenem, te is látod,
Nézd meg ezt a fogolytábor,
Nézzed a sok magyar arcot,
Melyet a könny végig szántott.

Szegény árva bús magyarok,
Mennyi szenvedést láttatok,
S minden nap a sírt ástátok,
Hogy legyen kész, ha meghaltok.

Minden nap eljött a halál,
Öt-hatot szívén talált,
Levitték a hidegházba,
Kit várt otthon a sok árva.

Öt-hat ember volt meghalva,
S kísérték a közös sírba,
Ott álltak már indulásra,
S hát egy asszony jött jajgatva:

- Én Istenem, mit látok ott,
Hová viszik a fiamot?
- Viszik őket a mezőbe,
A földvári temetőbe.

Jön a másik, oly szomorú,
A kezében egy koszorú,
Rátette egy keresztfára,
A kisfia sírhalmára.

Egy másik az eget nézte,
Hol van az ő drága férje?
Ő is gyászkoszorút hozott,
Akiért jött, az is halott.

De az árvák sokasága
A jó apát sohse látja,
Letették a sötét sírba,
Végző örök nyugalomra.

A sok fejfa mind jeltelen,
Ráírták, hogy ismeretlen,
Csupán apró fejfák jelzik,
Hogy alatta magyar nyugszik.

Szegény árva magyar népem,
Én is meg kellett, hogy érjem,
A Sorskönyvben jól van írva:
„Nem tudja, hogy hol lesz sírja.”

Vándor utas, ha arra jársz,
Két fogolytemetőt találsz,
Borulj rá a keresztfára,
S gondold a te szép hazadra.

Kínt szenvedett hős magyarok,
A sír ölén nyugodjatok.
Akit a sors elszólított,
Szép emléke legyen áldott.

(A második világháború után elterjedt emlékként lejegyezte Nagy Imre.
Hármasfalu, Atosfalva, 1951.)

Még egyszer a *gyermekgyilkos leányanya* balladájáról

Kiss Dénes, a Maros megyei Hármasfalu református lelkésze figyelemre méltó dolgozatot írt *Újabb adatok Szabó Orsika balladájához* címmel. A szerző – szándéka szerint – megpróbálta megrajzolni a hírneves ballada keletkezésének „történelmi és földrajzi” hátterét. Magunk itt most néhány kiegészítő adattal jövünk, illetőleg újraközöljük az epikus ének teljes szövegét: ezekkel kívánjuk megkönnyíteni a mai olvasó valamelyes „eligazodását” a kérdéskörben. Íme a balladaváltozat:

Szabó Orsika

(Az élve eltemetett leányanya)

- Istenem, Istenem, hát én mért születtem,
Hogy ily szerencsétlen lett az én életem?
Kis-Küküllő mellett, Nagy-Küküllő mellett
Nálamnál szebb sem volt, nálamnál jobb sem volt,
Mégis csúffá leve az én vig életem.
Így üli, így üli három királybíró
Elvesztő törvényem a bíró házánál,
A bíró házánál, Mezei Mártonnál.

Hová mégy, hová mégy, szép Szabó Orsika?
Így kérdi barátja, jó leánybarátja.
- Elmegyek, elmegyek a bíró házához,
A bíró házához, Mezei Mártonhoz,
Ott ülik énnékem elvesztő törvényem.-

Hogy ő elhallgatta, úgy sírt, úgy kesergett.
Szóval így felmondja egyik királybíró:
- Ne sírj, ne keseregj szegény Szabó Orsika,
Mert az én törvényem téged meg nem ölhet.-
Másik királybíró szóval azt feleli:
- Mert az én törvényem őt meg nem öleti.-
Mit hazudott, mit már a nagy királybíró?
Szóval így feleli átkozott Pap János:
- Biz az én törvényem őt meg is öleti,
Mert Hosszúszilvásban, Aszaló torkában
Hallottam sírását a kicsi gyermeknek.
Ő onnan kivette, csihányba aprítá,
(Csihányba aprítá) s a disznónak adá.
Kitúra a disznó jobb lábát s bal karját.-
Más két királybíró engede öneki.

Odamene nénje, tiszteltől megkéré:
Adná kezire, hogy őt elkísérné.
Kezihez vevé a nénje és vezeté,
Nagy sokaság úton Orsikát kíséré.
Kérdezi a nénjit: (- Aj, kedves jó néném)
- Aj, kedves jó néném, hát mi hová megyünk?
- Az Isten házába, a templomba megyünk,
(A templomba megyünk,) édes jó testvérem.-
Mikor addig értek, és mégiscsak hittá:
- Édes-kedves néném, itt vagyok a templom,
Itt az Isten háza, hát még hova megyünk?
- Eherré a dombra, a Szőlő fejére.-

Mikor kiérének a Szőlő fejére,
Aj, a gödör készen, tövissel lerakva!
Ahajt csak elrémül szegény Szabó Orsika,
Hol a temetője, az ő végideje!
Segesvári hengér a kezét megfogá,
(A kezét megfogá), gödörhöz hurcolá,
S őt a tövis közé tüstént bebocsátá.
Tövistet tévének még a fejére is,
(Még a fejére is), s földet hánytak reá.

Akkor a testvére onnan eltántorga,
Orsika ott marada tövissel bérakva,
Tövissel bérakva, földdel betakarva.
Strázsákat vetének gödör mellékire,
(Gödör mellékire), erős őrizetre.

Strázsák ott hallgatták, hogy miket kesereg
Szegény Szabó Orsika, hogy miket panaszol:
- Istenem, Istenem, jaj be nem gondoltam,
Hogy kamukaszoknyám koporsóm is legyen,
Patyolat golycsruhám szemfődelem legyen,
Az én történetem okozta ezt nekem!
De ó, én Istenem, hallgass meg most ingöm,
De verd meg Pap Jánost a mennyen s a földön,
A maradékát is, Atyám, eltöröljed,
Nyomóssá e földön de soha ne tégyed!
De ó, jó strázsáim, most meghallgassatok:
Menjen el az egyik, menjen el ő, haza,
Az édesanyámhoz, a jó testvéremhez,
Nyissák, ó, nyissák ki a varroládámat,
Vegyé ki, vegyé ki, mi van a fenekén,
Hagyják hazugságba átkozott Pap Jánost,
Mert ott van a gyermek, de halva született!-

Mikoron megkapta ott az ő testvére
Gyaluba takarva a kicsi gyermeket,
Az utcára vitte, ottan beszéllette,
(Ottan beszéllette), s mindennek mutatta.
Doktort hoztak neki, meg is vizitálták,
Az Orsika szavait igaznak találták:
Megismerék rajta, hogy halva született!

Akkor az ő nénje lábáról leesett,
(Lábáról leesett), kétségbe is esett,
Hogy halva vették föl ott a hideg földről.
Az édesanyja is abb a pillanatba
Bújába elindult, elment föl Cséjére,
Hideg csorgón küjjel, s magát fölakasztá.
Az édesapja is szekérre rakódott,
Innen elbujdosott, elment, elbujdosott,
Hogy soha is senki róla hírt nem hallott,
Jószága, birtoka mind másra maradt.

- Leányim, barátim, így higgy a legénynek,
(Így higgy a legénynek), a hamishitűnek,
Mert a legénynek van három hamis hite:
Egyik hamis hite a kalap a fejében,
Másik hamis hite a bunda zsebében,
A harmadik pedig a bocskor orrában.
Ne higgy a legénynek, a hamishitűnek,
(A hamishitűnek), mert megcsal ő téged
Széles pántlikákkal, apró édes csókkal,
Zörgő mogyoróval, csattogó dióval,
Mézes beszédekkel, sűrű hazugsággal.
Mert én hittem neki, sűrű hazugságnak,
S immár csúfja lettem az egész világnak.

Tudom, hogy fennmarad az emlékezetem,
Meddig a föld s világ, nem felejtnek engem.
Nem vettem én hasznát az én szépségemnek,
Csúffá tett az engem, s csúffá az én végem,
Mert a halottnak is hármat harangoznak,
De Szabó Orzsiknak egyet sem kondítanak!

(Székelyföld)

Epikus énekünk szövege először 1870-ben jelent meg a *Fővárosi Lapokban*, Kriza közlésében, utóbb pedig a Kriza János hagyatékát tartalmazó kötetbe is bevonult: *Székelyföldi gyűjtés*. Gyűjtötte Kriza János, Orbán Balázs, Benedek Elek, Sebesi Jób. MNGy. III. Bp. 1882. Innen „emelte be” 1921-ben *Székely népballadák* című kiskönyvébe Benedek Elek (új kiadása 1958-ból való).

Kiss Dénes tanulmánya lírai töltetű bevezető sorokkal indul: a szerző a balladához kötődő érzelmi vonzódásainak ad hangot, ugyanis Hármásfalu – ahol feltehetőleg a ballada megszületett – épp a szülőfaluja.

Magam 1994-ben „az első Szent István Napi ünnepségen” előadást tartottam *A gyermekgyilkos leányanya balladájához* címmel, ez később a *Néprajzi Látóhatár* című folyóiratban jelent meg (III. 1994. 3-4. szám). Beépült a *Vettem gyöngyöt*. Népköltészeti tanulmányok, közlések című kötetembe is (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1997).

Kiss Dénes legfontosabb felismerése, hogy a marosszentkirályi 1713. évi élve eltemetés és a Hármásfaluban, Székelyszentistvánon keletkezett *Szabó Orsika* népballada között szoros kapcsolat van. A gyermekét megölő leányanyának elkövetett tettéért – bűnhődnie kell. A bűnhődés módozatait keresve átforgattam Szabó T. Attila: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* (rövidítése: Szt) című sorozatának IV. kötetét (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984). A 962. oldal 5. pontjánál a következő vonatkozó adatra találtam (helyenként ékezetet pótoltam): 1593: Myérthogy az Leánzó az vétkekért halált Érdemlenének a teorvénynek Igassága (s)zerint (...) a teorvény igasságah temperáltassék (...) Az perengere(n) meg veretessenek ez városból ki vezzeoztessenek (kolozsvári adat). A perenger szó pellengért jelent(het), a vezzeoztessenek = vesszőztessenek.

A következő, 963. oldalon erre a – valószínűleg normatív jellegű – megállapításra figyeltünk föl: 1697: a minémű halált fog érdemleni, olyan halállal büntetődgyék. A továbbiakban néhány büntetésmódot még felsorolunk, persze, nem a teljesség igényével. 1584: meg kénoztassék, 1585: Lánczozzanak, 1762: nyak vasra tetetvén (...) 50 pácza ütésekkel meg verettetvén, 1764: feje vétessek, azután teste kerékre, feje pediglen karóban tétessék.

Nyilván, a sorból nem maradhat ki az élve eltemetés „motívuma” sem, épp marosszentkirályi adata bukkantunk a 967. oldalon: 1710: mikor az kezdésb(en) fel tót Aszszony embert el vermelék én is az vermelés(ne)k helyé(n) ott voltam (...) Gyerefi Ur(am) mondá hogy no Biro Ur(am), az halálra valót hozzák ki (Marossztkirály, MT. Told. 2.).

Van még egy adalékunk a mezőszéki Mócsról, amely elevenen eltemetődést említ: jelzi, hogy maga a fogalom más erdélyi régiókban is ismert volt. Íme: 1749: Mostis job lett volna hogy amikor ide jöttem szolgálatra inkább vittek volna a temetőb(e) mint sem most elevenen temetődöm el.

Érdekes következtetésre jutott Kiss Dénes a Székelyszentistvánon (is) 6 évig szolgáló Sóváradi Szócs István lelkész „szerepvállalásának” taglalásában, azaz: ő is megfogalmazhatta – évszázaddal később – a balladaszöveget. Itt az ugyancsak Hármásfaluban 1958-ban lejegyzett Kinizsi-ének (történelmi népballada) jutott eszembe: szakirodalomból tudott, hogy „... a kenyérmezei nagy győzelem után (1479) már a helyszínen keletkezett ének a katonák ajkán.” A téma két irodalmi feldolgozása közel száz év múlva keletkezett: 1568-ban a Nikolsburgi Névtelen, 1569-ben pedig Temesvári István írt „igen szép históriát” a győzelemről (lásd Ráduly János: *Kinizsi Pál alakja a verses népi epikában*. In: *Vettem gyöngyöt* i. m. 48-54).

Ide kívánczik még egy „adalék”: Székely Ádám levéltárosa 1846-ban a következő sorokat vetette papírra: „...a dalok eredetisége, szívből omló szózata seholl sem olly jellemző, mint a székel földön (...) Történjen ott csak egy véletlen halál vagy szerencsétlenség, szerelem vagy megcsalás (...) már másnap legény, leány faluban, erdőn, mezőn, kutaknál a tegnapi esetet sajátságos hanglejtéssel dalolják.” (In. Faragó József: *Balladák földjén*. Bukarest, 1977. 372.).

Mindezek fényében leszögezhetjük: az egykori szentistváni pap „balladarögtöztése” további kutatásokat igényel.

Külön szint jelent Kiss Dénes dolgozatában *A földvári fogolytábor* című verses szöveg, amelyről biztosan állíthatom: a helye történelmi népballadáink között van. Egészen frissen jelent meg a *Látom a szép eget fölöttünk fémleni* című, erdélyi történelmi népballadákat tartalmazó válogatásunk (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely 2012). Az előszóban ezt írtam: „Egyik-másik kutató – a témáról beszélve – szegényes rétegnek minősítette az ide besorolható alkotásokat (...) a történelmi népballadák tisztaságát foglalnak el népköltészetünk egészében.”

A szöveg megőrzője, Nagy Imre, „A második világháború után elterjedt emlékként” írta le az egykori éneket, bizonyára egyéni „hozzaállással” is bővítve a sorokat. Íme az utolsó versszak előtti négy sor: „Vándor utas, ha arra jársz, / Két fogolytemetőt találsz, / Borulj rá a keresztfára, / S gondolj a te szép hazádra.” Említtet történelmi népballadákat tartalmazó könyvünkben közzétettük a *Bukovina, mit véttem* kezdetű bujdosóbballadát, utolsó versszakát idézzük: „Búsulok es, bánkodom es, / Rajtam elfér, ha sírok es. / Fájl a szívem a hazámért, / S az én sok jó barátomért.” A hangulati azonosság mellett a nemzetben való gondolkodást is „hordozza” a két szöveg.

Zárásképpen kibédi népmondaszöveget közlök, a földvári fogolytábor egykori világát idézi.

Az én édesapám, Réti József is megjárta a földvári fogolytábort. Ő most halt meg 87 éves korában, de amíg élt, sokszor elbeszélte a tábori fogolyéletet. Úgy került oda, hogy leventekatoná volt a magyar hadseregben, s 1944 augusztusában Szatmárnémetin elfogták az oroszok. Akiket elfogtak, irányították Földvára. Gyalogosan vitték végig a hosszú úton.

(Hol van Földvár?)

Ez a Földvár Brassó mellett van, úgy tetszik, olyan 8-10 kilométerre. Ahogy megyünk Brassó felé, jobb felől ma is látszanak a tábor maradványai.

A tábor szögesdrótkerítés vette körül. Mikor édesapámék odaértek, valami istállóféle épületek voltak a helyen, egyik-másiknak hiányzott a tetőzete.

Éltél mit adtak? Szinte semmit. A krumplinak a héját ették fagyos káposztával. Mert jött a tél, s a zöldség megfagyott. Az volt a legnagyobb baj, hogy nem volt rendes ivóvíz. Az eső utáni pocsolyákból ittak, télen pedig hólevet. Vérhast kaptak. Gyógyszer nem volt semmi.

Naponta tucatjával hulltak el a foglyok. Ástak egy nagy gödört, s abba hányták belé a halottakat. Mikor a gödör megtelt, húztak rá egy kicsi földréteget, ez volt a temetés.

A táborban beszélgették egymás között édesapámék:

- Hogy lehetne innen megszabadulni?

Mondta valaki:

- Alagutat kell ássunk a bunker alá.

Nekifogtak, s titokban kezdtek beásni a bunker alá. Sajjakkal, kicsi edényekkel hordták ki a földet, s az udvaron széthintették, nehogy az örök észre vegyék. Annaira haladtak, hogy három-négy hét kellett volna még, s kijutottak volna a földfelszínre. Pont akkor elengedték őket a táborból. Már olyan kevesen maradtak, nem látták értelmét, hogy a maradék embereket elvigyék Oroszországba.

Édesapám 1945 tavaszán jött haza Kibédre. Ezt onnan tudom, hogy emlegette: mikor meglátta a kibédi határt, szántottak az emberek.

Aztán elérte apám a nyugdíj-korhatárt, s folyamodott a nyugdíjért. Nem adtak semmit. Azt mondták:

- Nyugdíj nem jár, mert a határokon belül volt katona.

(Elmondta Réti Sándor 53 éves.

Kibéd, 2011. június 18.)

JÓZSA ANDRÁS

Korond ősi malmai

A hideg éghajlat, a meredek, agyagos, köves, hegyoldalak, az eredményes mezőgazdasági termelést lehetővé tevő nagyobb sík területek hiánya miatt a Székelyföld falvai sosem tartoztak a Kárpát-Medence leggazdagabb települései közé. Ez alól talán a legismertebb kivétel az udvarhelyszéki Korond.

A köztudatban úgy él, hogy Korond a híres „korondi fazék”, a mázas díszedények, a székely népművészet továbbvitelével vált a Székely-Sóvidék egyik legismertebb turisztikai céltelepülésévé. Ennek viszont ellentmondanak a történelmi adatok, melyek szerint a Sóvidék legmostohább körülményeivel rendelkező erdőborította, sötét völgyben elterülő helységünk, (maga a falunév is a „Sötét” jelentésű besenyő szóra vezethető vissza) egész történelme során a kis-régió leggazdagabb települése volt.

A magyarázatot nem a természeti adottságokban, hanem a jég hátán is megélni képes hatalmas munkabírással, s a mindezt betetőző kitűnő kereskedelmi érzékkel megáldott korondi székelyben kell keresnünk, aki nemcsak a föld sarából, hanem a sóbánya közelségéből, a faluja fölötti erdők, legelők kihasználásából, csodálatos gyógyhatású forrásaiból, de mint látni fogjuk, még a bővizű patakjaiból is kincset tudott teremteni.

Ha végigpásztázzuk az I. Katonai felmérés 1769-1773 között felvett térképeit¹, az első nagy meglepetést a korondi malmok hatalmas száma jelenti. Míg székely falvaink többségében, ideértve a közelebbi városokat (Udvarhely, Marosvásárhely, Székelykeresztúr) is, egy vagy legtöbb két malmot találunk, Korondon 23 (!) malmot rajzoltak fel az osztrák katonai térképészek. A korondi malmok száma nemcsak a szovátai (8), parajdi (10), zetelaki (12), hanem még a Hargita alji szentgyházi (20) (jórészt fűrész-) malmok számát is meghaladta. Így Korond az 1770-es években a Székelyföld „legmalmasabb” helysége volt! A későbbi századokban ez a szám nemhogy csökkent volna, hanem még további növekedést is mutatott.

Ezek után azon sem csodálkozunk, hogy a Sóvidék legrégebbi, malomra vonatkozó írásos adata is egy korondi fűrészmalomról említ. Az 1604-es írás szerint Fábián János, Mindszenti Benedeknek, (Udvarhely várának kapitánya, Udvarhely- és Marosszék királybírája,

1595-ben a székely hadak vezére)² a korondi határban levő fűrészmalomát elpusztította, értékes vasalkatrészeit elhordta: „Fabian János...Mindzenty Benedek wrammak egy fewriz Molnatt az korondy hataron ell puzitwan, vassait el hordotta”.³ Mivel az 1604-es leírás a malompusztításra vonatkozik, joggal feltételezhetjük, hogy a malom építése az 1500-as években történt. Ugyanakkor nem lehetett az egyetlen malom Korondon, mivel a mai malom szavunknak az 1500-as években használt megfelelőjéből a molna⁴ –ból eredő Molnos családnév már a legelső, 1602-es névsorban megjelenik⁵, és 2001-ben a harmadik leggyakoribb volt a helységben.⁶ 1599-ből maradt ránk egy közvetett adat, mely több, ugyanazon patakra épült malomra enged következtetni. A malomárkokba vezetett vízzel lecsökkentve a patakok vízhozamát, lehetetlenné tették a szomszédságban épült malmok működését. A peranyag szerint: „Korondi Chür Georgj zabaditattja ...a folio vizet, melj, az eö hazához jarth, azon korondi Kouachj Antal megh dugassa ellen, ahogj el foghta, el dughta, hogj az eleöbbi heljekre erezhthesse”. (Székely oklevéltár, III. 101)

Malmok a Korond vizén. I. katonai felmérés

Az 1600-as évekből több malmot említő írásos forrást is ismerünk a Sóvidéken. 1625-ben Sófálván említik a Korond patakára épült fűrész malmot.⁷ Szóvátán 1643-ban a Sebesd vizére építenek egy fűrész malmot. 1663-ban kezdenek építeni egy újabbat, szintén a Sebesd völgyében. 1679-ben említik a „Malmon külyel” nevű külső helynevet, ugyancsak a Sebesd völgyében.⁸ Sóváradon 1687-ben közmunkával építenek fel egy „két köjű kása törőjű Malmot”. Ugyanitt 1697-ből jegyzik le a „gát felet” külső helynevet.⁹

A XIX. század végi, a XX. század ötvenes évekig működő korondi malmokra vonatkozó adatokat István Lajos gyűjtötte össze. Korond legaktívabb helytörténésze 37 malom illetve malomhely nevét jegyezte le.¹⁰ Korond jelenkori helynévanyagát Szócs Lajos 1994-i gyűjtéséből ismerjük. A helynévanyagot Janitssek Jenő egészítette ki és helyezte térképre 1995-1996-ban.¹¹ A Sóvidéki és ezen belül a korondi vízi szerkezeteket a néprajztudós alaposságával Márton Béla írja le.¹²

Ha megnézzük a malmokat működtető patakok neveit a mai és a régi térképeken, még a malmok számánál is nagyobb meglepetésben lesz részünk. A mai térképeken úgy szerepel, hogy a Korond vize a Kebeled-patak, Észak pataka és a Sugó pataka összefolyásából keletkezik. „(...) a Korond vize elnevezés csak azután használatos, miután a patak ...elhagyja a helységet (...)”¹³

Az első katonai felmérés térképén viszont hiába keressük az Észak pataka elnevezést! A helység legnagyobb patakát a forrásától kezdve a Kis-Küküllőbe való befolyási pontjáig mindvégig Korond vizének nevezték! A Korond vizének Farkasmező fölött két ága volt. A folyásirány szerinti baloldali, hosszabb ágat Nagy-Korond pataknak, míg a jobboldali Kis-Korond pataknak nevezték. Az Észak pataka elnevezéssel legelőször egy 1868-as írásban találkozunk. Az Észak pataka elnevezés elterjedése után eltűnik a Korond patak helynév a falu fölötti vizeknél. A patak ősi nevére, ennek két ágára viszont sok helynév utal: *Két-Korond ága között, Két-Korond ága köze, Két Korond köze, Két Korond dombja, Két-Korond tüve*.¹⁴

A fentiek alapján magának Korond helységnek a néveredetét is újra kell gondolnunk. Mindeddig úgy tudtuk, hogy mivel a Korond vize elnevezés csak a falu alatt jelenik meg, egyértelmű, hogy a patak kapta a nevét a faluról. Viszont az ősi pataknevek alapján kijelenthetjük, hogy a legnagyobb pataka után nyerte helységünk a Korond nevet! (Ugyanúgy, mint ahogyan Szóvátát is a Szóváta-patakról nevezték el).

Korond legelső (1769-1773) térképét könnyen összehasonlíthatnánk Janitssek Jenő 2001-es térképével, viszont az osztrák katonai térkép malomjelei nem léptek után, pontosan behatárolható módon lettek berajzolva, így nem jelenthetjük ki teljes biztonsággal a térképek malmainak egyértelmű azonosságát. Viszont a hatalmas munkaráfordítással épített malmok és főleg a malomárkok, gátak valószínűvé teszik több malomnak ugyanazon helyen való felújítását, újjáépítését. Ugyanakkor a XVIII. sz. vége és a XIX. sz. vége közötti száz év nem túl nagy időintervallum egy hosszú távra épült létesítmény esetén. Így nem tartjuk feleslegesnek a két térkép egyidejű összehasonlító tárgyalását.

Az I. katonai felmérés térképén, mint már említettük, 23 helyen láthatjuk a malmot jelképező vízkerék ábráját. A rajz mellett a következő jelölések vannak:

m – vagy jel nélkül – Mühle (német) = malom

F: m - Fickmühle (német) = kettős malom

S: m - Sägemühle (német) = fűrészmalom

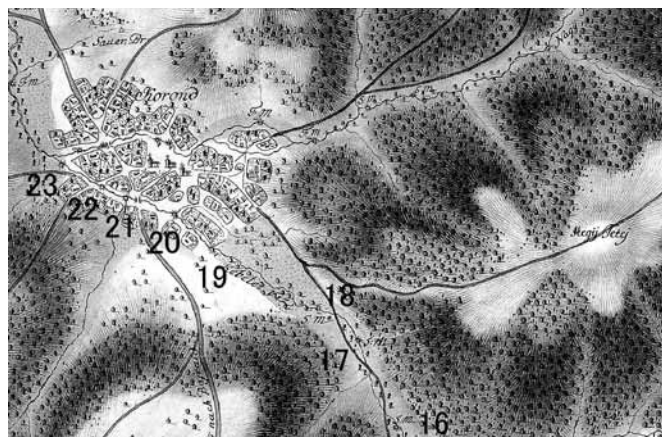
A 23 malomból 15 épült a Korond vizére. A Nagy-Korond patakán négy fűrészmalom volt (1-4). A Két-Korond patakának összefolyása után (ma Észak pataka) közvetlenül a falu egykori határánál két hatalmas kettős malom volt a patakra épült malomárkon (5-6). Ezek a település legnagyobb fűrészmalmai között lehettek. A kész fűrészárut egy deszkatelepen tárolták, aminek emlékét a „Fűrész-kert” helynév őrzi. István Lajos kutatásai valamint Janitssek Jenő és Szócs Lajos közölte térkép nyomán hat egykori malom helyét ismerjük a malomárkon:

- *Fábján Zsiga Dénes malma*,

- *Máté Márton* dűrűckölő *malma* és olajprese,

- *Vári mónár malma*, 1850 és 1900 között működhetett,

- *Máté József malma*, az 1920-as évekig működött,

Malmok a Kebeled-patakán. I. katonai felmérés

- *Mátékék malma*. Máté György majd Máté Ignác működtette malom és gyapjúfésű a világháború után szűnt meg.
- *Máté Ignác lisztelő és fűrész malma*, az 1970-es évekig működött.¹⁵

Az egykori községközpontban, szintén a Korond vizén, a Kebeled-patak beömlési pontjáig (ma Észak pataka), négy megkülönböztető jel nélküli malomábrát láthatunk. (7-10) Ezek lisztelő vagy ványoló, (esetleg mindkettő) malmok lehettek. Érdekes módon szintén négy malomról tudnak ezen a patakaszakaszon a későbbi korok kutatásai is:

- *Fábján Zsiga Dénes malma*

Az itteni egykori malomra utal a *Nagy Tódor Gyuri – Nagy Tódor Gyuriné malomárka* helynév is.

- *Simó Péter malma*, 1930-ban épült, máz- és festéktörő malom, az 1950-es években lebontják.

- *Simó (Mónár) Istány malma*, a malmot Simó Molnár András építette. Az 1960-as években pusztult el.¹⁶

A Kebeled-patak beömlési pontja alatt a Korond vizén öt hatalmas kettős malmot jelez az osztrák katonai térkép. (11-15) Korond jelenkori helynévanyaga hét egykori malomnevet őrzi:

- *Uri malom*, báró Torma Imre tulajdona volt. Az egykori vízi majd villanymalomra emlékeztet az *Úr gáttya* helynév is.

- *Tót Sándor malma*.

- *Mátékéfal-malom – Hegedűs-Szócs malma*. A két világháború között dűrűckölőmalomként működött.

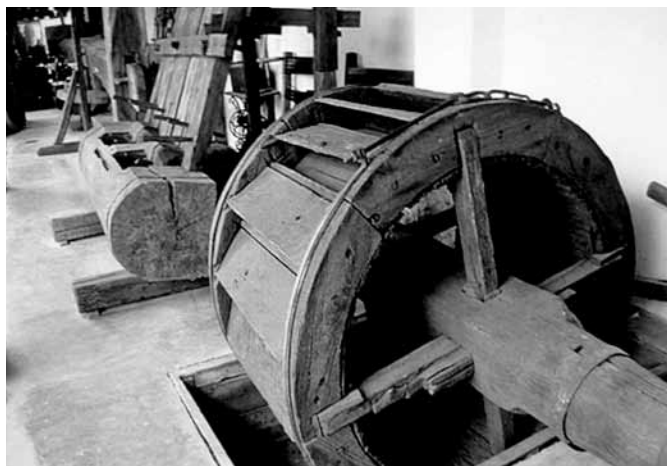
- *Máté József malma*, 1970-ben bontották le.

- *Tatár János malma*, az 1920-as években még működő lisztelő malom.

- *Tófal Deák Márton malma*, az 1920-as évekig működő lisztelő malom.

Malmok a Székelykeresztúri Múzeumban

Malmok a Székelykeresztúri Múzeumban

- *Lőrinc Damokos malma*, az 1980-as évek végén még működött.¹⁷

A Kebeled-patakon, a falu fölötti szakaszon három fűrészmalom működött az 1770-es években. (16-18) A helynévanyag mindössze egy malomnevet őriz erről a határrészről. (A Likaskővel szemben lévő Nagy Pál András malma a térképen szereplő malmok fölött épült):

- *Orratlan Katona Ferenc malma*, A Vak-pataknak a Kebeled-patakba való beömlésénél épült. Az I. világháború első éveig működött.¹⁸

A Kebeled-pataknak a falun átfolyó szakaszán öt megkülönböztető jel nélküli malomábrát találunk. (19-23) A múlt században is ott állhattak legsűrűbben Korond malmai. Janitsek Jenő térképe alapján legkevesebb három malomárok meglétét feltételezhetjük. A helynévanyag hat malomnevet őriz:

- *Simó Gergely malma*, A Simó Molnár András építette malom Korond egyik legnagyobb malma volt. Két dűrűckölőt és ezenkívül olajprést is működtető malmot 1930-ban tovább bővítik, máz- és festékörlő részleget építve melléje. Az 1970-es árvízben pusztult el.

- *Tódor József malma*, a hagyomány szerint a pálfalviak számára épült, első tulajdonosa is a *pálfalvi mólnár* volt. 1949-től az 1970-es pusztulásáig volt Tódor József tulajdona.

- *Kösségi malom*, Fábián József egykori vízimalma később gőzmalomként működött.

- *Simó Balás malma*. A malmot 1957-ben lebontják és a Székelykeresztúri Múzeumba viszik. (lásd fényképünk)

- *Olá Sándor malma*,

- *Máté Dániel malma*, a lisztelő malom mellé 1930-ban építenek festék- és mázörlő malmot. 1972-ben tűzvész áldozata lett.

Korond ősi és múlt századbeli malmainak nagy számát látva felmerül bennünk egy kérdés: miért volt szükség az 1750-ben 700 lakosú helységnek 23 malomra? A választ szintén az első katonai felmérés térképein találjuk. Míg Korondon két bővizű, egész évben malmot működtetni képes patakot találunk, a környező falvak többségének nem volt ilyen vízfolyása. Ezt tükrözi a malmok száma, illetve teljes hiánya a környező falvakban: Atyhában, Csekefalván, Énlakán, Firtosváralján, Martonoson és Székelypálfalván egyetlen malmot sem találunk! Sok helységben, így Siklódon is, volt ugyan malom, viszont ez a kis vízhozam miatt csupán hóolvadáskor vagy nagyobb esőzésekkor működött. Így, ahogy a Tódor József malma példájánál is láttuk, a környező malom nélküli falvak gazdái Korondra jártak gabonát őrölni, deszkát vágni, vagy ványolni, jelentős többletjövedelemhez juttatva a községet.

A korondi malmoknak döntő szerepük volt a helység gyors ütemű fejlődésében, sőt településtörténetében is. 1750 és 1850 között a lakosság száma a háromszorosára nő. A nagyszámú fűrészmalom tevékenységével kialakult legelők fellendítik az állattenyésztést. A falu fölött kialakuló nyári szállásokból új helységek is születnek: a korondi hegyi tanyák.

IRODALOM

- 1, I. Katonai felmérés térképei: 128, 129, 130, 131, 143, 144, 145, 146, 158, 159, 160, 161, 176, 177, 178, 179, 193, 194.
- 2, Bogdándi Zsolt – Gálfi Emőke: *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei*. Kolozsvár, 2006. 356
- 3, Szabó T. Attila: *Erdélyi magyar szótörténeti tár*. IV. Bukarest, 1984. 468
- 4, Uo. VIII. 116
- 5, Józsa András: *Korond helytörténete*. In: Ambrus Lajos (Szerk): *Helyismereti olvasókönyv Korond*. 2001. Korond, 160
- 6, Janitsek Jenő – Szőcs Lajos: *Korond (Sóvidék) jelenkori és történeti hely- és családnévei*. Budapest, 2001. 10
- 7, Hajdú Mihály – Bárh M. János: *Udvarhelyszék, Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtése*, 6. Budapest, 2005. 13
- 8, Hajdú Mihály – Sófalvi Krisztina: *Maros-Torda megye. Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtése*. 7/B. Budapest, 2005. 720-721
- 9, Uo. 637-638
- 10, István Lajos: *Sóvidéki vízimalmok, ványolók, vízi szerkezetek*. In: Hazanézó, Korond, 2009/2. 22-23
- 11, Janitsek – Szőcs: I. m. 9
- 12, Márton Béla: *Malmok és molnárok*. In: Hazanézó, Korond, 2004/2. 32-34. Márton Béla: *Vízajtású posztóványolók a Sóvidéken*. In: Hazanézó, Korond, 1999/2. 28-29
- 13, Janitsek – Szőcs: Uo.
- 14, Uo.: 41
- 15, Uo.: Korond belterületének helynevei: 35, 77, 78, 80, 81, 176 sz. 25-30
- 16, Uo. : 36, 84, 126, 128 sz. 25-28
- 17, Uo. : 175, 174, 165, 691, 693, 935, 950, 665 sz. 29-51
- 18, Uo. 776 sz. 46

KACSÓ ESZTER

Szülőfalum

*Ha elhal arcodon a fény,
s talpad alól fogy az ösvény:
Feltámadásra megostoroznak,
hogy széttépjk álmaidat.*

*De az ősök sem nyughatnak,
kakasszóra bekopognak,
s ha villan a kegyetlen penge,
rejt, ment az ölelésnyi hely.*

Azt a helyet jól becsüld meg!

*A kibuggyanó életvize
csókos korsóra is itt lel:
hol a hegyek az égig nőnek,
Korond az, a szülőhelyed.*

*Hazanézó drága népe,
Ezt a helyet jól becsüld meg!*

Havasi levegő

A határok megnyitásának boldogságában történt, a kilencvenes évek elején, a metró mozgólépcsőjén, a váróban vagy éppen a kocsiban. Hazatérő, nem tékozló, inkább eltékozló gyermekként járta az utcákat, oldalán (immár ott élő) lányunokájával, aki egyik ámulatból a másikba esve tanulta, hogy nem elég ott élni, be is kell lakni a Várost. Hazám nekem ez az ország, fővárosom Budapest, rikkantotta Kölpényi Károly, válltáskáját büszkén panyókára vetve. Gőze sincs, miként szabadították meg oly zseniálisan a pénztárcájától. Benne útlevele, kicsinyke forintosított pénzmagja.

Azt a kálváriát a nagykövetségen. Valakinek igazolnia kell, hogy ő Kölpényi Károly. Kit rángasson oda ebből a világvárosból, ki hinne el, abban a zavaros korszakban, hogy nem valami más akar tőle, pl. nem beszervezni „óhajtja”, a Thököly utcai híres épületben? Végül a hivatalnok vágta ketté a csomót: hát ez a hölgy nem ismeri magát? De igen, hiszen az unokám. Nos, akkor a kis-asszony szíveskedjék írni egy igazoló nyilatkozatot. Alulírott igazolom, hogy a meglopott személy az én édes nagytatám. Bizony Zsédinek köszönheti, hogy visszanyerhette identitását.

A további idegbaj ecsetelésétől, míg végre nagy nehezen hazajöhetett és újabb útlevélhez juthatott: – Szent Kristóf, az utazók védőszentje óvja a nyájas olvasótábor.

A kopott pénztárcát roppantul sajnálta. Szolid gyermek- és ifjúkora volt, az elsőt édesapja, a köztisztviselőben álló kántortartó ajándékozta, amikor konfirmált. A másodikkal, amelyik a metrótolvaj karmai közé került, megboldogult felesége lepte meg, házasságuk negyvenedik évfordulóján. Mindig ott hordta a szíve fölött, a zakójában, kivéve budapesti tartózkodását, amikor biztonságosabbnak vélte, ha válltáskájába rejti. És lám, milyen ügyesen csórták ki belőle!...Persze, új tárcát vásárolt, formára hasonlót, éppúgy használható; de a szívét ez már nem nyerhette meg.

Következett a második „eset”, a lakónegyedi „epizód”. Akkor is a válltáska volt a bűnbak. Nyáron az ember nem hord zakót a város között. Kiflit kívánt a kakaós kávéhoz, beállt a rövid sorba a kenyeresnél. Amikor fizetni akar – sehol a bukszája. Megszégyenülten kullogott tova.

Napok teltek sűrű bánatban. Majd szinte hajnali órán csörren a telefon. Kölpényi úr? Igen. Kölpényi Károly vagyok. Nem vesztett el mostanában valamit? Jaj, dehogynem. No, ha ajtót nyit, pár perc alatt önnél vagyok az irataival.

És jött is. Egy lakótelepi liftkarbantartó. Ott találta a tárcát az aknában. – El sem képzelem, mi mindent hajtanak vagy ejtenek be oda. A tolvaj bizonyosságot akar: belátható időn belül ne kerüljön elő a bűnjel. Gyakran bukkanunk effélékre. Sőt cifrább dolgokra is.

Elfogadta a kávé, a pohárka kisüstit, jólesően nyugtázta a köszönő szavakat. De hallani sem akart hálapénzről, sőt a nevét sem árulta el. Amint érkezett, úgy távozott. Az iratok hiánytalanul mind megvoltak!

Kölpényi Károly pedig méla undorral hajította válltáskáját a park bokrai közé.

Ám akit a sors kárvallottnak pecézett ki, nincs szabadulása.

Kölpényi gyakran fordult meg az anyaországban, veterán jogosítványa okán jegykedvezményrel utazhatott, de ezúttal már Kerélszentpál körül keresztbe tett két (nem diáknak látszó) fiatalember, akik a vonat folyosóján álldogáltak, és akkor léphettek akcióba, mikor Kölpényi, zakóját a feje fölötti fogason hagyva (augusztus végi fülledt reggelen) a vécére indult. Készséggel engedtek utat neki. Nemsokára sűrű sistergéssel fékezett a szerelvény, és a fickók értelemszerűen kámforrá váltak.

Ne csodálkozzon, korholta szelíden a kalauz. Miért utazik egyedül a vagonban? Most legalább egy tanúja volna, nyomra vezetné a szerveket. Sok a szarka, és nehéz elkapni őket. A csávók ebből élnek. Tudja mit? Marosludason lesz a gyors, azzal visszamehet, szólok a kollégámnak, hogy vegye pártfogásába. Ön panaszt tehet a rendőrségen.

Kölpényi tudta: ha bejelenti a lopást, egyéb sincs, csak a járkálás, a nyilatkozatok-deklarációk, végül bírságolás. Hagyja, kalauz úr, ne jelentsen semmit. Azok már régen kihajították a pénztárcát, az irataimmal együtt, és ezen a nyílt mezőn semmi esély rá, hogy valaha is visszajussanak hozzám.

Csendes beletörődéssel járta az újabb kálváriát. Mindenféle bizonylat, még a telekkönyvi hivataltól is, hogy ahol lakik, ott ő lakik, és nem más, aztán a kérvényezés az újabb személyiért. Fotózás, sorállás (nem annyira őrlítő, de nehéz kikerülni a csúcsidőket) – szerencsére a keresztlevele, nyugdíjszelvénye, egyebe megvan. A veteránok irodájában visszajáró ismerősként üdvözölték, készséggel állították ki újabb kiskönyvét.

Harmadszorra is fölvertezte magát vadonatúj személyivel Kölpényi Károly. Nyolcvanhat évesen ismét útra készült, dolgoit rendezgette. Szeretett fiúunokája reklámügyben kocsikázik a moldáv köztársaság fővárosába, és a drága nagyapát egy kis kirándulásra invitálta. Nem járt még a „keleti fronton”; a háborúban, leventekorú lévén, puskaport sem szagolt, fogságba sem került. Gyermekes kíváncsisággal készült az újabb útra. Éppen átvágott a parkon, hogy indulás előtt megvásárolja reggeli lapjait, amikor csaknem belerúgott a pad mellett heverő férfi kistáskájába. Mintha maga is tolvaj volna, titkon körülmélt: nincs-e a közelben a gazda, nem látja-e valaki arrajáró. Ebben az órában nem verik le egymást a járókelők. Óvatosan fölvette, majd utazószatyrába süllyesztette a talált tárgyat. Már elhagyták Gyergyót, Békás közelében jártak, amikor hátra kerekedett, hogy egy kicsit szundítson. Szép lassan előhúzza a kistáskát, és leltározni kezdte: slusszkulcs, papírzsebkendő, többféle gyógyszer, két golyóstoll, cigaretta, öngyújtó. Semmi fontos, még bár egy utálatos zsebtelen sem. Minden egyebet „magához vett”, aki őt megelőzte a lelésben vagy a tolvajlásban.

– Légy szíves, engedd le egy kicsit az ablakot – kérte unokáját. – Hadd szívjak egy kis havasi levegőt.

Egy óvatlan pillanatban kiejtette a kistáskát. Félszenderegőben még ezt sóhajtott: „Bocsásd meg, uram... Nem tudtam uralkodni az indulataimon. Intézhetted volna másképpen is. Egyszer az életben nekem is hagyhattak volna valamit. Legalább egy rongyos buszbérletet, amit nagylelkűen vissza tudtam volna juttatni a hálálkodó kárvallottnak...”

MAJLA SÁNDOR

Anyámat kértem

Fájdalmas útra küldtél,
de azért én járom, járom...
Molnos Lajosnak,

1.

Anyámat könyörögve kértem,
szülne meg valaki másnak,
ne szüljön nagy jajában: én-nek.

Odafönn már trombitálnak,
számolnak: a sorból hiányzom,
felírnak örök hiánynak.

Mögöttem eltűnt a lábnym,
előttem már elfogyott az út,
Hány ezredévre van karácsony?

Jönne angyal, nem baj, ha rút,
hozhatna nekem kis nyugalmat,
és bölcsességet, nagykorút.

Itt fekszem, belepett a harmat,
süthet a nap delelő déllel,
Szentlélek lánggal betakarhat:

a meleg már végképp nem ér el.
Fekszem hát lelkemen a dérről,

s kérem az angyalt, de csak hallgat,
kérem, és nem hoz csöpp nyugalmat.

2.

Kértem anyámat, rimáncodtam,
hogyan valami másnak neveljen,
ne töprengenék átkozottan,

és a nap fölöttem is keljen,
és fekhethnék le napnyugodtan,
és lelkem ne porban heverjen.

Csapkodok itt koszos habokban,
este van, bezárt már a karám,
nem fogadnak be tékozlottan.

Szussznyi levegővé vált csupán
bennem a lét, és fenn, fölöttem –
valahol ott fenn van a hazám,

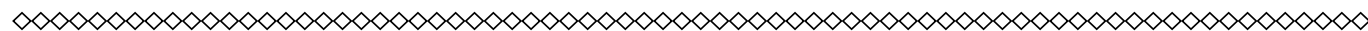
de messze és elérhetetlen.
Bódultan kérem csenddel, hanggal,
önmagamba tévelyedetten,

s nem érkezik, nem jön az angyal
se jó hírrel, se lángos karddal:

mert szentséget a bűnből vettem,
odafönn már elfelejtettem.

3.

Kértem anyámat, rimáncodtam,
ha temet, sehova temessen,
mert csupán ákom-bákomokban
Éltem, örök örömvemhesen.

PONGRÁCZ LÁSZLÓ

Amiről a kövek beszélnek

1. RÉSZ: A KORONDI-MEDENCE FÖLDTÖRTÉNETE

Egy táj, egy település történetéhez szorosan hozzá tartozik az adott táj földjének története is. Ezt a történelmet azonban nem években, évszázadokban, vagy évezredekben mérik, hanem évmilliókban. Az évmilliók üzenetének hordozói a kőzetek és a kőzetekbe zárt ásványok, ősmaradványok, és az ezek által hordozott információk. Minél változatosabb földtani folyamatok alakították a tájegység kialakulását, fejlődését, annál változatosabb kőzetek képezik az adott táj geológiai képét. A kőzetek sokféleségének következményeként a felszíni formakincsek is nagy változatosságot mutatnak, amit egyszerűen tájképi sokszínűségként érzékelünk. Ilyen sokszínű, ezerarcú tájegységünk a Sóvidék is és különösen a Korondi-medence. Ismerjük meg hát Korondi földjének történetét és fogjuk vallatni a táj múltjáról beszélő köveket!

AZ ALAPHEGYSÉG

Az Erdélyi-medence aljzatát ugyanazok a kristályos kőzetek (csillámpala, gneisz, kvarcitos palák, kristályos mészkő) építik fel, melyek a felszínen a Gyergyói-havasokban, a Nagyhagymás-hegységben és délre a Persányi-hegységben tanulmányozhatók. A kristályos mészkő, dolomitos mészkő és márvány nem más, mint a „Szárhégyi-márvány”. Ezt bányásszák Vaslábán is, ahonnan egyre több helyre szállítják Szé-

kelyföld szerte mint kedvelt építő és díszítőkövet. A Korondi-medence aljzatának felépítésében is nagy jelentősége van e kőzetnek, ahol egy kiemelt rögvonulatot képezhet. Ennek anyagából táplálkoznak a „Székely Drágakövet”, a „Korondi Aragonitot” létrehozó források. Erről a csodás képződményről még a későbbiekben részletesen is lesz szó.

ÜLEDÉKES KŐZETEK ÉS A SÓKÉPZŐDMÉNYEK

Az alaphegységre, ennek felszíni lepusztulásából, több száz méter vastag, kavicsos törmelék rakódott le. Majd a földtörténeti Miocén kor elején, az Alpok-Kárpátok hegységrendszer kialakulása kezdetén, az általános földkéregmozgások következményeként elkezdődött az Erdélyi-medence süllyedése és a Keleti-Kárpátok kiemelkedése. A megsüllyedő területeket elárasztotta a tenger, így az Erdélyi-medence is egy nagy, sziget-hegységgel tarkított tengerből lett. A további földkéreg mozgásokra ez a tenger öböl elzáródott a világtengerektől mintegy 15 millió évvel ezelőtt. A folyamatosan feltöltődő és bepárlódó medencében, főleg ennek nyugati- (Dés, Szamosújvár, Marosújvár, Kolozs, Torda, Vízakna), és keleti (Beszterce-Sófalu, Görgénysoákná, Szováta, Parajd, Lővéte) peremén több száz méternyi kőso képződött. A kősoa a következő 5-5,5 millió évben újabb, nagy vastagságú kavicsos törmelékek rakódtak le. Ennek anyagát Korondhoz legközelebb a székelyszentmihályi kavicsbányában tanulmányozhatjuk.

A GÖRGÉNYI-HAVASOK VULKÁN KITÖRÉSEI

Mintegy 10 millió évvel ezelőtt járunk az időben, amikortól is egyre dinamikusabbá válnak a földtörténeti események részben az egyre erősödő földkéregmozgások és hegységképző erők hatására, részben pedig a Görgényi-havasok kezdődő vulkáni tevékenységének hatására.

A Kelemen-havasokban és a Görgényi-havasok északi részén egyre intenzívebb vulkáni működés indult. A vulkánok kiszórt törmelékanyaga a vulkáni centrumoktól távolabb rakódott le mint tufa és agglomerátum. Utóbbi képződmény nagy méretű vulkáni bombákat, lávadarabokat és sok nagyméretű törmelék is tartalmaz. Összefoglalóan vulkanoklasztitoknak nevezik e kőzeteket. Kezdetben a finomabb szemű por- és törmelék hullások anyagai fedték be a tájat nagy vastagságban. Később, ahogy dél felé haladva egyre fiatalabb vulkáni centrumok kezdtek el működni és egyre közelebb a jelenlegi Sóvidékhez, úgy szaporodik a vulkánok kihányt anyagában a durva törmelék és növekszik az egyes törmeléktömbök mérete is. Akár háznagyságú andezit-láva sziklák is kirepültek a közeli vulkánokból. Ezek később, a felszíni lepusztulás hatására keményebbek és ellenállóbbak lévén a beágyazó andezittufánál, mint valami óriás által szét dobált kövek hevernek a domboldalokon és az erdőkben. Ezek némelyike méreténél, formájánál és a neki tulajdonított hatások miatt kultikus szerepet is kapott őseink életében, mint a korondi Likaskő, Oltárkő és az Írott-kő. Visszatérve a Görgényi-havasok vulkáni aktivitására, ennek időszaka 9,4 millió évvel ezelőtől 5,4 millió évvel ezelőttig tartott. A legaktívabb időszak ezen belül, 7,5-6 millió éve volt. A Görgényi-havasok második legnagyobb, ma is jól felismerhető vulkáni szerkezete a Mező-havas 7,5-7,2 millió évvel ezelőtt jött létre. További vulkáni centrumok voltak még a Görgényi-havasok déli részén a Borzonti-kráter, a Nagy-Somlyó-kráter, a Csomafalvi-Dél-hegy krátere és az Újfalu-Somlyó krátere. A vulkáni tevékenység dél felé haladva, egyre fiatalabb korokban, a Hargitában is folytatódott egészen a Jégkorszak végéig, mintegy tízezer évvel ezelőttig (Szent-Anna-tó). A legújabb kutatások és radiometrikus korhatározások azonban alig pár ezer évre teszik az utolsó kitörések időpontját a Szent-Anna-tó környékén. A Görgényi-havasok vulkáni aktivitásának vége felé, 6-5,4 millió évvel ezelőtt nagy tömegű lávatestek törtek fel a hegység délnyugati pereménél. Azonban e lávatómegek soha nem érték el az akkori felszínt mint szubvulkáni andezit-láva testek megrekedtek a vulkáni törmelékekben. Később, a hegység kiemelkedése és lepusztulása által kerültek felszínre az erózióknak ellenálló, kemény andezit-tömegek, mint ezt a Fügevár andezit-kőbányájában is láthatjuk. Hasonló, a környezetéből kipreparálódott andezit építi fel a Móric-kőt is.

E mélyben megrekedt láva-testek jelentős hőhatást fejtettek ki a környezetükben lévő, korábban lerakódott kőzetekre, melyeken részben keresztül is törtek. Az áttört kőzetekben lévő vizek felforrósodása jelentős utóvulkáni működést indított el, itt-ott számottevő gejzírek is kialakultak.

Fügevár andezitbánya

Móric-kő

AZ UTÓVULKÁNI FOLYAMATOK, ÉS A VULKANIZMUS UTÓHATÁSAI

Különösen jelentős a sósavak hőhatás általi gyűrődése, deformálódása, az amúgy is képlékeny, kiperéselődésre hajlamos kőzetből a sódiapírok kialakulásában játszott szerepe. Az alaphegységig, a kristályos mészkőig lehatoló mély törések mentén felszínre törő meleg vizek a kristályos mészkőket feloldva, kalcium és magnézium-hidrogén karbonátokkal telítve folytatták útjukat a felszín felé, majd a kőso rétegeken is áthatolva jelentős mennyiségű sót oldottak fel. Az oldatban jelenlévő sósav, szén-sav és kénsav megakadályozta, illetve ma is megakadályozza a kalcium és magnézium karbonátok idő előtti és nem kellően tiszta kiválását. Így a felszínre érő ásványvizekből elsőként a nagy tisztaságú, kristályos kalcium-karbonát, illetve magnézium-tartalmú kalcium-karbonát válik ki, azaz a „Székely Drágakő”. Sorrendben a vasoxidok, hidroxidok, majd a kőso és a szulfátok (mint a gipsz) kiválása következik.

Az utóvulkáni működés további meghatározó jelenségei a száraz szén-dioxid, kén-dioxid feltörések, valamint kénes, kén-hidrogénes kigőzölgések. A nagy mértékű szén-dioxid gáz áramlás a mélységben lévő kristályos mészkővel és az abban lévő vízzel kölcsönhatásba lépve szén-savas oldó hatást fejtett ki a mészkőre. Illetve fejt ki, hisz a folyamat napjainkban is zajlik. Ez a soktényezős kölcsönhatás a forrása tehát a „Korondi Aragonit”-nak.

A kénsavnak, a kénsavnak a vulkáni törmelékben és a láva kőzetekben lévő vastartalmú ásványok oldásában van szerepe. E vulkáni kőzetek sok magnetit, azaz mágnesvasérc szemcsét tartalmaznak. Ezek feloldódása révén az oldott ásványi anyagokat tartalmazó borvizekből, a felszínen részben vas-szulfidok (pirit, markazit) képződnek, részben pedig vas-szulfátok, vas-hidroxidok. Szén-savas oldatból viszont vas-karbonát, sziderit képződik. Vasas borvizekből rakódtak le a csíkmadarasi és a lövétei vasérc is. Korondon, a Csere-dombi források egyikénél láthatunk jelentősebb vas-oxid kiválást.

A Hargitában gyakori opálok, melyek kovásvanban gazdag melegforrások termékei, Korond környékén csak pár helyen ismertek. Így faopált, opálosodott fadarabokat az atyhai oldalban, üvegopált a fügevári andezitben és színes opál-változatokat a Hidegaszó-pataka forrásánál ismerünk.

Meg kell még említeni, hogy az utóvulkáni folyamatokat meghatározó hőhatást nemcsak a mélyben megrekedt, izzó lávatómegek eredményezték, hanem az ennek következményeként létrejövő kémiai reakciók is, különösen a fent említett savképződési reakciók, a szén-sav, kénsav és sósav képződés. Valahogy úgy kell elképzelni mindezt, mintha egy gigantikus méretű, túlfűtött kazánnal felszerelt, hatalmas vegyimű üzemelne a Korondi-medence alatt.

A mélyben megrekedt andezit-tömegek és a későbbi földkéreg mozgások szerkezeti változásokat is eredményeztek a kőzet-tömegekben. A kőzetek összeropedeztek és tört, repedezett zónák, mély törések, vetők keletkeztek. Ezen jelenleg is aktív repedés-rendszereken, szerkezeti vonalak mentén törnek felszínre az ásványvizek és a gázok is.

PANNÓNIAI ÜLEDÉKEK

A vulkáni tevékenységgel egy időben a földkéregmozgások hatására kisebb-nagyobb medencék és beltavak is képződtek. Ezekben finom szemű, szürke, kéesszürke agyag, a „korondi pala” rakódott le. Ez a kerámiagyártásra kiváló nyersanyag az alapja a világhírű korondi kerámiáknak. A szürke agyagrétegek között, néhol kemény, sárgásbarna kvarchomokkő rétegek, padok települnek, mint azt a Korond-patakában is láthatjuk a mederben az Árcsói Fogadó alatt, a Sóházig terjedő szakaszon.

A Pannóniai korú (10,5-5,5 millió évvel ezelőtt képződött) üledékek záró tagja finom szemű homok, agyagos homok, melyet a Csigadombtól délre, a korondi agyag-bányánál láthatunk.

A JÉGKORSZAK EMLÉKEI

A Negyedidőszak, vagy közismertebb nevén a Jégkorszak 1,8 millió évvel ezelőtt kezdődött és mintegy tízezer évvel ezelőtt ért véget. Ebben az időszakban alakul ki a felszíni vízhálózat a Sóvidéken és a táj mai arculata. A vízfolyások völgyeiben jelentős kavics és homok lerakódások jöttek létre. A magasabb hegyek oldalában pedig a Jégkorszak hidegebb periódusainak emlékeként, fagyhatású aprózódásból sokszögű, éles törmelék képződött, amely nagy vastagságú törmelékletöket képez a hegyek lábánál.

A fent leírtakból is érzékelhető, hogy Korond földjének története milyen változatos. Hát még, ha az egyes kőzeteket, földtani képződményeket külön-külön is vallatóra fogjuk, mint a korondi andezitet, a korondi „palát”, a sós-forrásokat és a borvizeket, az egyes, érdekes sziklákat, felszíni formakincseket, a tájképi értékek meghatározó elemeit és természetesen a „Székely Drágakövet”.

A sorozat további részeiben ezekkel is megismerkedhetünk.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- ALEXANDRU SZAKÁCS és IOAN SEGHEDE (1995): *GUIDE TO EXCURSION B3 (POST CONGRESS) Time-Space evolution of Neogene-Quaternary volcanism in the Calimani-Gurghiu-Harghita volcanic chain.* - Romanian Journal of Stratigraphy Vol. 76/4. 1-24;
- ALEXANDRU SZAKÁCS és CS. KRÉZSEK (2006): *Volcano-basement interactions in the Eastern Carpathians: Explaining unusual tectonic features in the Eastern Transylvanian Basin, Romania.* - J. Volcanol. Geotherm Res., 158. 6-20;
- AMBRUS L. (2001, szerk.): *Helyismereti olvasókönyv* - Korond, Hazanézó Könyvek;
- AMBRUS L. (2004, 2005): *Árpád és Balambon* - IMPRESS Kiadó, Marosvásárhely;
- ANDARKÓ I., BALOGH R., BÀN B., BODOR A., KIS B., OLÁH-BADI M., & PÁL Z. (2009): *Az ásványvizek sokszínűségének iskolapéldája: Korond* - A Miskolci Egyetem Közleménye, A sorozat, Bányászat, 77. kötet (2009), 151-157;
- BALOGH E. (1937): *A forráskalcit új előfordulása* - Természettudományi Szakosztály közleményei, Külön-levonat az Erdélyi Múzeum XLII. K. 4. Füzetéből, Kolozsvár;
- BÁNYAI J. (1938): *A Székelyföld természeti kincsei és csodás ritkaságai* - Könyvnyomda Rt. Székelyudvarhely, 1-222.;
- BÁNYAI J. (1938): *A székelyföldi ásványvizek lerakódásainak geológiája* - Különlenyomat a Dr. Szádeczky-Kardoss Gyula Emlékkönyvből. - Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság;
- BÁNYAI J. (1957): *A Magyar Autonóm Tartomány hasznosítható ásványi kincsei* - Tudományos Könyvkiadó, Bukarest, 88-101.;
- BENKŐ F. (1786): *Magyar Mineralógia az az a kövek s érték Tudománya* - Kolozsvár;
- DÉNES I., ZÓLYA L., BÓTH J., PAPUCS A. (2005): *Védett földtani természeti értékek Székelyföldön* - Földtani Közlöny 135/2, 263-292.;
- DUDICHNÉ V. M., KOCH S. (1935): *A drágakövek* - Term. Tud. Társ. Kiadása, Budapest;
- FÓZY I., SZENTE I. (2007): *A Kárpát-medence ősmaradványai* - Gondolat Kiadó Budapest;
- GHEORGHU, C., PELTZ, M., MARES, I. M. (1962): *Acumulările de carbonati de la Corund. Societatea de Stiinta Naturale si Geografiedin R. P. R., Comunican de Geologie*, vol. III., 123-146.;
- GHIURCA, V. (1998): *Hargita megye gemmológiai tartalékai* - ACTA 1998 (A Csíki Székely Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve);
- GUB J. (2003): *Természettismeret és néphagyomány a Székely Sóvidéken* - Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008;
- ISTVÁN L. (2008): *A korondi aragonitbánya története* - Magyar, Székely és Csángó örökség - A Székely Ütkérső Kiadványok Antológiája (1991-2006) - Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008;
- JAROSLAV LEXA, IOAN SEGHEDE, KÁROLY NÉMETH, ALEXANDRU SZAKÁCS, VLASTIMIL KONECNY, ZOLTÁN PÉCSKAY, ALEXANDRINA FÜLÖP and MARINEL KOVACS (2010): *Neogene-Quaternary Volcanic forms in the Carpathian-Pannonian Region: a review.* - Central European Journal of Geosciences - 2010. 2(3). 207-270.;
- IOAN SEGHEDE, HILARY DOWNES, ORLANDO VASELLI, ALEXANDRU SZAKÁCS, KADOSA BALOGH and ZOLTÁN PÉCSKAY (2004): *Post collisional Tertiary-Quaternary mafic alkalic magmatism in the Carpathian-Pannonian Region: A review.* - Tectonophysics 393. (1-4): 43-62.;
- IOAN SEGHEDE, LIVIU MATEENCO, HILARY DOWNS, PAUL R. D. MASON, ALEXANDRU SZAKÁCS and ZOLTÁN PÉCSKAY (2011): *Tectonic significance of changes in post-subduction Pliocene-Quaternary magmatism in the south east part of the Carpathian-Pannonian Region.* -

- Tectonophysics 502. 146-157.;
- JÓZSA A. (2002): *A Sóvidék és fürdői, Korond-Parajd-Szováta* - Firtos Művelődési Egylet, Korond;
- KARÁTSZON D. (főszerk.) (é.n.): *PANNON ENCIKLOPÉDIA - Magyarország földje, kitekintéssel a Kárpát-medence egészére* - 1-508., Kertek 2000 Könyvkiadó, Budapest;
- KOCH A. (1877): *Erdélynek ásványokban való gazdagságáról* - Orvos-Természettudományi Értesítő III. Népszerűr szak. - 6. évf., 89-108.;
- KOCH A. (1877): *Erdélynek a műiparban értékesíthető ásványairól és kőzeteiről.* - ÉRTESÍTŐ a „Kolozsvári Orvos-Természettudományi Társulat” 1877. december 1-jén tartott hetedik természet-tudományi szaküléséről, II. évf. 38-42.;
- KOCH A. (1878): *Ásványtani közlemények: A korondi fürdő sósforrásainak üledéke.* - ÉRTESÍTŐ a „Kolozsvári Orvos-Természettudományi Társulat” 1878. okt. 25-én tartott negyedik természet-tudományi szaküléséről, III. évf. 20-21.;
- KOCH A. 1884-1885: *Erdély ásványainak kritikai átnézete.* - Orvos-Természettud. Társulat, Kolozsvár, 211 p.;
- KOCH A. (1888): *Újabb adatok a korondfürdői forráskövek előfordulásához.* - Orvos - Természettudományi Értesítő II. sz. X(XIII.)/II. 188-190.;
- KOCH S. (1949): *A lévai (Levice, Csehszlovákia) és korondi (Corund, Románia) forráskövek* - ACTA Universitatis Szegediensis, Mineralogica, Petrographia, Tomus III, Institutum Mineralogicum et Petrographicum Universitatis Szegediensis, Szeged;
- LACZKÓ A. A., SZAKÁLL S., BOTÁR M., ZÓLYA L. (2007): *A Kelemen-Görgényi-Hargita neogén-kvarter vulkáni ívhöz kötődő ásványelőfordulások (Keleti-Kárpátok, Románia)* - Földtani Közlöny 137/2, 261-286.;
- LÁSZLÓ A. (2005): *The post-Late Pontian paleogeographic evolution of the south Harghita Mountains area and the adjacent basins* - Studia Universitatis Babes-Bolyai, Geologia, 2005, 50. (1-2), 27-40.;
- KÖVÁRI L. (1853): *Erdély földé ritkaságai* - Kolozsvár;
- KRISTÁLY FERENC, SZAKÁLL SÁNDOR (2009): *A Székelyföld ásványai - Csodák karnyújtásnyira* - XI. Székelyföldi Geológus Találkozó - 2009. október 22-25. Székelyudvarhely, 24-32.;
- MAURITZ B., VENDL A. (1942): *Részletes ásványtan* - Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest;
- MÁRTON E. (2008): *Fehértől a feketéig - mitől színesek a „korondi aragonitok”?* - Babes-Bolyai Tudományegyetem, Biológiai és Geológiai Kar, 2008. Május, 1-31.;
- METTA N. (1928): *Câteva observatiuni la analiza unui exemplar negru de carbonat de calciu de la Korond (Ardeal)* - D. S. Inst. Geol. Rom., vol XVI, 1927-1928, Bucuresti;
- ORBÁN B. (1868): *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi szempontból.* - Pest, I. köt, 26-131.;
- PÉCSKAY ZOLTÁN, JAROSLAV LEXA, ALEXANDRU SZAKÁCS, IOAN SEGHEDE, KADOSA BALOGH, VLASTIMIL KONECNY, TIBOR ZELENKA, MARINEL KOVACS, TERÉZ PÓKA, ALEXANDRINA FÜLÖP, EMŐ MÁRTON, CRISTIAN PANAIOTU and VLADICA CVETKOVIC (2006): *Geochronology of Neogene magmatism in the Carpathian arc and intra-Carpathian area.* - GEOLOGICA CARPATHICA, 57. (6), 511-530.;
- PONGRÁCS L. (2010): *A korondi aragonit* - GEODA, XX. évf. 2. szám, 2010, 16-22.;
- POSEPNY, FR. (1867): *Studien aus dem Salinengebiet Siebenbürgens;*
- RÁDULESCU, D., DIMITRESCU, R. (1966): *Mineralogia topografică a României* - Ed. Ac. Rom., 376 p., Bucuresti;
- STAUB M. (1893): *A gánóczi mésztufa lerakódás flórája* - Földtani Közlöny, 23., 162-192.;
- SZAKÁCS S. (2009): *A Keleti-Kárpátok vulkanológiai kutatásának időszéri kérdései: eredmények és perspektívák az utóbbi évtizedek kutatásai alapján* - XI. Székelyföldi Geológus Találkozó - 2009. október 22-25. Székelyudvarhely, 33-46.;
- SZŐCS L. (1995): *Korond és környékének természeti kincsei* - Erdélyi Gyopár - Erdélyi Kárpát Egyesület, Kolozsvár 1995/3.;
- SZŐCS L. (2002): *Knop Vencel, az aragonitgyáros* - Hargita Népe 2002. Március 6. Szerda, XIV. évfolyam 53. szám;
- SZŐCS L. (2005): *A korondi aragonit díszitárgyak és Knop Vencel megmaradt emlékeiről* - Hargita Népe 2005. Augusztus 02. Kedd, XVII. évfolyam 178. szám;
- TÓTH A. (2002): *Contributions on the mineralogy of the Corund carbonate deposit* - Studia Universitatis Babes-Bolyai, Geologia 47/1, 149-159.;
- TÓTH ATTILA (Tanársegéd, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Környezettudományi Tanszék): *A korondi aragonit múltja és jelene* című előadása, Székelyudvarhely, Művelődési Ház, 2010. Január 21. Csütörtök, 19 óra.;
- TÓTH A., TANTAU I., SOS T. (2007): *New paleoherpertological fauna from Corund* - 15th Scientific Session I.P. Voitea, Abstracts, Babes-Bolyai University, Cluj Napoca;
- TÓTH ATTILA - ISTVÁN LAJOS (2010): *A darázs-kőtől az ónixmárványig - szemelvények a korondi aragonit múltjából* - HAZANÉZÓ KÖNYVEK SOROZATA, 2010 - Firtos Művelődési Egylet - Korond 2010. 1-64.;
- TÓTH M. (1882): *Magyarország Ásványai, különös tekintettel termőhelyeik megállapítására.* - Budapest;
- VENDL M. (1939): *Technichs wichtigen Mineralschätze Ungarns mit ausnahme der Kohlen und Erdöle vor und nach dem zusammenbruch, Sopron;*
- VOFKORI L. (1992): *A korondi forrásüledékek* - A FÖLDGÖMB Budapest, XLII. évf. 2. szám, 1992 Február, 59-64. old. /2 fénykép, 4 metszet, térképvázlat/;
- VOFKORI L. (2000): *Corund - Korond Hartá - Térkép - Map - Karte 1: 5.000.* Editat de Consilul Local Corund. Cartografiat si redactat: A.F. GEOCART, Odorheiu Secuiesc. Kiadja Korond Községi Tanácsa. Térképezte és szerkesztette: GEOCART, Székelyudvarhely, 2000 (Méret: 59,5 cm x 42 cm) ;
- VOFKORI L. (1969, 2001): *A korondi forrásüledékek* - Hargita, II. évf. 475. szám - Helyismereti olvasókönyv, Korond;
- VOFKORI L. (2004): *Utazások Székelyföldön* - Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda;
- VON GLISZCZYNSKI S., STOICOVICI E. (1937): *Floureszenz- und Phosphoreszenzerscheinungen an aragonitartigen Calciten von Corund (Rumänien).* - Akademische Verlagsgesellschaft M. B. H., Leipzig;
- WAGNER L. (1773): *Dissertatio inauguralis medicochemica de Aquis Medicatis Magni Principatus Transylvaniae,* - Viennae;
- ZEPHAROVICH, V. (1859, 1873, 1893): *Mineralogisches Lexikon für das Kaiserthum Österreich I-III.* Wilhelm Braumüller, Wien.

Székelyföldi andezit-köböl készült Korondon Miholcsa József "erős várunk néküink az anyanyelv" térkompozíciója.

AMBRUS LAJOS

FÜGEVÁRA

(monda)

Korond felé, le a Nagyvölgyén sebes hegyi patak szalad, mint-ha szabadulni akarna a kényelmetlen szorításból, pedig e völgy a legszebb helyek egyike. Meredek oldalait bükkerdők öltöztetik tavasszal világos zöldbe, ősze meg égő vörösre vált. A szép lepelből szeszélyes alakú sziklatömbök merednek a magasba, mintha reggelente értük dagná ki ezüst csápjait a nap, és majd később, ha elül a világ zaja, csak rájuk telepedne temérdek ragyogó csillagával az ég.

A völgytorkolat jobb oldalán a heves vérű Tartód birodalma, Móric köve, vele szemben, baloldalt Nagyvölgy vára, a szelíd Firtos hona. Hiába voltak ők testvérek, ha egyszer annyira különböző természetűek. Különösen az hozta ki Tartódot a sodrából, hogy vele szemben egy óriás kőhajításnyira, a Firtos várához tartozó, félelmetes sziklacsúcsra emelt Nagyvölgy várában mindig csend és békesség honolt.

- Kihalt tán még az írmajuk is! - Bosszankodott napestig Tartód. Aztán egyszer egy szép napon így szólt - Megtudom én, hogy élnek-e még! - avval ment és magától Durumótól vett egy köteg ördögöt, hogy Móríckőről irdatlan szikladarabokkal dobálják meg Nagyvölgy várát.

Hogy mekkora kövekkel dobálóznak az ördögök, mindenki megnézheti a csend és a békesség vára alatt. Lett oda olyan félelmetes üreg és rémítő omladvány, hogy még ma is remegve, mégis vonzódva jár arra az ember.

Hanem Nagyvölgy vára még csak nem is alintotta a bosszút. Függőlegesen lementszett kööldaláról, mind a dögledező legyek, a mélységbe aláhulltak a hatalmas kődarabok. Függőleges fala menté meg a kegyetlen játéktól. El is nevezte a nép, s azóta hívják Fügevárnak, mert századokon át úgy nézett farkasszemet Móríckővel, mintha függne Nagyvölgy torkolatánál.

De amihez nem volt elég a bosszú, elvégezte azt az idő. Kihalt Firtos, eltűnt Fügevár. Csak az oldalában lévő hatalmas szikla-üregben lakott magányosan egy Bónis nevű ember, akiről Bónis pincéjének nevezték el az üreget, ahol sokáig őrizte az a jó tündér kincseit.

MOLNOS FERENC

Karácsony

1.
leszállt az est
könnyű szárnyakon érkezett
belesett hozzánk az ablakon
s ámulva nézi
ezt a csillogást
ki az aki itt vétkezett
s ki fog bűnhődni érte meg
éppen most lettünk
gazdagok
ideköltöztek mind
a csillagok
s beragyogják az otthonunk
fényüket
szórják szertelen
– puha pihék a szívemen

3.
anyámnak üzenem oda fel
jól vagyok
nem érzem azt
hogy elhagyott,
hisz itt van velem
ezernyi apróságban őrizem
sokat gondolok rá
és legbelül
napról napra enyhül
a fájdalom
gyötrő alkonyom
hajnalom kevesebb
derűs emlékek szítálnak
fehéren kékesen
– puha pihék a szívemen

2.
szóval nem szólunk
senkihez
mit mondhatnánk
fontosat
a szavak mindig
elvisznek másfelé
s elvesztődik velük
a gondolat
kis csengő cseng
olvad a csend
és megfognak egymás kezét
így küldünk jelt jeltelen
fényszórók sístergő neszt
hallgatjuk
évek futnak el percek
– puha pihék a szívemen

4.
bennem már szépen havazik
alig kavár rajta a szél
nagy selymes pelyhek szállnak
csendes
a tél is suttogva beszél
nincs vágyam
s nem lehet érte szégyenem
a hulló hó
maholnap betakar
senkit sem érdekel majd
hogy mit akart
s hová lett az
aki voltam s ki ő
enyém a tér az idő
a végtelen
– puha pihék a szívemen

Szováta, 2008.

Körtesy Károly fotográfus és Szováta-fürdő

A történettudomány viszonylag későn fedezi fel és vonja be elsődleges forrásai közé a fotókat, a különböző rajzokat, képeslapokat. A helytörténeti kutatás ezeket az információhordozókat semmiképpen nem kerülheti meg, hisz olyan adatokkal szolgálnak, melyre a levéltári dokumentumok vagy egyéb források nem képesek. Megmutatják egy település korábbi arculatát, hogyan is néztek ki az épületek, melyek azok amelyek mára már lebontásra kerültek, milyen ruhát hordtak az akkor élő emberek, milyen szokásaik voltak. ¹

Szováta-fürdő korai történetének kutatásában is nagy szerep jut a fotónak, rajzoknak, főként a képes levelezőlap megjelenése után. Az első ilyen lapok 1900 után jelennek meg akkor még csak az Alsó-fürdőre korlátozódva, később a képeslap kiadók viszont felfedezik a többi sós tavat, a villákat is. Ezek sokszor kézzel színezett, rajzolt levelezőlapok, de esztétikailag, történeti forrásként ma is nagy élményt nyújtanak. A két világháború között is folytatódik a képes levelezőlapok kiadása, ebből az időből ismerjük a legtöbb lapváltozatot, a legtöbb fajtájú lapot. ²

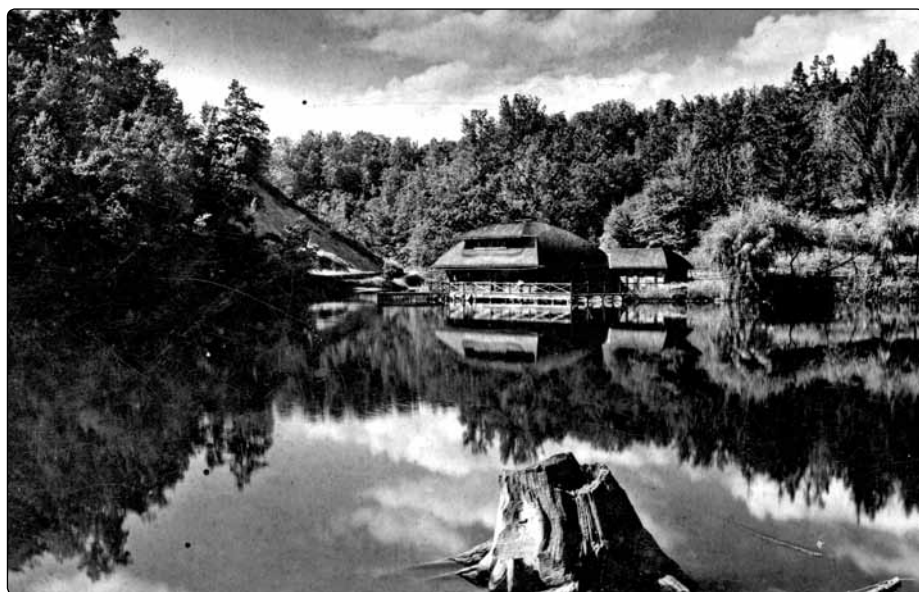
A képes levelezőlap elterjedésén nagyot lendített a fényképezés és a gyors sokszorozási technikák elterjedése. A szováta-i fürdőtelepen több képeslapkiadó és fotográfus is működik, például a Vilus fényképezés a Szőke és az Incédy villában, de ugyanilyen a Misi Bazár képeslapkiadója is. Mindezek ugyanakkor minőségben és mennyiségben is eltérpülnek a nyaranta Szováta-tartózkodó marosvásárhelyi fotóművész, Körtesy Károly kiadványai mellett, melyeknek a harmincas évek Szováta-fürdőjén nagy keletje volt.

Körtesy Károly Zilahon született egy hatgyermekes családban, és már korán a nyomdász szakmát szerette volna választani. Ám a nyomdászok szakszervezete az egészségi állapotára való tekintettel eltanácsolja ettől a munkától, így jut el Szászrégenbe, Heiter György fotográfus műhelyébe. ³ Heiter közkedvelt fotográfusa a közeli fürdőknek is, Borszéken saját villája és valószínűleg műhelye is volt. ⁴ Körtesy maga is szívesen követi mesterét és ekkor sajátítja el a fürdők fényképezéséhez szükséges technikai ismereteket. Anekdotaszerű történet, hogy egyszer Heitert felkéri a román királyi család fényképezésére egy laposnyai vadászat során, azonban a magasrangú vendégek késnek és a fotográfus türelme elfogyván, Körtesy hagyja hátra azok bevárására. Harmadnapra megjelenik a felsőes família és a fiatal fotográfus rengeteg képet készít róluk. A fotóművész lételemében azonban a második bécsi döntés után érzi magát, amikor Észak-Erdély újra Magyarországhoz kerül. Körtesy ennek a néhány évnél is krónikása, fotóriportszerűen örökíti meg az eseményeket, az embereket, a történelmi események fontos élethelyzeit.

Körtesy Károly Marosvásárhelyen kívül Szováta-t is nyitott, illetve bérelt műhelyt, jó gazdasági érzékkel volt képes megválasztani a helyszíneket. Műhelye a Medve-tó partján lévő felső zenepavilon alatt volt, a Szovátaiak által Kicsigombának elnevezett épületben egy bazár társaságában. Több fényképet is ismerünk a műhely bejáratáról, néhányan maga Körtesy is képviselteti magát. Életrajzírói nevét i-vel írják nagy többségükben, és néhány képeslap kiadási adatainál is i-betű szerepel, azonban a műhely bejárata fölött neve y-al volt írva: „Körtesy Carol. Fotograful Băilor. Körtesy Károly. A fürdő fotográfusa.” ⁵ A tó bejárata felé, és a szemben lévő Ágoston-, később Dacia-villa előtt is üveges szekrények sorakoztak, melyben a fotográfus mintaképeket állított ki mintegy cégtábla gyanánt.

A Bernády villa

A román királyi pár fűrdőkabinja

A Szováta tematikájú Körtesy fotográfiák és képes levelezőlapok keresettek a gyűjtők körében és tévedés nélkül felismerhető egyedi jellegzetességeket viselnek magukon. Nagyrészt fekete-fehér, fotó minőségű felvételek, a hagyaték kis részét képezik a színesek és nincs is ugyanolyan lenyűgöző, magával ragadó hatásviláguk. A legelső eddig ismert Szováta tematikájú képeslapja 1934-ben készült és ezutánról, főleg a harmincas évek második feléből nagyon sok Körtesy képeslapot, fotót ismerünk.

Az általa fényképezett, és kiadott képeslapok kiadási adatainál szinte mindig feltűnneti a működés, kiadás helyét is, a harmincas években kétnyelvűek ezek a feliratok, a negyvenes években pedig csak magyarul szerepel a szöveg: „Bazár, Medve-tó terasza”, „Foto Körtesi Sovata-Târgu Mureș”, „Vânz. Bazarul Uleșan, Foto Körtesi Tg-Mureș. Repr. interzisă”, „Körtesi K. fényképész felv. és kiadása. Utánnymás tilos”.⁶ Ezek a kiadási adatok néha a képeslap hátoldalára vannak nyomtatva, néha pedig csak rápecsételve a fotó hátoldalára. A negyvenes években a Szováta tematikájú lapokat a budapesti Sári Fényképsokszorosító Műhelynél adatja ki. Nem egészen tisztázott még a kolozsvári nagy fotó és képeslap kiadóval, a Fotofilm Cluj-al való együttműködése, de valószínűleg ott is adtak ki képeslap formájában Körtesy felvételeket.

Témaválasztása rendkívül sokoldalú, szerteágazó, lefedi a korabeli szováti fürdőélet egészét és a fürdőtelep egész területét, de nem áll itt meg, hanem magának a falunak az életét is ábrázolja épületeken, életképeken keresztül. Felvételeinek, képeslapjainak nagy részét a Medve-tóról készültek képezik sok különböző szemszögből, beállításból, irányból. Ezeken szerepel a Fürdőpavilon, a strand és a tó tükre természeti háttérrel. Ezeken a felvételeken nagyon szépen látszanak a tavat környező épületek, úgymint a régi Kaszinó épülete, a Tivoliszálló, a Sándor János villa egyes részei. Külön kategóriába sorolható a fürdőzők megjelentetése, ezek a fotók csak az alakokra koncentrálnak és szemléletesen mutatják be a napozó, úszkáló fürdővendégeket, képet alkotva az akkori fürdőéletéről, de ugyanúgy akár a fürdődivatról is. A többi tavat is szívesen ábrázolja képeslapjain, ismerünk a Vörös-tóról és a környező szomszékokról, a Mogyorósi-tóról készült felvételeket is. Kedvelt témája a Medve-tó partján lévő Királyi kabinok megörökítése, híressé vált felvételen egy, a vízben lévő fatörzs maradványaival az előtérben ábrázolja a román királyi család kedvelt nyaralóhelyét. Ez a felvétel a harmincas és negyvenes években is többször kiadásra kerül képeslap formájában. Olyan lapot is ismerünk 1948-ból, ahol a fatörzsön egy hölgy üldögel háttérben a Királyi kabinokkal.

Pontosan rögzíti a fürdőtelep épületeinek akkori állapotát is, képeslapjain feltűnnek

A Medve-tó terasza

Fürdőzők a Medve-tóban

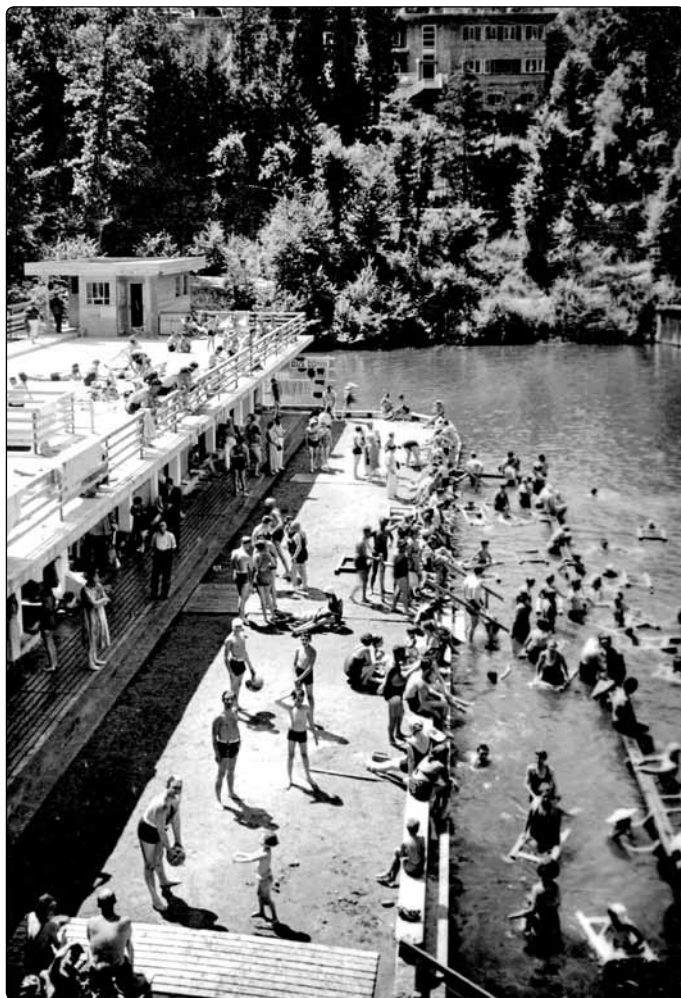
a szép stílusú villák de a saját Fotóműhelye is. Szívesen ábrázolja a fürdőtelep Fő utcájának villáit, Pacsirta, Szováta, Fürdő villákat. Nagy értékűnek mondható a különböző templomokról, kápolnákról készült dokumentum értékű fotói. Megjelenik a fürdőtelepi Jézus Szíve kápolna, a Római Katolikus templom de még a fürdőtelepi ortodox kápolna is. Egyik első fotográfusa az 1939-ben befejezett Református templomnak ahol az istentisztelet végeztével, a templom előtt mutatja be a híveket.

A negyvenes években több épületet is lefényképezett amelyeken a piros-fehér-zöld lobogó volt kitűzve, ilyen többek között a Szováta-villa és a saját Műhelyének ott-hont adó zenepavilon is. Az épületek közül különlegesség számba megy a Bernády villáról készített képeslapja 1934-ben. A legújabb kutatások szerint ugyanis Bernády György marosvásárhelyi polgármester ekkorra fejezi be az előzőleg megvásárolt

és korábban Etelka-villának nevezett épület felújítását,⁷ melynek feltehetőleg Körtesy az első fotósa, képeslapkiadója, holott ebből az évből ismerünk a Fotofilm Cluj által is kiadott lapot a Bernády-villáról.⁸

Érdekes témaválasztása az életképek készítése, ismerünk székely ruhás fiatal lányokat a Medve-tó körüli sétányokról, fürdővendégeket a legkülönbözőbb élethelyzetekben, vendéglő belsőket a mindennapi tevékenységekkel. Mégis, talán a legérdekesebbek a negyvenes évekből a fürdőtelepi Jézus Szíve kápolna búcsúján készült felvételei. Szemléletesen mutatja be, fényképezi le a kápolna udvarára szoruló nagy tömeget, a misét celebráló plébánost, valamint a zászlókkal felvonuló tömeget a fürdőtelep utcáin.

Több mint négy féle mozaiklapot is készített szováti tevékenysége idején, vagyis nem egy felvételtől, hanem több kis mozaikképből álló képes levelezőlapot. Ezeken

Fürdőzők a Medve-tóban

korábbi, egyenként is kiadott fényképei elevenednek meg újra kiváló összhangban és harmóniában elrendezve egymás mellett.

Körtesy Károly fotóművész nemcsak a harmincas-negyvenes évek szovátai fürdővendégeit szolgálja ki fotógépével, felvételeivel. Történelmet ír az utókornak. Egy olyan, a képeslapokon, fotográfiákon megelevenedő történelmet, melyet más forrásokból lehetetlen-ség lenne feltárni. A történelmi fordulópontok, különböző világok berendezkedéseit, életét, arcait mutatja be örök érvényű módon megörökítve.

JEGYZETEK

1. Több, a képek, képeslapok történeti forrásértékével foglalkozó kiadvány látott napvilágot, ezek közül kiemelhetőek: Gyurgyák János (szerk.): *Élet a régi Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. Gyurgyák János (szerk.): *Magyarország története képekben*. I-III. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
2. Szolláth Hunor: „Özveggy Honészy Miksáné Úrnő Önagyságának”. Szovátai tematikájú képeslapok a második világháborúig. In: *Sóvidék Kulturális Folyóirat*. IV. évf. 1. szám, 2012. Május. A folyóirat ezen száma régi Szovátai tematikájú képeslapokkal díszített.
3. Sebestyén Mihály: *Fényképek a múltból*. Körtesy Károly életműve töredékekben. Forrás: <http://mkdsz.hu/content/view/7671/87/> (Elérés ideje: 2012)
4. *Képeslap Heiter György villájával*, 1936. Forrás: <http://kepeslapok.wordpress.com/2011/03/17/borszek/> (Elérés ideje: 2012)
5. A hagyaték töredéke a jogutódok által digitalizálva elérhető a következő honlapon: http://www.flickr.com/photos/fotokortesykaroly/with/1809590416/#photo_1809590416 (Elérés ideje: 2012) A Körtesy-hagyaték csaknem 1800 műtermi és külső felvételt, fekete-fehér és színes diaposzítívot, üvegnegatívot, valamint képeslapot tartalmaz.
6. a) *Szovátai Gyógyfürdő, Medve-tó*, 1936. b) *Medve-tó terasz*, 1938. c) *Szovátai Fürdő Strand*, 1941. Képeslapok a szerző magángyűjteményében.
7. Vö. Józsa András: *Bernády György Szovátán*. I-IV. In: *Népiújság*. 2012. Május.
8. *Vedere din Băile Sovata-i látkép*. Photo Orig. „Fotofilm Cluj. Reproducerea interzisă. 1934. Képeslap a szerző magángyűjteményében

NÉMETH JÁNOS

Bekecs alatt Nyárád tere

Nyárádmenti barátaimnak

Bekecs alatt ringó bekecsalji álom
felsuhan, alászáll kilenc-tíz határon,
kilenc-tíz határnak tömördek sodronyán,
láthatatlan szálán, áthalló sóhaján.

Úzte dombon-völgyön kóbor szelek sodra,
rajta évszázadok szakadozott fodra
ép, jó magot takar, csírázni akarót,
nyárádperti földben zöld reménynek valót.

Kisigéret földjén halványzöld remények,
némely apró falva egyre kisebb, vénebb,
jobsors bársony keze ujjbeggyel érinti,
virágát, tövisét csipkerózsa hinti.

Pattanó gyökérrel, szakadó körömmel
szikonyba, toronyba kapaszkodó ember,
ég s föld közt feszülő test, gondolat, lélek,
kapott-e, adott-e áldást, békességet?

Dombok ívét járod? Merengsz a Nyárádon?
Függeszkedik álmod valamelyik szálon?
Terítsd szét a völgyben virágos abrosznak,
szakadó gyökeret göngyölő humusznak.

Mély gyökeret eressz, magas tornyot építs,
magadnak, fiadnak örök szállást készíts.
Tavaszi lesz s neked szól a dalos aranybegy,
ezüst felhők alól áldást szór a szent hegy.

K KOVÁCS ANDRÁS

Magány

*Társtalan a tejes tányér,
kedvetlenül jár a kanál,
süket napok, néma hetek,
hangulatát befalaszták*

*Macska sincs már, meghalt szegény,
csak egy légy az ügyeletes,
mely a vén asztal szegletén
nászához új társat keres*

A magyar nyelv „detrianonizálása”?

(Folytatás, II. rész)

A kodifikációs szótárak gyarapítására javasolt szógyűjteményről A határon túli idegen szavak, lexikális elemek adattára

A kérdéses szöveg a következő kiadványban jelent meg: *Mi ilyen nyelvben élünk, nyelvészeti és korpuszvizsgálati tanulmányok*, szerk. Dr. Papp György, MTT Könyvtár 9., Szabadka, 2004: 293-381. Ennek a szógyűjteménynek az összeállításában Péntek János is részt vett Benő Attilával. Van tehát olyan átgondolt, tudományos munka, amelyik reprezentálhatja a nyelvészprofesszor korábban kifogásolt koncepcióját a **kodifikációs szótárak** bővítését illetően.

A szöveg címe szerény. Kiöltöje nem állítja, hogy a határon túli magyar regionális nyelveknek az anyaországi standardtól eltérő szókészletéből nyújt reprezentatív válogatást. Ez a lista csak az **idegen eredetű** szavakat tartalmazza. Elgondolkodtató, hogy miért az idegen eredetű szavak terjesztése lenne a legfontosabb a határon túli nyelvújítások presztízsének emelésében. Miért nem a nyelvújítások azon elemeit válogatják ki, amelyek elterjedése egy kis régiónál nagyobb? Vagy mért nem azokat a szavakat javasolják a kézisztárakba, amelyeknek a használati értékük az egységes magyar köznyelvbe való beépülését is lehetővé teszik?

Lehet ugyan azt mondani, hogy a nyelvújítási, tájnyelvi szavakat a szótár-összeállítók gyűjtik össze a nyelvújítástól, a tájnyelvi szavaktól, azonban a kérdés elsősorban **szociolingvisztikai**. A nyelvújítási anyagot a helyi nyelvészeknek kellett volna (a jövőben: kell) megvizsgálniuk, hogy mely elemek ajánlhatók potenciálisan a szótárak készítői és használói figyelmébe.

A cím szerint csak idegen szavakat vettek bele a jegyzékbe, de Rajsli Ilona szintén a könyvben megjelent tanulmányában, ugyan egy „tájszó-tár” kapcsán elmélkedik azon egyes, eltérő hangalakokat érdemes felvenni a szótárakba. Egyik példája a „**csanya**”, ami – erről már volt szó –, a „**csalán**” szó változata Temerin környékén (Rajsli, 2004: 284.). Ugyanez a szó a székelyföldi Sóvidéken „**csihány**”. Én akkor hinném el a „detrianonizálás” vagy a „határtalanítás” komoly szándékát a nyelvészek részéről, ha például az *Értelmező kézisztárban* és a helyesírási szótárakban a csalán címszó alatt, vagy még inkább: önálló szócikként megjelenne a „**csanya**” és a „**csihány**” változat is.

Nagyon értékes tehát Rajsli Ilona felvetése, mert továbbgondolásra ad lehetőséget. Ha a regionális és tájnyelvi kiejtési változatok közül többet vennének fel a szótárakba, azzal sokkal inkább érvényre jutna a magyar nyelv „detrianonizálása” vagy „határtalanítása”, mint az idegen jövevényszavak presztízsének erősítése.

Ki ne tapasztalt volna véremerő vitákat például a „**matekes**” vagy „**mateokos**”, a „**motrot**” vagy „**motort**” változatok helyességéről. Még művelt, olvasott emberek, sőt bölcsészhallgatók is féktelen indulattal igazítottak, ki, hogy a „**matekes**” nem helyes. Minél kisebb a különbség, annál erősebb az intolerancia. Ha véletlenül egy tájnyelvi szót használtam, például: „**murók**”, akkor legtöbbször udvariasan megkérdezték, hogy miről beszélek. A „**motrot**” vagy „**motort**” kérdésben viszont nem volt irgalom, az erdélyi változatot szinte minden anyaországi helytelennek tartotta.

Ha felvennék a helyesírási szótárakba az anyaországon kívül is széleskörűen használt variációkat, akkor lehetőséget adnának a kisebbségi nyelvhasználónak az „igazat” bizonyítani. Mivel álltak elő ilyenkor az intoleránsak? **Nézzük meg, mi van a helyesírási szótárban!** Ha benne van, akkor a nyelvészek közössége megvédte a kisebbségi nyelvhasználó anyanyelvi jogait.

A különböző változatok szótárak általi elismerésével erősödne a magyar nyelv **határtalanítása**, de az egysége mégsem szenvedne csorbát. Eleve léteznék a köznyelvben is sok szónak azonos értékű ejtési változata („**fent-fönt**”; „**férfival-férfivel**”), ezek közt megérné a „**matekes-mateokos**”, a „**motrot-motort**” és más hasonlókat is.

Meglehet a „**motrot**” változat idegen, román hatásra terjedt el, de ezt a nyelvhasználók döntő többsége nem tudja. Minden hatásnak nem is kell ellenállni. A „**motrot**”-ban is van mássalhangzótorlódás, az „**rt**”, ami nem feltétlenül hangzik magyarosabban, mint a „**tr**” a „**motrot**”-ban. A különböző szóalakok a magyar nyelvhasználat gyakorlatának megfelelően különböző fogalmakat jelölhetnek: „Elvittem a barátomhoz a motort, aki megjavította benne a motort.” A „**motort**” jelölheti a motor-kerékpárnak, a „**motrot**” pedig a motorkerékpár motorjának a tárgyragos alakját.

Nézzük meg közelebbről a Dr. Papp György által szerkesztett könyvben a határon túli idegen szavak listáját. Nem mindegyiket emelték be a gyűjteménybe azzal a céllal, hogy mind bekerüljenek az anyaországi szótárakba (Rajsli, 2004: 293.), de ha már egyáltalán felmerült a lehetőség, akkor meg lehet nézni, milyen szavak közül válogathatnak a szótárkészítők. Néhány példát részletesen is kiemelek, és általuk utalok a hasonlókra és az általuk jelzett jelenségekre, tendenciákra.

abonament [fr→rom] (közl) Er (biz) 1. autóbusz- vagy vonalbérlet(jegy), bérlet; 2. újság-előfizetés, megrendelés (→abonál, abonens)

Az **abonament** joggal kerül a listára, hiszen elterjedtsége, használata nem kérdéses. A jelentése alapján nem indokolt, mert a „**bérlet**” és az „**előfizetés**” a magyarban teljes értékű szinonimái, és ezeket az erdélyi magyarok is ismerik. Az írásképe alapján nem lehet eldönteni, hogy milyen mértékben honosodott meg a magyar nyelvben. Nincs benne idegen betű, nem kellett írásban igazítani rajta. Már abban az esetben, ha írásban is használatos. Ez inkább beszéltnyelvi szóalak, annak ellenére, hogy írott

formája alapján, pontosabban annak olvasása révén terjedt el a magyarban. A kiejtés, amelyet nem részletez a szócikk (talán, mert egyértelmű), de nem „**ábonament**”, hanem „**abonament**”. Kiejtésben a magyar hangkészlethez és szókészlethez igazodott, ez bizonyítja elterjedtségét, ami azért nem minden. Beszéltnyelvi használati értéke abban áll, hogy a bérletek, előfizetések valamilyen nyomtatott bizonylathoz kötődnek, amelyeken a szó írásképe meglehetősen magabiztossággal jelenik meg. A nyelvhasználó lehet, hogy tudja: itt bérletről van szó, mégis, a hivatalosság, a bizonylat és dokumentumérték elbizonytalanítja a magyar anyanyelvűt a fogalom lefordításában. Ha bizonytalan a fordítást illetően, inkább az idegen nyelvű terminus technicust használja, és akkor nincs félreértés, nincs légés, ha tévedne. Az **abonament** a tipikus példája a többségi nyelv román egyoldalú, hatalmi hatásnak. Ha a bérletre rá lenne nyomtatva a kifejezés magyarul vagy magyarul is, akkor a hatalom nem szolgáltatná ki a nyelvhasználót annak, hogy az anyanyelvi közegében a szót lefordítva esetlegesen tévedve megszegyenül. Az **abonament** valószínűleg nem került volna be az erdélyi nyelvhasználatba, ha nem a román a hivatalos nyelv, vagy ha nem csak az! Az öntudatos erdélyi magyar anyanyelvű nyelvhasználók az ilyen szavakat kerülik, és kerülnek, mert ezek jelképezték a román nyelv indokolatlan hatását a magyar nyelvre.

A szócikk jelöli, hogy franciából a román közvetítésével került a magyarba. Ezt jó, ha feltüntetették, fontos is ismerni az eredetet, de nem igazolja az átvétel indokoltságát, hiszen nem olyan ismeretlen fogalmat kellett meghonosítani, amelyre nem találtak szavakat.

A (közl) utal arra, hogy a fogalom közlekedéssel kapcsolatos. A címkézés jó, bár ebben az esetben fölösleges is. Ott kell feltétlenül megjelölni a használati közeget, ahol a jelentésből nem derül ki egyértelműen. Itt kissé zavart keltő is, mert a második jelentés az újság-előfizetésre vonatkozik.

Az **Er** az Erdély rövidítése. Ez nagyon fontos, bármilyen szótárba kerüljön is utána a szó, abban jelölni kell az előfordulási helyét. A többi régióban, így például Felvidéken és Kárpátalján nem fordul elő, legalábbis a lista alapján, tehát egyértelműen román hatás, közvetlenül a franciából nem vettük át. Más, környező nyelvek közvetítésével sem.

Jelölték a használati értéket a (biz), vagyis „bizalmas” kifejezéssel is. Van, lehet létjogosultsága a kategóriának, de nem értem, az **abonament** használata miért bizalmas? Csak azok idéznek magyar megfelelővel is helyettesítő román szavakat, akik egymásban megbíznak. A jelenség épp a bizalmatlanságra utal. Inkább arról van szó, hogy a beszélő nem meri lefordítani, mert fél, hogy nem a megfelelő terminus technicus vagy szinonimát használja, és valaki a hallgatók közül megszegyeníti. Ez pedig épp a bizalmatlanság jele. A bizalmas utalhat természetesen arra is, hogy a szó beszéltnyelvi, informális vagy alacsony presztízsű, de ez a fogalom (bizalmas) nem a legjobb kifejezés a kategória megjelölésére.

Fontos lett volna megjelölni a szó előfordulásának körülményeit, leginkább a gyakoriságát. Az *Értelmező kézisztár* legújabb, 2003-as kiadásában van ilyen jelzés. Meghatározott, reprezentatív, szöveg-adatbázisokban vagy korpuszokban keresőkkel ellenőrizték a szavak előfordulását. Ott sávba sorolták be a gyakoriságot bekarikázott arab számokkal 1-től 5-ig, ha jól értem a jelzést a leggyakoribb 1-2000 közötti 56/1000 szótól, az 5-ös 60001-főlött és 0/1000 szótól. Az határon túli idegen szavak, amelyek az *Értelmező kézisztár* 2003-as kiadásában szerepelnek, és amelyeket módomban állt visszakeresni, azok kivétel nélkül az 5-ös kategóriába soroltak. Az azt jelenti, hogy a gyakoriságuk nem, vagy csak alig kimutatható. Erősen kérdéses, hogy az ennyire ritka szavakat miért kell felvenni az egy nyelvű értelmező szótárba. Ha erdélyi a szóátvételt, és az erdélyi köznyelv részének tekintik, akkor kimutathatónak kellene lennie az adatbázisokban. Erdélyben becsült adatok szerint 1,3 magyar anyanyelvű millió él, az összmagyarosság mintegy tíz százaléka. Ha valami a nyelvhasználók tíz százalékánál nem mutatható ki ezrelékben sem kifejezhető mértékben, akkor kétséges, hogy helye van-e az értelmező kézisztárakban. Az is lehet, hogy a vizsgált adatbázis(ok) nem tartalmaztak erdélyi korpuszt, de akkor az egész kategória informatív jellege megkérdőjelezhető.

Ennek ellenére üdvözlölni kell az értelmező kézisztár jelölését, ami a gyakoriságra vonatkozik, mert tájékoztat a használati értékről, ha nem is teljeskörűen. Angol szótárak már régebb óta alkalmazzák a besorolást.

adeverință [ádeverinca; rom] (hiv) Er (biz) igazolás, elismervény, bizonylat

E szó láttán felmerül a kérdés, hogy tisztázták-e a lista összeállítói, hogy mi minősül szóátvételnak. A cím *Határon túli idegen szavak, lexikális elemek adattára*. Az **adeverință** ennek megfelel, hiszen idegen szó és lexikális elem, de mi a köze a magyar nyelvhez? Egy átvett szónak a használati értékét a korpuszokban kimutatott gyakoriságán kívül az jelzi, ha szó vagy írásmódban, vagy kiejtésben igazodik a magyar nyelvhez. Az **adeverință** írásban semmiképp sem igazodik a magyarhoz, mert két mellékjeles graféma nem létezik a magyar nyelvben, a „ț” és az „ă”. A „ț”-nek a hangértéke a magyar „c”, de az „ă”-nek nincs magyar megfelelője; leginkább úgy ejtendő, mint a magyar „ö”, csak nem ajakkerekítéssel. A szerzők megadják a magyar kiejtést, tehát annak megfelelően már alkalmazkodott a magyar nyelv artikulációs bázisához. Amikor még Erdélyben éltem, hallottam beszéltnyelvi vonatkozásban.

Felmerül a kérdés, hogy mi minősül hivatalos szóhasználatnak. Az **abonament** nem hivatalos, de az **adeverintă** hivatalos? Milyen hivatalos státusza van az igazolás román megfelelőjének? Ha hivatalos igazolást állítanak ki, akkor azt általában román nyelven írják meg. Ha viszont magyarul, akkor a fogalmat le lehet fordítani, és ez nem olyan szó, aminek ne ismernék az erdélyi magyarok az anyanyelvi megfelelőjét. Ezenkívül hogy lehet egy szó használata egyszerre hivatalos és is bizalmas is? Mit jelent hivatalosan, és mit jelent bizalmasan az **adeverintă**?

Nagyon különös, hogy egyáltalán felmerül az **adeverintă** magyar szöszedetekbe való ajánlása. Rajlsli Ilona elismeri, hogy ez a lista hosszabb annál, mint amelyeket anyaországi szótárak fel fognak használni (Rajlsli, 2004: 293.), de ezekre a szavakra mégis úgy kell tekinteni, mint potenciális szócikkre különböző szótárakban. Az idegen helyesírás, és a magyar nyelvben nem létező grafémák erősen megkérdőjelezi az **adeverintă** magyar nyelvi integrációját. Az anyaországban is megfigyelhető az idegen szavak fokozatos igazodása a magyar nyelvhez, de az eltérő írásmód önmagában ritkán okoz kompatibilitási nehézséget. A szavak az utóbbi évtizedben főleg a németből és angolból kerültek be. Ezekben a nyelvekben nincs vagy kevés mellékjeles graféma van, és azok, a németben megegyeznek a magyarral, például „ö, ü”.

Az **adeverintă** jelképezi a legplasztikusabban a poszttrianoni többségi, állami hatást a magyar kisebbség nyelvére. Teljesen abszurdnak tűnik, hogy jövevényszóznak tartanak bármilyen szinten egy olyan szót, amely még az idegen grafémákat is megőrizi az írott formájában, és van azonos jelentésű magyar megfelelője.

adidaszka [szln; az Adidas márkanévből] Mv (köz) (bármilyen márkájú) sportcipő
Az **adidaszka** esetén nem jelölték az erdélyi előfordulást, csak a muravidéki, pedig az **adidasz** (kicsinyítő képző nélkül) Erdélyben is használatos volt („xeroxol” = ’fénymásol’) – egy időben biztosan. Ennél érdekesebb az, hogy kölcsönösen nem ellenőrizték a különböző területeken gyűjtött szavak listáját. Az **adidasz** vagy **adidasz** Erdélyben is elterjedt. Ha az erdélyi gyűjtők végigolvassák a többi nyelvész által összeállított listákat, akkor kiegészíthetik az előfordulásokat.

Ugyanennyire elterjedt a **walkman** (ejtve vókmén), ami szintén egy márka köznevesülése, és zsebmagnót, sétálómagnót jelent. A szójegyzékbe azt is fel lehetett volna venni. Ugyanígy a **xeroxot**, ami képzett formában is használatos volt („xeroxol” = ’fénymásol’) – egy időben biztosan. Ennél érdekesebb az, hogy kölcsönösen nem ellenőrizték a különböző területeken gyűjtött szavak listáját. Az **adidasz** vagy **adidasz** Erdélyben is elterjedt. Ha az erdélyi gyűjtők végigolvassák a többi nyelvész által összeállított listákat, akkor kiegészíthetik az előfordulásokat.

Érdekes, hogy az **adidaszkat** köznyelviként jelölték meg, pedig inkább beszéltnyelvi, informális, sőt szlenges. Nyilván, a Muravidéken kevesebb magyar anyanyelvű él, mint Erdélyben és egy kisebb tájegységen használt szó abban a kontextusban köznyelvi gyakoriságot, elfogadottságot jelölhet. Lehet, hogy Erdélyben is köznyelvi szó az **adidasz**, de akkor melyik a besorolás kritériuma? Emlékeim szerint heves viták dúlaltak ismerőseim és barátaim között, hogy az **adidaszt** és a **walkmant** tulajdonnévként vagy köznévként kell-e tekinteni.

antinevralgic [antinevráldzsi; lat>rom] Er (biz) fájdalomcsillapító tabletta

Még egyetlen köznevesült tulajdonnevet találtam a szólistában, az **antinevralgicot**. Igaz, nehéz meghúzni a határt a tulajdonnevek és a köznevek között, mert, mert általánosságban intézménynevek, feliratok is átkerültek a magyar nyelvhasználatba. Ilyenek például az **alimentára** (’élelmiszerüzlet’), az **aporzár** (’zöldeségsbolt’) vagy az **autogára** (’autobusz állomás’). E három szót is tartalmazza a vizsgált szólista. Ezek a szavak köznevek, de feliratként a boltokon, az autobusz-állomáson olyan határozottsággal jelentek meg, amelyet szinte tulajdonnévi ranggal fogadott a magyar lakosság. Ezek is a román fennhatóság és hivatalos nyelvi erőszak stigmái. Valószínűleg sohasem kerültek volna át a magyar nyelvhasználatba, különösen a Székelyföldön, ahogy egy tömbben és többségben élnek a magyar anyanyelvűek, ha nincs román fennhatóság.

Az **antinevralgic** is heves viták tárgya volt. Nem mindenki tekintette a használatos szavak listája részének. Különösen a kiejtés kifogásolták egyesek: **antinevráldzsi**. Ezt épp komolyabb ok nélkül tették, mert épp az egy szó meghonosodásának egyik jele, ha a kiejtése igazodik az átvévi nyelv hangkészletéhez, artikulációs bázisához. Az ellenállás oka az is lehetett, hogy bizonytalan volt a kiejtés. Nem volt állandó, kihagyattak belőle hangokat.

A kiejtéssel kapcsolatban gyakran merültek fel kifogások. A nem egyértelmű és a változó ejtés, vagy az eredetileg nagyon eltávolodott hangalak bizalmatlanná tette a megszólalót. Hogyan mondja, hogyan írja, ha nem ejtik ki neki pontosan, és soha nem látja leírva? Említék két példát: **Csöpling**, **röggöny**. Az első Chaplin, a világhírű nevetető családneve izes népi átiratban, a második pedig a röntgenkészülék jelöli, amelyet Röntgenről, a feltalálóról neveztek el. Ezek kivételesen nem román hatások és átvételek, de az átvételi kiejtési problémák jelzői. Mai szemmel ezt pozitív példának tekintjük, hiszen a befogadó nyelv erejét bizonyítja, viszont az 1970-es és 1980-as években ezek az idegen nyelvi hatás fiziológiai jelenségek jelentek meg a köztudatban, még több elutasításra adva okot főleg a fiatalok körében az idegen szavakat illetően. Nézzünk még egy ráadást példának: a szólistán **loz in plic**, ami ’sorsjegy’, és kiejtve így hangzott: **lőzenpikk**.

cslovece-nezlob-sze, **cslovece** (cseh) Fv (biz) egyfajta társasjáték, ember-ne-mérgelődj

Ha már tulajdonnevek köznevesüléséről volt szó, tegyünk ismét egy kivételt. Alapvetően a román jövevényszavakat vizsgálom, de a **cslovece** megérdemel egy kis kitérőt, mert van erdélyi vonatkozása is.

A szó és a kifejezés egy társasjáték révén terjedt el, főleg a Felvidéken. A csehek találtak ki egy vonzó, ízléses kivétel társasjátékot, amelynek az általánosabban ismert neve a „**ki nevet a végén?**” Ismeretes még egyebek mellett „**lőverseny**” néven is. A játék lényege, hogy bábukat kell eljuttatni a célba dobókockával szerzett pontok alapján, de közben a játékosoknak ki is üthetik a többiek bábuit, tehát valóban nem tudni, hogy ki nevet a végén. Lehet, hogy valaki az elején jól állt, de több bábuját a cél előtt kiüthették, akkor az utolsó helyre is kerülhetett.

Tehát volt ennek a játéknak egy elterjedt cseh kiadása, amelynek a borítóján a „**Človeče nezlob se!**” felirat volt olvasható. Úgy tudom, Romániában is kapható volt, bár a mi családunk egy példányát Magyarországon szerezte be. Magyarul is olvasható volt a játék neve, csak kisebb betűkkel, utólag ráragasztva: „**Ne bosszankodj, emberke!**” Ez a név azonban túl választékosnak, emelkedettnek tűnt, ezért „**embernemérgelődj**”-nek neveztük. Ezt a szólista összeállítóit jelentésként adták meg, tehát valószínűleg ez is ismert volt a Felvidéken. Erdélyben biztosan, mert nem csak a mi családunk használta ezt a nevet, hanem mások is.

Ennek a játéknak a hatása két nyelvi jelenségre is felhívja a figyelmet. Ha valami nagyon kedvelt, és elterjedt, akkor idegen, hosszú, több tagból álló kifejezésként is meghonosodhat a neve. Az elfogadottságot a rövidülés (**cslovece**) is jelzi, illetve az, hogy a szót tovább képzik magyar képzőkkel. A vizsgált szólistában a **cslovecsézik** címszó is szerepel, ami azt jelent, hogy valaki játssza ezt a játékot.

Másrésről a magyar nyelvi leleményességet is bizonyítja, hiszen a hivatalos magyar fordítás ellenére („**Ne bosszankodj, emberke!**”) egy egyszerűbb, népesebb, ízezebb, tömörebb, kevésbé választékosnak tűnő kifejezés terjedt el: „**embernemérgelődj**” vagy „**ember-ne-mérgelődj**”. Könnyen be is fogadnak a nyelvhasználók bizonyos bonyolultabb szavakat, kifejezéseket is, ha valami a pozitív attitűdöt vált ki belőlük a fogalomhoz köthető tárgy, jelenség; de magyar névvel is illetik azokat, ha megvan a megfelelő inspiráció az anyanyelven. Ezért fontos a nyelvek státuszának erősítése. Lehetőleg minden feliratot az adott kisebbség nyelvén is meg kell jeleníteni. A nyelvhasználó, ha kap egyértelmű visszajelzést arról, hogy az adott tárgy fogalom mely magyar szóval jelölhető, akkor bátran használja azt, és annak a színvonalát is. Mindez nem gátolja azt, hogy a szó többségi nevét is megtanulja.

csubuk [rom] (ker) Er (biz) borraival, baksis

Nézzünk meg a kérdéses szólistáról még néhány lexemát. A **csubukról** már volt szó, hiszen az olvasói levél említette, és elhangzott az *Édes anyanyelvünk* műsorában. A kritikákat megfogalmazó nyelvészek nem reagáltak rá megfelelően, mert felmerül néhány anomália a szóval kapcsolatban. A szójegyzék román átvettelt jelöl, de célszerű lett volna megemlíteni, hogy török eredetű. Más szavaknál jelölték azt a nyelvet is, amelyikből a románba került. Lásd: **csibuk**, **csubuk** = török: bot, cső, pipaszár, hosszúszerű pipa (*Arab, török, perzsa, mongol/tatár szavak* - internet) Ha töröktől pipát is jelent, akkor könnyen lehet, hogy köze van a borraival fogalomhoz. A törököknél lehet, hogy dohányra valót adtak borra való helyett. A dohány több nyelv szleng-retegében a pénzt jelöli, így a borraival, túlrapénzzel, egyáltalán javadalmozással összefügg.

A szónak a kiejtése kissé problematikus. A vizsgált szójegyzék rövid, egy „**k**”-val tünteti fel, miközben az ejtés mindenféle, ahol Erdélyben élt és többször megfordultam, hosszú, tehát dupla „**k**”-t kívánna: **csubbuk**. Ugyancsak a vizsgált szójegyzék a **szukkot** hosszú, tehát dupla „**k**”-val jelöli. **szukk** [rom] Er (ker) 1. üdítőital; 2. szörp (-szok, szók, szukk, vitaszokk). A román eredeti mindkét esetben rövid „**k**”-val végződik (**ciubuc**, **suc**), ezért valószínű, hogy azonos módon alakult a magyar kiejtésük is.

Léteznek ugyan „**-uk**”-ra végződő magyar szavak is, rövid „**u**”-val (**csuk**, **luk**), de az idegen eredetű és hangutánzó szavak a hosszabb ejtés analógiáját teremtik meg inkább: **drukk**, **slukk**, **kakukk**. Azért is valószínűbb a hosszú „**k**”-val ejtés, mert a szó az erdélyi magyarban produktív, hiszen igét is képeztek belőle: **csubbukkol**. Ennek az ejtése pedig valószínűtlen rövid (egy) „**k**”-val.

Mindez összességében azt is bizonyítja, hogy a szó nem terjedt el írott formában. A beszéltnyelvi forma lejegyzése eseti és több változatot is mutathat. Lehet, hogy a képezhetőség az elfogadottság mértékét jelöli, de minden jel szerint csak a beszéltnyelvi rétegben, ami viszont alacsony presztízsű. Nem az a beszélt nyelvi réteg használja, amelyik a nyelvet az ellenállás egyik eszközének és szimbólumának tekinti. A valószínűsíthető török eredet nem közismert a művelt nyelvhasználók körében sem. A hangzása miatt („**cs**”, „**u**”, „**k**” hangzók) teljesen román hangzású, és hogy a román az átadó nyelv, az sem kérdéses.

A **csubuk** előfordul az *Értelmező kéziszótár* 2003-as kiadásában: **csubuk** 5 fn biz <Az erd. M-ban:> borraival, baksis Mellékkereset [rom.] Fontos megjegyezni, hogy a szótárt szerkesztők nem csak a vizsgált szójegyzékből dolgoztak, hiszen egy másik újabb jelentést is megadtak: ’mellékkereset’. A szólista az *Értelmező kéziszótár* után jelent meg, 2004-ben, de az adatokat ugyanazoktól a nyelvészekről kapták, akiknek a listáiból egybeszerkesztették a jegyzéket.

Ugyancsak tartalmazza a **csubuk** szót az *Osiris Idegen szavak szótára* (2007., szerk. Tolcsvai Nagy Gábor), de ott csak a két fő jelentést adja meg: **csubuk** [rom] ker Er borraival, baksis. Ez a szótár általában nem jelöli a szavak gyakoriságát, és a nyelvhasználati besoroláshoz a szócikk esetén csak a ker (kereskedelmi) van megemlítve. A különbség a két szótár közt a szócikk esetén sokatmondó. Ha úgy értjük a bizalmas megjelölést, hogy beszéltnyelvi, informális, kevésbé elfogadott, alacsony presztízsű, akkor kevésbé zavarhatja az öntudatos romániai kisebbségi magyar nyelvhasználóit, különösen, ha látják, hogy 5-ös besorolás szerinti gyakoriságú a szó: 0/millió szó. Az *Osiris Idegen szavak szótára* csak a szó használati körét jelöli, miszerint kereskedelmi, ami viszont nem jelzi, mennyire lehet írott- vagy beszéltnyelvi, mekkora a gyakorisága és az elfogadottsága.

Az *Értelmező szótár* szerkesztőinek a hibája az, hogy a szót egyáltalán felvették egy egynyelvű értelmező kéziszótárba, és ezáltal mint poszttrianoni stigmát legitimálták. Egyanezen szerkesztők erénye viszont az, hogy pontosabban jelölték a használati értékét miszerint bizalmas és ritka.

Az *Osiris Idegen szavak szótára* szerkesztője abból a szempontból helyesen járt el, hogy felvette a szót, hiszen a román és más határon túli jövevényszavaknak az idegen szavak szótárában van a helyük. Abban a vonatkozásban viszont nem eléggé körültekintően járt el, hogy a ker (kereskedelmi) besorolással azt a látszatot erősíti, miszerint a szó tagárból körben elfogadott. Tolcsvai Nagy Gábor a **punga** esetén semmilyen rétegbesorolást nem ad: **punga** [rom] Er zacskó, tasak. Jelölés hiján feltételezhető, hogy erdélyi köznyelvi. Ez feltételezhetően nem fedi a valóságot, de egy reprezentatív mintán felvett attitűdvizsgálat megválaszolhatná a kérdést.

A **csubuk**, a **punga** és a hasonló szavak, szócikkek az eddigiek és az én megítélésem szerint az idegen szavak szótáraiba valók, de azokban is jelölni kellene a gyakoriságukat, vagy legalábbis a használati értéküket: beszélnyelvi, informális, szlenges, alacsony presztízsú stb. – mindezt természetesen a szótár magyarázó fogalmainak és rövidítéseinek megfelelően.

pix [ang→rom] (isk) Er golyóstoll

Röviden vessünk egy pillantást még egy érdekes szóra, szócikkre. A **pix** valóban a golyóstollat jelöli az erdélyi magyar szóhasználatban. Az (isk) itt viszont indokolatlan leszűkítést jelent, mert nem csak iskolai közegben használták és használják.

A gyűjtést végző azt jelöli, hogy a **pix** szót az angoltól vettük át, román közvetítéssel. Lehetséges, ám azt tudni kell, hogy az angolok a golyóstollat **bironak** (bájrónak) hívják. Ezt a használati értéket volt szerencsém többször személyesen ellenőrizni angol ismerőseim révén. A golyóstoll angol és francia nyelvterületen Bíró László Józsefnek (1899-1985), a feltalálójának a nevét viseli.

A nyelvi és kulturális viszonyok abszurditását jelzi az, hogy egy magyar találmány elterjed idegen közegben a feltaláló neve alapján, de mi egy másik nevét vesszük át az angoltól, román közvetítéssel.

Nemzetközi és helyi betűszók a vizsgált szójegyzékben

AIDS (ajc); **DPH** (dépéhá); **DVD** (dëvëdë); **IQ** (ikvé); **SZUP** (szup – szerb betűszó); **TVA** (tévá); **USA** (úeszá, úesszá)

A szójegyzékben előfordul néhány nemzetközi, vagy az adott ország nyelvében, kultúrájában ismert betűszó. Ezeket a kiejtési eltérés miatt adták meg, ami vagy a helyi többségi nyelv kiejtésének felel meg, vagy magyarul olvassák ki az idegen nyelvű rövidítést. Közülük egy erdélyi vonatkozású, a **TVA**, amit félig magyarul, félig románul ejtenek ki: **tévá**, de előfordul a **tevé** is. Ha már fölmerül, hogy a különböző ejtés szempont lehet a szótárakban új címszóként, vagy legalább változatként felvenni szavakat, akkor ezt fokozatosan át kell gondolni a magyar regionális és tájnyelvi szavak esetén is. Már említettem, de a betűszók logikája alapján is helyet kell kapnia a csalán mellett a **csihány** és a **csanya** is.

Idegen és jövevényszavak, amelyek Erdélyben is használatosak

dentiszt, **konnektor**, **majör**, **parkíroz**, **parter**, **pasztelin**, **rámpa**, **szvetter**, **teleg-ram**, **tunel**, **turma** (11 db.)

Ezt a rövid listát azért állítottam össze, mert találtam a jegyzékben tucatnyi olyan szót, amelyeknek erdélyi előfordulását nem jelölték, vagyis azt, hogy a román nyelvből is átkerülhettek a magyarba. A lista nem teljes, mert csak a legjellemzőbbeket írtam ki. Vannak még olyan, főleg latin eredetű szavak, amelyek több nyelv közvetítésével eljuthattak a magyarba. Nem azért említem a jelenséget, mert javasolnám ezeket a szavakat szócikkékként az egynyelvű magyar értelmező szótárakba. Az idegen szavak szótárába viszont biztosan helyük van, különösen, ha több különböző régióban ismerik őket.

Idegen és jövevényszavak, amelyeket román helyesírással vettek fel a szójegyzékbe

adeverință, **agent**, **antigel**, **antineuralgic**, **aracet**, **autoservire**, **avocat**, **baraj**, **bazin**, **brinza**, **casier**, **certificat**, **cităție**, **comerț**, **comisariat**, **conferențiar**, **contract**, **libreria**, **loz in plic**, **președinte**, **proces**, **proces verbal**, **pufuleț**, **ramburs**, **recomandat**, **regim**, **șantier**, **sediu**, **servici**, **sondaj**, **vechime** (31 db.)

abonament, **apartament**, **aviz**, **batul**, **bon**, **bufet**, **buletin**, **buton**, **buza**, **duba**, **firma**, **livret**, **ordin**, **patron**, **pila**, **pix**, **plop**, **plutonier**, **popor**, **priza**, **punga**, **radina**, **rapid**, **tabel**, **ton**, **TVA**, **virament** (27 db. összesen: 58 db.)

A szójegyzékből kiírtam azokat a román eredetű szavakat, amelyeknek a helyesírása megőrizte az átadó nyelvtől. A szójegyzék 242 szavából 58 a szerkesztők szerint átvételnek minősül, de az átvétel után is úgy írják, ahogyan románul is. Csak annyi a különböző a magyar változatban, hogy legfőnnebb a román „a”-t nem „á”-nak, hanem magyarosan „a”-nak ejtik. 31 szónak a helyesírása ráadásul olyan, hogy azokat biztosan nem magyarul olvassák ki. Az **agent** kiejtve biztosan ádzsent és nem agent, és a **cităție** nem citatie. Ezek egyértelműen csak idegen szavak szótárába valók, és nem egynyelvű magyar értelmező szótárakba. Megkockáztatom, az olyan, mint az **adeverință** és a **președinte** még oda sem, hanem kétnyelvű, román-magyar szótárba.

Román szavak, amelyek részben igazodtak a magyar helyesíráshoz és ejtéshez

ădresza, **afisál**, **ăkaciós**, **ălimentăra**, **ănticipativ**, **ăparăt**, **ăprozăr**, **ăragáz**, **ărděj**, **ărija**, **ăutobăza**, **ăutogăra**, **ăacsa**, **ăalkon**, **ăaszkulănt**, **ăăza**, **ăăzin**, **ăbelyegplick**, **ăerbăcs**, **ăerszăn**, **ăblokk**, **ăblokkăkăš**, **ăblokknegyed**, **ăborděj**, **ăbordura**, **ăborkăn**, **ăbrindza**, **ăburjăn**, **ăbursza**, **ăbutălia**, **ăcăp**, **ăcirkula**, **ăcserge**, **ăcsimpolya**, **ăcsirkulăciô**, **ăcsokăn**, **ăcsorba**, **ăcsubuk**, **ăcsuma**, **ădancs**, **ădancotăntă**, **ădelegăt**, **ădelkô**, **ădezinfekciô**, **ădiffúzôr**, **ădirekt telefon**, **ădiszpenzăr**, **ădohott**, **ădojna**, **ădoszăr**, **ădovăda**, **ădrănica**, **ăedităl**, **ăfăta**, **ăfatarô**, **ăfisa**, **ăfogpaszta**, **ăfrăjer**, **ăfridzsider**, **ăfustelý**, **ăfuszujka**, **ăfuzsitus**, **ăgalăta**, **ăgăra**, **ăgătă**, **ăgogos**, **ăgrăddolgozat**, **ăgrădvizsga**, **ăgripa**, **ăgusa**, **ăhodăly**, **ăindexăl**, **ăindexălăš**, **ăinfarkt**, **ăinfekciô**, **ăinkadrăl**, **ăinternăt**, **ăintermătus**, **ăjaurt**, **ăkalăka**, **ăkalifikăl**, **ăkalorifer**, **ăkamin**, **ăkamion**, **ăkanălăš**, **ăkanalizăciô**, **ăkariôka**, **ăkartella**, **ăkaruca**, **ăkatrinca**, **ăkazetofon**, **ăkipărcs**, **ăkităncă**, **ăkôd**, **ăkokojza**, **ăkollektiv**, **ăkomplex**, **ăkondika**, **ăkonnektor**, **ăkontaktulcs**, **ăkonteszătł**, **ăkôszôk**, **ăkumul**, **ăkuptor**, **ălektor**, **ălicencvizsga**, **ăliceum**, **ălunka**, **ămajô**, **ămalé**, **ămărfă**, **ămarmalădă**, **ămarmelăd**, **ămarmelădă**, **ămaszlina**, **ămădia**, **ămegszakapăl**, **ămeszéria**, **ămeszteklăl**, **ămilicia**, **ămilicista**, **ămokăny**, **ămonetăr**, **ămôšia**, **ămotoretta**, **ămotorina**, **ămutuj**, **ămuzsděj**, **ănavătă**, **ănavătăciô**, **ănegociăl**, **ănotăr**, **ănyám**, **ăolimpia**, **ăorda**, **ăpadurăr**, **ăparafa**, **ăpasaport**, **ăpaszta**, **ăperfúziô**, **ăpermisz**, **ăplakăzs**, **ăplasztelin**, **ăplick**, **ăplonzon**, **ăpojăna**, **ăpolicia**, **ăpomăna**, **ăpontăzs**, **ăporciô**, **ăprefektúra**, **ăprefek-tus**, **ăprefix**, **ăprikulics**, **ăprokurôr**, **ăprorektor**, **ăpuj**, **ărahăt**, **ărănga**, **ăreanimălô**, **ăreferăl**, **ăreferinca**, **ărepartizăl**, **ărodăl**, **ăsalopătă**, **ăsomer**, **ăszakôs**, **ăszekretăr**, **ăsektor**, **ăsemafôr**, **ăszessziô**, **ăszirup**, **ăszokotăl**, **ăszortăl**, **ătaksza**, **ătălia**, **ătitulăris**, **ătôka**, **ătokăny**, **ătribunăl**, **ăturka**, **ăvirăl**, **ăvirôzis**, **ăvisinătă**, **ăzrdăncă**, **ăzendice** (186 db.)

Az átvett szavak többsége jelez igazodást a magyar kiejtéshez: a 242-ből 186. Az illeszkedés alapján azonban nem feltétlenül kell a nyelvbe beépült jövevényszavaknak tekinteni ezeket. A **lunka** például csak annyiban magyarosodott, hogy a **luncă**-ban a román „c” helyett magyar „k” van, és a szó nem váltja le a „liget” és a „berek” tartalmát.

A többségüknek helye van, vagy lehet az idegen szavak szótáraiban, természetesen alaposan megcímkeztve.

Olyan szavak, amelyek magyar egynyelvű értelmező szótárba is bekerülhetnek (mértelgelés)

balkon, **berbăcs**, **berszăn**, **blokk**, **burjăn**, **căp**, **cirkula**, **cserge**, **csimpolya**, **csorba**, **dancs**, **fuszujka**, **gripa**, **hodăly**, **kalăka**, **kamion**, **malé**, **muzsděj**, **paszta**, **prikulics**, **referăl**, **szirup**, **tokăny**, **zendice** (25 db.)

Összegyűjtöttem a szójegyzékből azokat a szavakat, amelyek egynyelvű értelmező szótárba is eséllyel bekerülhetnek egyedi elbírálás alapján. Ezek zömmel olyan ismert szavak, amelyek vagy régen kerültek át a magyar nyelvbe, vagy több határon túli régióban feltűntek, és a jelentésárnyalataik, a használatuk, illetve tovább ragozható és képezhető voltak indokoltá telteti a kiemelésüket.

A **balkon** például több régióban előfordul. A **blokk** több jelentéssel bír, és meg lehet említeni a „háztömb”, „panellekás” jelentését is (ez így van egyébként az *Erdélyi kézisztár* 2003-as kiadásában), de a használati érték kiemelésével. A **gripa**, **kamion**, **paszta**, **referăl**, **szirup** szavak is több régióban előfordulnak.

Azok a kultúrshavak, amelyek a több évszázados együttélés során kerültek át a magyar nyelvbe, szélesebb ismertséget feltételeznek, mint az erdélyi régiót. Az állat-tartással, mezőgazdasággal, étkezéssel kapcsolatos szavak a köznyelvben és a régebbi irodalmi művekben is előfordulhatnak, tehát ezekkel lehet határtalanítani a magyar a nyelvet. A **malé** például olyan kukoricasütemény, amelynek nincs magyar megfelelője. Az ételt magát viszont sokan viszont ismerik. Az erdélyiek magukkal viszik az anya-országba és máshová is. A **csorbát** szintén, amellyel nem csak irodalmi művekben, hanem étlapokon is találkozhatunk, ahogyan az ukrán **szoljankával** is. Mindkettő (különböző) „savanyú leves”, és ez utóbbi nincs benne a szójegyzékben.

Néhány gondolat a Magyar értelmező kézisztár 2003-as kiadásáról

Néhány gondolatot hozzá kell fűzni az *Erdélyi kézisztár* legutóbbi kiadásához. A szótár lényegesen jobb a magyar nyelv határtalanítása szempontjából, mint a korábbi változata. Több szócikk van benne, mint az 1972-esben: 70000 helyett 75000. Nincsenek már benne illusztrációk, de pontosabbak lettek a jelölések, a jelentésmegadások, és a változatok. Csak egy jellegzetes példát említenék: A **tömbház** az 1972-es kiadásban még nem szerepelt. A 2003-asban sem szerepel önálló szócikként, de megadja a „lakóemeletes (lakótelepi) épület” kifejezést is mint egyik fő jelentést. A szó 3-as besorolása, tehát 1001-30000 és 1,1/millió szó előfordulással bír: nagyságrendileg ugyanúgy, mint a **panel**, **panelház** és **panellakás**! Ez viszont azt jelenti, hogy a **panelnek** és származékainak van széleskörűen használt magyar megfelelője az anyaországban is, annak ellenére, hogy a korábbi, 1972-es kiadás nem tartalmazta! Nem alaptalanok tehát a magyartörő törekvések, mert a szótárak útmutatása nélkül vagy azok ellenére is el tud terjedni valamely szónak a magyar és magyar eredetű megfelelője.

A 2003-as kiadású *Erdélyi kézisztár*ban vannak olyan kétes elfogadottságú és használati értékű szavak, mint a **csubuk**, a **frizsider**, de a szűrőpróbák alapján nem nagy számban. Jelölték benne a szavak gyakoriságát, és valamennyire a használati kört és a stílusértékeket is.

A **bihal** („bivaly”), **csihány** („csalán”), **lapi** („levél”), **megkap** („meglel”) erdélyi tájnyelvi változatok nincsenek benne, de sok más hasonló viszont igen: **hiu** („padlás”), **lajbi** („mellény”), **murok** („a Dancus carotából nemesített sárgarépa”), **pityóka** („burgonya”). Az utóbbi négy címszót az 1972-es kiadás is tartalmazza, így mindkét változat szerkesztői tették a magyar nyelv „detrianonizálása” és „határtalanítása” érdekében.

Összefoglalás és konklúzió

A nyelvészek vitáit elolvasva, egy szójegyzék és a lehetséges értelmezés, illetve helyesírási szótárak anyagát átnézve megállapítható, hogy a **magyar nyelv presztízisének tudatos csökkentése és emelése**re egyaránt találhatók jelek és adatok az utóbbi években. Szakmailag indokolt és nemes gesztus a nyelvészek részéről felvetni és megvitatni a **határon túli nyelvhasználatok** státuszának minél erősebb elismerését és emelését, azonban az eredmények csak részben mutatnak ebbe az irányba. Esetenként inkább ezzel ellentétesen hatnak.

A viták során egyes nyelvészek (Kontra, Péntek) elkövettek két komoly hibát. Egyrészt **egyetlen homogén nyelvhasználói közösségként** tekintették a határon túli régiók csoportjaira, például az 1,3 millióra becsült erdélyi magyarságra; másrészt **nem tették különbséget** a regionálisan ismert szavak **gyakorisága**, illetve azok **használati és stílusértékei** között. Ennek az lett a következménye, hogy az egyes társadalmi és kulturális rétegekben végzett **attitűdvizsgálat** elvégzése **nélkül** vettek fel szótárakba olyan szavakat, amelyek társadalmi elfogadottságát meglehetősen kétséges. Az adekvátságuk és a nyelvi rendszerszerűségi elfogadhatóságuk is részben. (Daneš elvei – idézi: Lanstyák: 2001.)

Az indokolatlan idegen szavak használatának kerülését **lingvicitizmusnak** bélyegezték (például: Kontra, 2005.); és a cikkek szerint a kisebbségi magyarok anyanyelve részének tekintik azokat a szavakat, amelyek az egyoldalú politikai hatalmi viszonyok révén kerültek be az államnyelvekből a szóhasználatukba, és amelyeket joggal és okkal utasít el részben a kisebbségi magyarok jelentős hányasa. A vita nyugvópontja annak eldöntése a szótárszerkesztők magyar egynyelvű értelmező szótárakba (**kodifikációs szótárakba**) is felvételük olyan jövevényszavakat, amelyek a deklarált szándékkal ellen-tében nem a regionális nyelvhasználatok presztízisének emelését szolgálják, hanem ellenkezőleg, annak csökkentését. Egy öntudatos erdélyi nyelvhasználó anyanyelve részének tulajdonítani például a „**csubuk**” szót, az olyan, mint jóvátétel címén beírni valakinek a személyi igazolványába a koncentrációs táborban ráégett azonosítóját.

A magyar nyelv deklarált „**detrianonizálása**” mellett és helyett annak „**trianonizálása**” is kimutatható. Sajnos, leginkább épp azok védik a **poszttrianoni idegen szavak stigmát**it, akik **szociolingvistaként** elvben a **nyelvhasználat** és nyelvi **attitűd** sokféleségét kutatják. Nem feltételezik senki részéről rossz szándékot. A vita esetleges folytatása és a gyakorlat meg fogja mutatni, ki milyen szándékkal áll ki a kisebbségben és az anyaországban élő magyar anyanyelvűek érdekeinek védelmében. Kíváncsi vagyok, készítenek-e a szociolingvisták nyelvhasználati attitűdvizsgálatokat,

és a szótárak következő kiadásában milyen szavakkal erősítik majd a magyar nyelv „határtalanítását”.

Természetesen vannak **biztató jelek**, mert az *Értelmező kéziszótár* 2003-as kiadásába olyan címszavak is bekerültek, amelyek növelhetik a kisebbségben élő magyarok nyelvhasználatának ismertségét, elfogadottságát, és egyúttal hozzájárulhatnak az egységes magyar irodalmi nyelv, a standard gyarapodásához is. Ilyenek az anyaországon kívüli magyar tulajdonnevek (földrajzi nevek, intézménynevek), ismertebb tájjellegű szavak, a magyarban régen meghonosodott jövevényszavak, illetve olyan idegen szavak, amelyeknek nincsenek pontos magyar megfelelőik.

A szótárszerkesztőknek előkészített *A határon túli idegen szavak, lexikális elemek adattára* (Szabadka, 2004: 293-381.) anyagát átnézve megállapítható, hogy **akad még munka** bőven a folyamat összes fázisában. Az idegen eredetű szavak kisebb hányada indokoltan kaphat helyet akár az egynyelvű magyar értelmmező szótárakban is, a többségük inkább a szintén ismert és használatos *Idegen szavak szótára* kiadásába való, de azokba sem az összes. Inkább kétnyelvű szótárakba. A besorolásnak szimbolikus értéke is van, a gyakoriságot és a használati értéket pedig mindkét típusú szótárban érdemes pontosabban, árnyaltabban megjelölni.

IRODALOM

- Arab, török, perzsa, mongol/tatár szavak – http://w3.hdsnet.hu/kxl153/munka/keleti_szotar.txt
- Balázs Géza: *Nyelvmentés vagy nyelvárulás?*, Magyar nyelv, 2000. június, 2. sz., 228-236. – <http://epa.oszk.hu/00000/00032/00005/balazs.htm>
- Balázs Géza: „A magyar nyelv élé mozdításáról...” – *Vitairat a nyelvművelésért*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.
- Daneš, František: *Postoje a hodnotící kritéria při kodí fi ka ci. In: Ja ro slav Kuchař* szerk., *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*, 1979: 79-91. Praha: Academia. (Idézi Lanstyák: 2000.)
- Édes anyanyelvünk, A Kossuth Rádió 2005. ápr. 17-ei adása, szerkesztő-műsorvezető: Balázs Géza. – htytud.hu/download/Balazs_Geza_otperce%2005.doc

- Értelmező kéziszótár*, főszerk: Pusztai Ferenc. Budapest, 2003., Akadémiai Kiadó.
- Kontra Miklós, Saly Noémi (szerk.): *Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- Kontra Miklós: „De azért egy értelmiséginek tudnia kell, hogy min ironizál” Az egynyelvű szemlélet utóbbi negyedszázada, 2006. május, Kritika. - Kontra: hasznos nyelvészet c. könyvében is (97-106.). Interneten: http://www.kritikaonline.hu/kritika_06majus_cikkek_apropo.html
- Kontra Miklós: *Hasznos nyelvészet*, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2010. <http://mek.oszk.hu/08700/08745/08745.pdf>
- Kontra Miklós: *Mi a lingvicizmus és mit lehet ellene tenni?* In: Közérzeti barangoló. (Műhely- és előadás-tanulmányok). Szerk. Gábrity Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa. Szabadka, 2005. 175-202. – web.unideb.hu/~tkis/kontra_lingvicizmus.htm
- Lanstyák István - Szabó Mihály Gizella: *Nyelvi jogaink érvényesítésének nyelvi feltételei*, Fórum Társadalomtudományi Szemle -> II.évfolyam, 2000/1. szám - <http://epa.oszk.hu/00000/00033/00003/lanstyak.htm>
- Idegen szavak szótára*, főszerk. Tolcsvai Nagy Gábor, Budapest, 2007., Osiris Kiadó.
- Papp György, Dr. (szerk.): *Mi ilyen nyelvben élünk, nyelvszociológiai és korpuszvizsgálati tanulmányok*, MTT Könyvtár 9., Szabadka, 2004. – <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00007/pdf/10.pdf>
- Péntek János: *Gondolatok a magyar nyelv mai helyzetéről*, Magyar Nyelv. 1998: 43-49.
- Péntek János nyílt levele Balázs Gézának, 2005. május 30. – web.unideb.hu/~tkis/csicsay.doc
- Péntek János: *Idegen szavak szótára I-II*. Bukarest, 1979, Kriterion, 382 és 405 l. (Bakos Ferencsel és Teiszler Pállal).
- Péntek János: *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai*. Bukarest, 1977, Kriterion 1070 l. (Márton Gyulával és Vööl Istvánnal).
- Rajslí Iлона: *A történeti korpusz délvideki vonatkozásának számbavétele. A délvideki regionális tájszótár munkálatairól*. In: Papp György, Dr. (szerk.): *Mi ilyen nyelvben élünk, nyelvszociológiai és korpuszvizsgálati tanulmányok*, MTT Könyvtár 9., Szabadka, 2004. 283-291.
- Szerzőcsoport: *A határon túli idegen szavak, lexikális elemek adattára*. In: *Mi ilyen nyelvben élünk, nyelvszociológiai és korpuszvizsgálati tanulmányok*, MTT Könyvtár 9., Szabadka, 2004. 293-381.
- Tolcsvai Nagy Gábor: *A nyelvi közösség és a nyelvi egység, kisebbségben*. Regio 1991, 3: 166-173. A cikk Kontra-Saly szerk. kötetben is megtalálható. Interneten: <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00007/pdf/10.pdf>

BALÁZSI DÉNES

Ajtómon dörömbölt „az angyal”

– Ne kezd, Tatám, hogy bezzeg az én időmben... alma, dió, mogoró, jó gyermekeknek való... kályhafestő bronzal bemázolt „ezüst dió”... „ezüst fenyőtoboz”... pergelt-olvasztott cukor tavalyról megőrzött sztanioiban... ismerős a szöveg! Értsd meg végre már, hogy más világ van, globális reklámáradoatok járják körbe a glóbuszunkat. Csupa fény és káprázat mindenfelé. Gyönyörűbbnél gyönyörűbb ajándékokat kínálnak a reklámok. Lehetetlen észre ne venni, hogy mennyire megváltozott a világ. Te megint jössz a régi mesével, hogyan leplezted le korai gyermekkorodban a karácsonyfának szánt fenyőcske belopását az elsőháza stb. stb...

– Ha nincs kedved, ne hallgasd meg, de megbánod, mert ezt a sztorit első kézből kapod. Ez olyan, mint a zöld fenyőfa, ahogy lehozzák a havasról, frissen, üdén, gyantaillatot árasztva, hamisítatlan egyszerűségében... Ez nem megrendelt, előre gyártott sztori. Ez eredeti igaztörténet!... Későbből. Akkorról, amikor érett ifjúként a felnőtteknek szánt mesék halójából is kikászolódtam...

Jött a karácsony. Annyi dolog várt rám, hogy alig győztem kihúzogatni az előjegyzési lajstromomból a megvalósításokat, alig győztem kipipázni és aláhúzni a félig vagy sehogy sem sikerült dolgokat.

Karácsony szombatjára ébredtem. Nem költött fel senki, igaz, hogy nem is volt ki. Megboldogult legénykoromban, de nem sírom vissza! Olyan egyedül voltam, mint az a fenyő, ott fenn a havasi szikla ormán. Tudtam, mit kell tennem, és azt is a fejembe vették, hogy mit nem szabad tennem. A dékán megmondta kerek perccel az 56-osok tárgyalása után tartott hitelesítőn: – Tiszteletes urak, láthatják, hogy még azt is ránk fogják, amit nem tettünk. Szó sem lehet róla, hogy bármit is kezdeményezünk, ami nem tetszik a hatalomnak! Csendben meghúzódnak és imádkozunk, hogy könyörölgjön meg rajtunk az Úristen. Ne kockáztassák se a maguk létét, biztonságát, se az egyházunkét! Nincs szükségünk hősökre! A túlélőké a jövő! Vissza a templomba, semmit, azon kívül!

Ezt akarta a kommunista hatalom is, s erre biztatott az egyházunk vezetése is. Sőt, volt egy alternatíva is: a békeharcban való aktív részvétel. Ez kaput nyitott a hatóságokkal való dörömbölésre, amit elég sokan ki is használtak, mert gyermeküknek, feleségüknek munkahelyet és érvényesülést kellett kikönyörögniük. Nekem nem volt senkim akiért

csússzak-másszak a hatalmasok előtt. Hát én még legény voltam s még a láthatáron sem mutatkozott a feleségnek való. Honnan lett volna? Azt szokták mondani, hogy a nőüléshez legalább kettőre van szükség: egy férfire, aki meg akar házasodni és egy nőre, aki férjhez óhajt menni. Az egyiknek meglettem volna én, valamenyire, de nem életre-halálra, csak úgy, ha sikerül – elgondolással. Viszont az ajánlás a szüleim és az egyházi feletteseim részéről sürgetően az volt ahogy Biblia is fogalmaz, hogy: „nem jó az embernek egyedül élni”. De még a híveim is jöttek jobbnál jobb ajánlatokkal. Nem hiányzott belőlük a rokoni jó szándék, hogy a körükből kínálkozó leendő menyasszonynak az erkölcsi és staffirungbeli érényeit méltassák. Viszont nagyon figyelték a mozgásomat. Ha észreveték, hogy rossz helyen kopogok, tapogatózok, idejében figyelmeztettek a leselkedő veszedelmekre, hogy az a család meg a leányzó nem illik papnénak. Aztán éberen örködött pártunk és kormányunk is a papnéjelöltek felett. Mihelyt észrevette a IMSZ körzeti aktivista, a vasüzemből kiemelt Gerebenes elvtárs, hogy a kommunista ideológia és erkölcs szempontjából veszélyeztetve van egy tanügyi vagy közigazgatásbeli káder, rögtön akcióba lépett. Nem restellte, hogy a bálókban lekérő önkéntes táncpartnereket szervezzen be az „ifjú kommunisták” közül, hogy a teológus vagy a nőülendő ifjú lelkes társalgását, kapcsolatteremtési próbálkozását meggátolja. Ha ez nem sikerült, akkor jött a szervezetbeli megrovás, vagy valamilyen kitalált okra épített fenyegetés, végső soron kizárás és munkahelyről való kirúgás. Sajnáltam, amikor Ilikét, a bolgárkert szelíd kis óvónőt a tavalyi félévi kiértékelő nagygyűlésen miszticizmus befolyása alá került káderként érte a bíráló, hogy a bálból, hogy szabaduljunk az aktivista elvtárs üldözésétől, megengedte, hogy hazakísérjem. Várhatta a prémiummegvonással járó szankciót is! Nem határoztam volt még el magam, hogy minden következményt vállalok. Még nem ismerem annyira a lányt. Nem is voltam az a karakán gyerek aki mindenki-vel szembeszáll és tűz-víz, beleugrik a látatlanba. Tanulságos volt Bakó Botond református kollégám esete, aki egy ilyen lekéregetős IMSZ aktivistának úgy behúzott, hogy összeomlott a bálterem közepén mint a colstok. Emiatt egy évig járta a szekut. Alig úszta meg börtön nélkül. Amikor megkérdeztem, hogy verték-e meg, azt válaszolta: – Hozzámm nem nyúlt senki, de jól tudod, hogy onnan veretlen nem jön ki senki.

Titokban szép a szerelem, de ebben a romantikát tipró világban sok jól induló baráti kezdeményezést elgázolt a durva erőszak. Én éppen ebben az állapotban leledzttem. Ebben az időszakban hittanórákra, prédikációkra való alapos felkészülés, az olvasás és a környék bebiciklizése adott lehetőséget, hogy ne essem depresszióba a sok megtorpedózott párkapcsolat-építés után.

A következő év kora őszén történt még valami.

Sokáig folyt a lelkeszi állás betöltése Várpatakon. Az egyházközség ragaszkodott a szabad választás jogához. A kibúcsúzó öreg papot megkérte a kurátor, hogy ajánljon valakit utódjául. A sok viszontagságot megélt lelkész keserű ironiával válaszolt: –Tudja-e mit, atyámfia, én maguknak nem ajánlok senkit, viszont magukat sem ajánlom senkinek. Aki eljött volna, az nem tetszett a presbitériumnak, akit ők szerettek volna meghívni, az meg nem vállalkozott. Azt válaszolta, hogy az egyházközség vezetése rég kicsúszott az esperes és a központ ellenőrzése alól. Nehéz lesz itt rendes mederbe terelni az eklézsia ügyes-bajos dolgait. Kétévi kísérletezés után ráuntak az atyafiak a válogatásra meg a válogatottságból származó csalódásokra, s rábízták magukat a püspöki döntésre: – Küldjön a Főtisztelendő egy jóra való, tette kész fiatal. Hátsó gondolatuk meg az volt, hogy ennek a bérezése alacsonyabb lesz mint egy több évi szolgálattal rendelkező, s még arra is gondoltak, hogy egy fiatal papot hamar a kezük alá szoktatnak az egyházi vagyonnal kedvük szerint gazdálkodó öreg keblitanácsosok. Így pottyantam be a nagy múltú egyházközségnek tartott Várpatakra. Kiderült hamar, hogy a nagy vagyonból már csak a háborúban leégett papilak helyére épített, évek óta pirosban álló üres épület s a körülötte lévő gyümölcsös, kaszáló maradt meg a presbitérium gazdálkodásában, a többi, a falu határában fekvő szántóföldeket levette a társas gazdaság és a havasi ezerötszáz holdas erdőt már azelőtt államosították. Szentmihály napján kezdődött az egyházi év számukra, mert a katolikus időkből megőrzött búcsú emléke még élt, s a hosszú nyár és ősz után akkor jöttek tömegesen a templomba, mert akkor hívhatták vissza a szomszédos katolikus falvak búcsús komáit, másképpen még akkor sem jöttek volna ha az időjárás engedte volna. Úgy el voltak rugaszkodva a templomba járástól, hogy a felvidéki plébánosok azzal példálóztak, hogy a várpataki templom soha sem üres, mert hétköznap az egerek dandárának benne és vasárnap a pap s a mester meg a harangozó pöffeszkednek benne kedvükre, mert a falubeli hívek padjai üresen ásítoznak. A süket harangozó s az itkányos kántor, ahogy letették a szolgálatot, mindenki a maga dolga után látott. A harangozó ilyenkor kapott kölcsön társat a tehénkéje mellé, hogy szántson vagy gányézzon, s a kántor meg a bodegában rendezte a heti kontóját s még egyszer ráhúzatott egy vonalat a többire. Sem korban, sem érdeklődési körben hozzám való beszélgetőtársat alig találtam. Szerencsémre sakkozni szerettem, s néha a felcser leállt velem sakkozni, kártyázni meg a magántanuló adószedőt kaptam el amikor eljött hozzám, hogy az esedékes házi dolgozatát elkészítem. Néha, ha összejött, akkor velük ütöttem agyon azt a néhány órát amit ők is erre szántak, de csak alkoholizálás kísérletében, ami nekem kín és szenvedés volt. Akkor még rágós volt nekem a pálinka, keserű a sör és savanyú a bor s mindenik ereje hamar a fejembe szállt. Azután kezdtem hasznosítani az egyik legációban kapott jó tanácsot. A vendéglátó papom, amikor a falu vezetőinél végzett kötelező ünnepi látogatást végeztük, észre vette, hogy én fanyalgok s húzódozom a kitűnő Küküllő menti bortól. Félrehívt és rám parancsolt: – Látom, hogy nem megy neked a bor, de tudd meg, hogy nagy hibát követsz el ha nem iszol meg legalább egy pohár bort, sértésnek veszik. Meg kell inni s ha véletlenül futnod kell, kilépsz és kidobod magadból, s aztán kezd el előről. Éppen idáig nem jutottam, de a helyzet parancsolt, s lassacskán kezdtem észrevenni, hogy hát nem is olyan megvetni való az ital.

Csak egyet nem akartam megszokni, hogy üres templomban kell szolgálnom. A megrovásszerű megjegyzéseimet nem is vették jó néven. Bár nem tetszett a falubelieknek, hogy tarlóhántási, trágázási és vetési kampányt szervezett a pártkiküldött a néptanáccsal karöltve, vasárnaponként kihajtották a népet a határra. Igaz, hogy azelőtt is kimenetgettek, még vasárnap is, kényszerítés nélkül is az olyan nagy munkák végzésére mint túlérett gabona learatása vagy őszi betakarodás vége felé, ha az idő kezdett megbomlani. A szomszédos katolikus falvak lakói a vasárnapi dolgot nagyon elítélték. Istentől elrugaszkodott népek tartották a várpatakiakat az egész vidéken.

Elhozta az Isten Szent Mihály napját. Régóta erre vártam. Tudtam, hogy rákényszeríti a hagyomány, hogy a becsületbeli kötelességnek eleget tegyen minden ember s elhozza a szomszéd falubeli komaságot a saját

„búcsúnapjára”. Felkészültem, hogy odamondok, kibeszélem magamból a felgyülemlett mérgemet. Megválasztottam a prédikációm textusát: „Mit használ az embernek ha az egész világot megnyeri is, ha a lelkében kárt vall”. Az előttem s a környező falvakban még abban az időben is szolgáló papok is előszeretettel éltek a prédikátorok allegória nyújtotta lehetőségével. A bölcselkedésre hajlamos hívek szerették aktualizálni az elmondottakat, ami nem volt szándékon kívüli, de jó kibúvó volt a papnak, mert megmondhatta a magáét, de ki is lehetett magyarázkodni a Bibliából, ha szaván akarták fogni a hatóságok. Nem emlegettem a szovjet tudomány nagy sikereit, az úrutazás szenzációs megvalósításait, de lehet, hogy áthallott a szövegemen. Én a helybeli hibára, a templomkerülésre céloztam, az ünnepnap, vasárnap munkát vettem támadásba azzal, hogy Isten előtti véteknél tartottam azt, hogy nem elégzik meg az ember az istenadta hat nappal. Mit akar, az egész világot fel akarjuk markolni éktelen kapzsiságunkban? Valahogy így! A helyi népmondával példálóztam, persze feltételes módban, hogy mi unitáriusok nem hiszünk a csodákban, de megeshetne s meg is érdemelnék azok, akik ennyire elrugaszkodtak az Istentől, hogy már az ünnepnapot, az isteni parancsot is megszegik, hogy úgy járjanak mint akit a Isten kőbálvánnyá változtatott odakint a Kopaszbükk alatt, mert még vasárnap is szántott. Ott áll a sziklává merevedett ember ma is, ekéstől, barmostól a Nagyhegy oldalában. Nem megütközést hanem helybenhagyást, egyetértést éreztem a templomi hallgatóság tekintetéből. Az istentiszteletről hazafelé mentükben tovább szőtték-fonták a témát: – Bizony nem ártana, ha XY is így járna. Jól tudjátok, kire gondolok – jegyezte meg Ladóné –, milyen hűségesen hajtott ki a ganyés szekérrel ma is, beharangszókor a határra.

A Fekete-patak hídkarfájára támaszkodva, ahol átvonult a templomból hazaballagók tömege, ott állt a halász akire nem is figyeltek a nagy beszédbe belemelegedett hívek. Ő viszont fülelt, hallotta, hogy miről folyik a szó s még félszempillanattal vissza is pillantott a mellette elhaladókra, hogy lássa, kik a leghangosabbak. Nem is gondolták, hogy ez a templomkerülő borbély Laji, aki a földosztáskor elsőnek lépett be a pártba, most is szolgálatot teljesít. Hétfőn reggel a társas gazdaság irodájába előtt már ott állt a kék lepedős terepjáró, a fekete kocsi utódja. Hamar végigfutott a hír a falun, hogy a civil elvtársak, akikről jól tudták az emberek, hogy kicsodák, hívogatni kezdték azokat akik a templomból jövet olyan hevesen helyeselték a prédikációm. Az öreg gondnokné mindenkiel beszélt. Nem tudom, hogy rendezte, de ahogy a vállatból hazafelé mentek az emberek, mindenkit otthonában várt és elmondatta velük, hogy mit kérdeztek tőlük. Megüzentek nekem, hogy este sötétedés után legyen náluk amikor Lajos bácsi is hazakerül. Megtudtam, hogy az elvtársakat az érdekli, hogy mit prédikáltam vasárnap. Olyan nyilatkozat aláírását követelték amelyben tanúsítják, hogy a párt és kormány politikája ellen agítáltam és arra szólítottam a népet, hogy az istentelen utasításoknak ne tegyenek eleget mert ez a rendszer megbukik, hiába akarják meghódítani a világűr. Az Isten nem engedi, hogy az egész világot uralmuk alá hajtassák. Babonáságot terjeszték és miszticizmussal mérgezem a lelkeket. Ez olyan körültekintően megfogalmazott vád volt, hogy ezt így nem fogadta el senki az aznap kihallgatottak közül. Másnap a sokgyermekes erdész feleségével kezdték a kihallgatást. Azzal fenyegették, hogy a férjét kidobják a jól fizetett állami hivatalából ha nem írja alá a nyilatkozatot, akkor majd mehet velük gombászni az erdőre. Déli harangszóig gyötörték. Annyira rafinált volt az asszony, hogy a gyermekeinek azt mondta, ha nem találják őt otthon amikor az óvodából és az iskolából hazaérkeznek, keressék őt a társas irodájában, mert ott főznek nekik a „kalákások”. A gyermekek meglepődtek a nagy darab, komor férfi láttán, amikor bekopogtak az irodába, de az anyjuk nem engedte eltávozni őket. Azt mondta, várjanak, mert azt esznek ma ebédre amit az elvtársak itt kifőztek. Amikor a harmadik is bekéredezett az irodába a kis óvodás Katica elkezdte a sírást: – Édős, hát ezeknek nincs is kályhájuk, hol főznek? Mit eszünk? A nagy fekete goromba elvtárs ráripakodott Bajkónéra, hogy azonnal takarítsa el a kölykeit ha nem akarja, hogy elvitesse azokat a keresztesfalvi árvaházba. A gyermekek kórusban kezdtek bőgni, mert nem először ijesztgette őket az anyjuk azzal, hogy ha nem fogadnak szót akkor beadja őket az árvaházba.

Mindennap megkaptam az információt a helyzet állásáról. Azon csodálkoztam, hogy engem egyszer sem hívatnak. Amikor az egyik nap az iroda előtt elmentem, a sofőr, aki mindig az ajtó előtt állt, úgy átnézett rajtam, mint az üveges ajtón, egyet sem böffent, pedig én a faluban áthaladó idegeneknek is köszönni szoktam. Az öreg pénztárnok, Mihály bácsi akinél laktam, mert a papi lakra nem lehetett beköltözni még, az asztalos a nyílászárók elkészítését újabbnál újabb kifogásokkal halogat-

ta, pedig elvitte munkadíjba a parókia kertjében termett kukoricát, azt mondja az öreg a harmadik nap reggelén, hogy:

– Na, jól aludt-e?

– Én jól – válaszoltam.

– Nem vette észre, hogy minden éjjel itt hál a lepedős kocsi előttünk?

– Én úgy alszom, mint a medve.

– Nem kellene-e elmennie „az esperest” úrhoz, hogy elmondja neki mit művelnek ezek itt az emberekkel? Még valakit beugratnak egy hamis vallomásba, s aztán viszik magát mint a kutyakölyök a tolluseprűt!

El is mondtam az idős esperesemnek, hogy mi készülődik ellenem. Az volt a véleménye, hogy ez csak megfélemlítési manőver mert ha el akar-nának ütni, eddig már felemeltek volna, de a vallásügyi rajoni felügyelőt („kommunista püspököt” – így nevezték az emberek) kell megkérdezni, mert ő bizalmas viszonyban van vele, hogy tud-e a körzet valamelyik papja elleni valamiféle kivizsgálásról.

A faluban tovább folytak a kihallgatások. A hangulat egyre feszültebb lett mert a kollektív szervezését elkezdték, s párhuzamosan figyeltet-tek, kihez térek be a faluba és kivel mit tárgyalok olyankor. Tudva, hogy mi folyik körülöttem, már nem voltak olyan nyugodtak az éjszakáim. Meggyőződtem, hogy éjjelente többször is visszatérnek a házunk elé és ott burrogatnak mintha motorhibát keresnének, javítanának. Kevésen múltott, hogy nem jelentkeztem az irodán. Meg szerettem volna tudni, hogy mit akarnak híveimmel, kérdezzenek meg engem s hagyjanak békét az embereknek. Lehet, hogy ez is volt a szándékuk, de Mihály bácsi azt tanácsolta, legyek csak csendben, mert a gennyes kelés kibomlik amikor megérik.

Két hét múlva megjött az üzenet, hogy a vallásügyi inspektor szerdán érkezik hozzám s várjam az esti busznál. Gondolkozóba estem: – Hogy-hogy estére száll ki hozzám? A háziakat felkészítettem, hogy megtörtén-hetik az is, hogy háló vendégem lesz. Jó bort szerettem, tartalmas vacsora is készül. Hallottam a kollégáktól, hogy elvárja a traktálást. Jól sejtettem. Hosszú éjszakába nyúló beszélgetésünk lett. Nem úgy jött mint az aki nekem szegzi a kérdést s rá válaszolnom kell azonnal, hanem mindent körbekalandoztunk. Még vicceket is mondtunk. Vigyáztam magam-ra, hogy el ne szójam magam. Nem vettem észre semmit, de hogy a jó társalgás mögött volna még egyéb szándéka is, azt bizonyosra vettem. A családot megfigyelhette, mert nem különültünk el. Igaz, hogy nem is lett volna hová. Reggel arra kért, hogy kísérjem el őt a néptanácsra mert a delegációját le kell pecsételtesse. Engem aztán mégsem vitt egyenesen a tanácsra hanem ott hagyott az állatorvosi rendelőnél, hogy majd ő hív-ni fog engem ha szükség. Eltelt három óra is. A tanácsi altisztet küldték értem, hogy menjek az irodára. Kezdem érteni a dolgot. Most szembe kerülök a községi vezetőséggel. Megtudom, hogy miként látják a dolgot ők és elmondhatom, hogy miként látom én a saját helyzetemet.

Az volt a vizsgálat konklúziója, hogy rossz környezetben vagyok, re-akciós befolyás alatt állok s felszólítják a presbitériumot, hogy a papilakot a legrövidebb időn belül készítsék el és én költözzek ki oda. Értésemre adta az elnök, hogy a pártunk és kormányunk politikája határozza meg a község minden intézményének a tevékenységi irányát s ezzel nem ta-nácsos szembehelyezkedni. Nyugodjak meg, hogy az őszi betakarítási és vetési kampány után lesz idejük az embereknek arra, hogy elmenjenek a templomba is ha éppen arra lenne a kedvük. Remélik, hogy nem fogom elkövetni azt a meggondolatlanságot, hogy őszi vecsernyéken és adventi hajnali róratékon nyomorítsam a gyermekeket a hideg templomban való didergéssel. Bízgam a gyermekeket az iskolára mert nekik a feladatuk az, hogy a tudományos világnézettel ruházzák fel az ifjú nemzedéket.

Ehhez nem kellett nekem kommentár. Persze tudtam, hogy majd a téli kulturális hadjárat fog következni amelynek az lesz a célja, hogy a felnőtteket és a gyermekeket kivonja az egyház „sötét miszticizmusának” befolyása alól.

Aki ezt nem tudja megérteni, az majd úgy jár mint a szentgergelyi öreg plébános – jegyezte meg nem minden fenyegetés nélkül az inspektor. Hal-lottam-e, hogy elvitték, nem tudja, hova, hogy jobb belátásra bírják mert nyíltan megtagadta a béke világtanács felhívásának az aláírását. Aztán mi körülnézünk az ilyen vakmerő megátalkodott papok háza táján!

Felszólította az elnök a ráérős asztalost, hogy egy héten belül a he-lyükön legyenek az ajtók és az ablakok. Szerencsénkre beállt egy kéthe-tes esős idő s nem mehetett a nép a mezőre. Padolási kalákát szerveztem én is, hogy az előszoba és a konyha elkészüljön. Végre beköltözhettem a

„rezidenciámba”. Kerítés nélküli telken, kívül, ahová bárki és bármi bár-mikor betévedhetett: Kopasz falakkal belül. Ágyat, asztalt és kályhát köl-csönöztem. Egy szál jómagam készültem a karácsonyra. Az asztalomra egy virágvázába fenyőfa ágacskaát hoztam a templomkerítésből. Mellé he-lyeztem egy régi karácsonyi betlehemes képeslapot. Karácsony szombat-ja volt. Dél előtt elpróbáltuk még egyszer a gyermekekkel a templomban tartandó karácsonyfa ünnepély műsorát, hogy a kora esti órákban meg-tartsuk a betlehemes játékokat az úrasztala mellett felállított, szerényen feldíszített fenyőfánk előtt. Közben megírtam a hirdetés szövegét, ellen-őriztem, hogy az ünnepi prédikációmban és az úrvacsorai ágendámban ne legyenek disszonáns hangok, melléérthető szövegek. Legalább is a jóindulatú ember számára. Vigyáztam, hogy csak az idill szintjén jelenít-sem meg az istállóban, barmok közt megszülető Jézuskát s kerültem az őt be nem fogadó istentelen világ ostromozását. Heródesről csak szűk bibliai textusban teszek majd említést, nehogy magukra ismerjenek a beépített megfigyelő-feljelentők, a betlehemi báránybőrbe bújt farkasok.

Alig vártam, hogy végre a szent karácsonyest csendje leszálljon az én hajlékomra is a zajos és élménydús ünnepecske után.

Szekérzörgést hallottam. A papi lak előtt, éppen az ajtó előtt állt meg. Nagy meglepetésemre a szórványbeli gondnok és egyházi hozták nekem az angyalfiát, a kepet. Érdekes, hogy a kevesebb gondozásban részesülő szórványbeliek jobban ragaszkodtak a lelkesükhöz mint az anyaegyházközűsége hívei és vezetősége. Igyekeztem illően meghálálni figyelmességüket. Volt jó szilvapálánkám. Ünnepet felköszöntő koccint-gatásaink nem nyúlhattak el nagyon, mert tudták a vendégeim is, hogy ilyenkor a papnak szüksége van a komoly és nehéz szolgálatra való felké-szülési időre, a magába szállásra, de mégis jól eltartott a beszélgetésünk. Hamar telt az idő s már jól benne voltunk az esteben amikor az ajtó felől nagy dörömbölést hallottunk. A serény egyházi nem kis élcelődő haj-lammal jegyezte meg: –Ejszen megérkezett a tiszteletes úr angyala! Az ajtóhoz sietett. Halljuk mi bent, hogy emberhez szól:

– Hát angyalfiát hoztál-e ide, Miske elvtárs? – emelte fel a kinyitott ajtón beomló embert Józsi, az egyházi.

Miske elvtárs a körzeti pártirányító (insztruktor) volt, akit egy távoli megyéből emelték ki. Civilben vasesztérgályos volt. Miután elvégezte a pártiskolát, ide helyezték. Úgy mondták nekem a hozzá is közelebb állók, hogy nem az a dühös osztályharcos kommunista mint amilyeneket az ötvenes évek elején szalasztottak el az újavárosi vasgyárból. Azok nagy ré-sze a Lököd havasáról való szegény legényekből került ki, akik még nem is olyan régen az alföldi nagygazdáknál szolgáltak. Azoknak volt „tör-leszteni valójuk” a volt „sanyargatóikkal” szemben. Amikor a vasgyár-ból kiemelték őket s gyorsfalpalással elküldték a kulákok téringetésére, szívügyüknek vették a pártfeladatot, nem úgy mint Miske László, aki vá-roson született, szakmai középiskolát végzett és mint kiváló dolgozót, él-munkást kiemelték a termelésből és pártiskolába küldték. Minden ment magától mint a karikacsapás. Első osztályú lakást kapott, megszabadult a lehűrbolt bérházi ételtől. A feleségét, aki vidékre járt tanítani, behozták a városba. A fizetése, el sem merte mondani volt munkatársainak, több-szöröse lett. Csupán az kezdte zavarni a sok pozitív változás mellett, hogy csak hétvégeken tudott hazamenni a családjához, újabb a kam-pányolás miatt már csak kéthetente vagy csak úgy futtában pár órára. Ő is, felesége is, a gyermekek is nagyon igényelték az együttlétet s ennek hiánya egyre bántóbb lett. Aztán a terepmunka, a gyakran változó száll-lás és az alkalmi étkezés, a megszokott rendből való kilépések amelyek egyre gyakrabban hámból való kirúgásokká kezdtek vedleni. Mindezek a gyomrát, a máját és az idegeit tették próbára. Egyszer feltette magának a kérdést, amit a felesége is sugallt a megismétlődő panaszaival: –Kinek volt minderre szüksége? Megéri-e az, amit kaptunk mindazért amit fel-adtunk? A család békéjét, nyugalmát. Belátta, hogy ő csak egy vak eszköz a rendszer falura kinyújtott kezében: seprű vagy a lesújtó bot vagy haj-sárkorbács. Felettese nem szerették az ő külön véleményeit, a magán-kezdemenyezési hajlamait. Belátta, hogy ő nem alkot, nem tervez, nem keresheti a megoldásokat mint az esztérgapad mellett vagy a technikai irodán ahová szakmai elismerésként előre jutott. Mérnökök, techniku-sok mellé. S lám, kikkel kell most dolgoznia? Azokat nem maga válo-gatja meg hanem adva vannak, olyanok amilyenek, velük kell vesződni, kínlódnia. Ez a sok kampányolás is arra megy, hogy a gazdák szokjanak le az önálló gondolkodásról, hogy unják meg az elviselhetetlen terhek viselését s önként mondanak le a gazdálkodásról a megalakítandó kol-lektívek javára. Minél többet állt szóba az emberekkel akik valamit meg-éreztek benne és közeledni próbáltak hozzá egy-egy pohár ital mellett,

annál inkább kezdett eltávolodni attól a vonaltól amelyre őt ráállították. A rajoniaktól már kapott egy figyelmeztetést, hogy ne alacsonyodjon le és ne fogadja el az emberek italozási szívességeit, mert ezek az elemek megalkuvásra készítik őt. Helyezkedjen határozott kommunista elvi magaslatra s ne engedje, hogy befolyásolják a kapott utasítások végrehajtásában. Azt is felrötták neki, hogy a futbalszenvedélye túl közel hozta a sásvári lelkipásztorhoz akivel egy csapatban játszik, hogy a városi életből hozott sportszellemet meghonosítsa a falvakban.

Éntőlem távol állt a futball is, meg Beke Laji kollégám is, aki palástosan a templomból egyenesen a futballpályára szokott menni. Így nem volt alkalmam, hogy kapcsolatba kerüljek Miske elvtársval.

Ki tudja? A sok kampány miatti elmaradozás a családja utáni vágyát ébresztette fel, a faluban uralkodó karácsonyi hangulat Miske elvtársban régóta elnyomott emberi érzéseket zaklathatott fel és ráhúzott a szövetkezeti bolt raktárában, ahová, szinte, mint menedékhelyre vonulgatott vissza a világ szeme elől, hogy a felgyülemlett galuskáit visszafojtsa éppen ma, ezen a napon, amikor régebb a családdal együtt tudott örövendeni, ma sem tudott hazamenni. Gondolom, ilyen lelki háborgással érkezhetett az én parókiám elé, ahol meglátta a lovas szekeret. Abban a megbolydult állapotban amelybe jutott, arra gondolhatott, hogy itt emberek vannak s ezekkel szóba állhat s elvégre karácsony van és a pap is ember, akinek kiöntheti ami a lelkét bántja. Legyen ahogy lesz, bejön hozzám – gondolhatta. – Esetleg ha nem úgy sülne el a dolog, akkor majd kimagyarázza, hogy ellenőrizni akarta a papot, kikkel paktál? Az ajtó elé tett borsikafenyő lábtörlőmben megbotlott és nekiesett az ajtótnak. Erre a dörömbölésre rohant ki az egyházfím. Embert így elázva rég nem láttam. Mint egy szárnyaszegett, megtépázott varjú, de sehogy sem angyalként cipelte be Miskét Józsika. Nem volt idegen számára ez az ember mert futballoztak együtt, sőt tegeződtek is:

-No, jól elláttad az apád fiát, Miske elvtárs!

Rögtön vendéglátó pózt vettem fel:

– Köszönjük, hogy betévedt hozzánk, Miske úr! Legyen a vendégünk. Máris átadtam a helyem, mert csak három székem volt. Annyira

észnél volt, hogy nem a székre, hanem az ágyamra ereszkedett le. Csak egy pohár pálinkát fogadott el, de a melegben pillanatok alatt ellágyult és hanyatt vágódott az ágyamon mint egy tele zsák. Mindhármunkban egyszerre vetődött fel a kérdés: – Most mi lesz, mit tegyünk? Néztünk egymásra. Nem mondtuk ki, de mindenki érezte és gondolta a helyzet többszörös kínos és kényes voltát. Karácsony éjjelén az aktivista a pap házána köti ki! A pap milyen lelkiüettel készül a szentünnepi istentiszteletre, egyáltalán ha tud? Mi történhetik még az éjszaka, ha kezd magához térni a részegségéből ez a magából kiborult ember? Reggel hogy lehet olyan titokban útra eresztetni, hogy azt senki se tudja meg, mert az aktivistának nagy baja származhatik abból, hogy a papnál szállt meg. Nem menti-e majd magát azzal Miske elvtárs, hogy őt szándékosan leittattuk, hogy lejárassuk? Az osztályellenesség kommunistaellenes bosszúállását lehetne koholni ebből az esetből! Hány jó szándékot magyaráztak már félre hasonló esetben és húztak súlyos börtönéveket az ártatlan papok nyakába. Ami azt illeti, ez az ember, aki, mint sok más társa, elfogadta vagy éppen kihasználta a rendszer felkínálta előnyöket, megérdemelné a példás megsegyenyítést, megalázást és büntetést. Micsoda port lehetne kavarni belőle ha mi lennénk a hatalom oltalmában, de...

Az öreg Mihály bácsinak helyén volt az esze:

– Ne búsuljon, tiszteletes úr, a szekérben van széna, oda szépen felpakoljuk Miske elvtársat s elvisszük nálunk!

– Nem oda, Mihály bátyám, hozzánk visszük! Járt még nálunk, ejszen focista kollégák lennénk! Ezt mindenki tudja. Reggel felsegítem őt az első buszra, úgy, hogy senki észre sem veszi, s délre már hazaérkezik a kis családjához, mint minden rendes ember.

Szinte elsírtam magam az örömtől, hogy a szent karácsonyestén ilyen jóra való két embert küldött hozzám a Gondviselés. Nem hiába mondják, hogy a karácsonykor a földre szállnak a megbocsátás és az égi békeség fehér angyalai.

Székelyszentlélek, 2010.12.15. Egyed Balázs (alias B. D.)

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ

Libás Matyi

Egy igazi magyar rege négy levonásban

„A lepocsékolt nép dühös indulatja kanóccal
Adta jelét olykor bosszújának...”

Fazekas Mihály: Lúdas Matyi

Jámor olvasó!

Kérdjed bár, ki e történet szerzője, a válasz
Nem könnyű, hisz a nép, aki hozta, s az életük írta.
Nem kósza s nem hír, hanem ez magyar és az igazság
Érkező a Dunától innen meg Tiszatúlról.
Hallgassad nyílt szívvel s ésszel hát, okulásul,
Borral színezzed – ha a vég nem csattan – a kedved:
Elmésként, vagy az abécét lóval ha tanultad.
Tudjuk mily szörnyű veszedelmes e hexameter-lánc,
Nem kímél hamisat, lett légyen az úr s kutya pór lény,
S kétélű kardként fenyeget költőn meg a célján.
Védjen mégis minket meg hagyomány s az igazság
És fogadalmunk, hogy ki miről tud – félve ne rejtse.
Elszabadítjuk örökre e történettel a versem.
Az féljen, ki a népet nyúzzván visszaeső lesz!
Három után se marad már rest a magyar s az igazság!

Írtam mindezt mint borozós jókedvre találván,

A kiadó.

Türelmes olvasó!

Egykor nem csak a szóban gyúlt fel a nép dühe, bosszút
Állni azon, ki hamis bírja a jámbor egyednek.
Bőrét szalmával tömték tele bő jutalomként,
S köztéren tüzték ki karóra a jó madaruk, hol
Lássá világgal: háza tüzen mint búne kitisztul.

Aztán eljőve még az idő, mikoron szavak által
Bűnhődött meg mind, ki hatalmát csak bitorolta.
Legfőbb törvénybíróként sújtott le a gúnyvers,
Mint a Hibernia távoli gael szigetén vala egykor,
Itt, mifelénk is féltek a hírheht ritmusi vádtól.

Teltek az évek, s még az idő vad szelleme nem múlt,
Bár a honunkban van törvény és marha sok is tán,
S van, ki uralkodik itt a kiválasztott joga-címén;
Nyája morog, bizalom híján nevet is csuda módon.
Fél kicsi és nagy: Döbrögi, Mátyás – műve kitudódván.

Budapestről december 5-én 2009-ben.

ELSŐ LEVONÁS

Élt Döbrögben egy úr, népnúzó, bírja-féle,
Más égövről jött – azt mondják – egykor az őse.
Jól pödrötte a bajsát apja, az ük meg a szép is,
Míg olybá nem lett, mint farka a mangalicának.
Nem választották őket, sem a nép sem a rendek,
S nem kaptak pallosjogot érdemükért Budapestről.
Döbrögi, Minden hájjal megkent (több neve is volt)
Már emberfeledéstől itt bitorolta hatalmát,
Úgy ideiglenesen, míg el nem múlik a válság
Ígervén választást, majd, szabadon s csupa jó lét.

Említették mint Föld és marhák nagy urát is,
Rászolgált a nevére, mivel volt állata, földje,
Kincsei, vára körül szolgálja ezer s mulatója.
Törvény volt ő egymaga, böszmén bírta hatalmát,
Bézaratta a kórházat meg az iskola házát,
Megtiltotta leírva, kiejtve a lúd s liba szót is.
Döbrög könyveinek mind tűzben vette a hasznát,
Annak legfőként, amelyik Lúdas Matyiról szólt.
Félt mindenki az úrtól, még ő is remegett már,
Bár szolgálit jól tartotta a sült ürücombbal.

Volt egy rossz siheder fia Döbröginek, s a mihaszna
Fő tudománya mi volt? Lábát lógatni a földig,
S űzni unalmát száját tátva kinézve a ködbe.
Bár oktatni akarták, primásként hegedüljön,
Ő csak kontrázott, s a vonó kiesett a kezéből.
Tétlenségében jobb híján bögni szokott még,
Így lett Kisbögő neve – rászolgált igazán ő.
Néhai anyja fiát Matyinak hívták csecsemőként.
Bár e nevét tiltotta az apja a mord szigorával,
Hadd legyen itt, soraim közt inkább ő Matyi mégis.

Történt egyszer, míg Matyi támasztotta a semmit,
Bögését megszánta a legvénebb kutya zsellér.
„Jöjjön, drága fiam, velem ossza meg ördögi búját,
Én meg az étkeket osztom jó szívvel, falatozzunk!”
Ellágyult Matyi: „Nem pór vagy, nemes, én öregem, te!”
Elkezdték eszegetni, de büzlött már az uzsonna.
„Honnan jön kedves bátyám ez az orrfacsaró szag?”
„Hát, ez az étünk nap mint nap, nem tudja az úrfi?”
„Ezt így nem tűrhetjük! Lázadjunk, gyere bátyám!”
„Jaj, csak nem tehetünk így jó nagyságos urunkkal!”

Nem volt mit Matyinak magyarázni, vonult sebesen már
Atyja felé, a nyomában a vén s még száz dühös ember.
Döbrögi úr éppen rágyújtott volna pipára,
Mint meglátta fiát a vicsorgó szolgahad élén.
„Hé, mit akartok, nincs jó dolgotok itt, kutya fattyak?
Fel, munkára, talán nem eléggé ízlik a sült hús?
És vakarék fiam itt mit büzlesz még te közöttük?”
„Én nem büzlök apám, csak a romlott száz ürücombod,
Kérjük, sőt követeljük a friss húst ennivalónkhoz!
Szép szót, több bért, nyomban, s adj nekik emberi munkát!”

Hej, mily sok vér gyűlt fel Döbrögi homloka táján!
Szólni se bírt, csak fogta a kedvenc kis karabélyát,
S durrantott nagyokat le a zsellérekre, fiára.
Lett nagy pánik, mind menekült, aki bírta a lábát.
Eltűzött Matyi is, sebesebben a puszkagolyónál.
Meg nem is állt, csak a dombon túl, hol a bérese szántott.
Tudta a béres, marhák mord ura nyúzza fiát is,
Szánta a sorsát, s meghallgatta, miért menekült el.
„Álruha kell!” Ellátta vele, s mint atyja legényét,
Küldte világgá, járjon el úgy mint hív, igaz ember.

Ment Matyi, nem gondolt bele gondba s az útravalóba.
Pár mérfölddel odébb látott oly szép libacsordát,
Mint azelőtt sose. (Döbrögben nem volt liba, szárnyas.)
„Mily csodaszép madarak, tán hattyük-é, öreg ángyóm?”
„Nem hattyük, de libák, nincs más vagyonunk a falunkban.”

„Mennyit kérnek e sok libafőért úgy, ha eladnák?”
„Nincs értéke, mióta betiltották a nevét is.”
„Bízzák csak rám, megfial énnálam s aranyárban!”
Meghányták, vették öreg ángyóék Matyi dolgát,
S szerződésben bízták rá a reményt idegenre.

Nem volt ő idegen (Matyinak Matyi), és a libákkal
Ment melegebb égőv fele, földi s tengeri útra,
Ám rájött, s megtért, mert Döbrögben vala vásár:
Arra terelte libáit a nép ijedelme között is.
Minden hájjal megkent úr fent szedte a dézsmát,
S nem gondolta, hogy álruha is lehet itt a legényen.
„Mennyi e tiltott szárnyas fője, te rossz kölökember?”
„Három pénz, az apámnak sem kevesebb, ide süssön!”
„Egy pénz egy fő, hé, siheder többet ne remélj itt.”
„Így légyen, megkötvé az üzlet Döbrögi úr hát!”

Örvendett Marhák nagy ura, s Matyi is legalább úgy:
Döbrögi olcsó húsnak, míg Matyi száz felepénznek.
Újdonsült kupecünk kedvéhez jó mulatót lelt:
Minden hájjal megkentét Döbrög közepében.
Száz liba ára felét kevesellte Matyink jutalékként,
Így gondolta, a pénzről: kártyán megfial itt, most,
Jut majd ángyóéknak is ám több lúdra, libára.
Jól tervezte, mivel nem volt oly nagy zsugaértő
Mint Matyi még, csak a Hájjal kent úr két kibicével,
Ők, akik elnyerték reggelre a száz liba árát.

Ej, megbúsult Mátyás, földön húzta az orrát.
„Most mehetek bujdosni, amerre a két szemem ellát.”
Fogta a botját, és szaporán elhagyta a várost.
Pár mérföldre a jó vén ángyó tűnt fel az úton.
„Merre fialnak a szárnyasaink már jó kupec úrfi?”
„Megvannak, s jó külhoni pénzen majd gyarapodnak!”
„Úgy legyen ám!” – szólt egy libafalvi erős bikaizmú.
„Mert mi különben háromszor verjük le terajtd!”
„Jó” – motyogott Matyi és esze szállt már citrusok ágán,
S szedte a léptét még melegebb tájak fele húzván.

MÁSODIK LEVONÁS

Telt az idő, lassan nyúlt Döbrögben s Libafalván.
Főleg a Minden hájjal kent zsellérei arcán,
Kiknek már a rohadt ürücombból ünnepi koszt lett,
S rettegtek a dühödt úr megtöltött karabélyát.
Koldusbottal jártak az egykori jó libagazdák,
Míg Matyi eltűnt, mint a számár fia hajnali ködben.
Hol járt, merre, csak ő tudná megmondani híven.
Tán Taliánországban holt s élt tengereken túl,
Titkos nyelveken át míg megköszöri tudását.
Még ha nem ült is eléggé mívelt iskolapadban.

Történt mégis a hosszú nélkülözés közepette:
Döbrögben, mi hiányzott legjobban, nem a hús volt.
Búzavetésről mind a betűé jart az eszébe
Pórnak, béresnek, papnak meg kocsmafiának,
Mert nem fért el minden törvény már a rováson,
S mert Föld és marhák ura kis birkái tanultak
Nyírást tűrni az egykori iskola épületében.
Titkon fogta magát az a pár száz bölc, konok ember,
S új házat vályogból építettek a végen
Minden döbrögi és libafalvi gyerektudománynak.

Míg a tető tetejénél tartott már a kaláka
Béfođték a közügy viskóját épp becsülettel,
Hát feltűnt a határban az úton egy úrias ember.
Ékes volt, oly szép mentéje, süvegje s a kardja,
Hogy megkérdezték, „Nem-e ügynök a jó deli fess úr?”
Az kacagott hosszan, mivel ő biz’ külhoni ember,
Nem hallott semmit se a döbrögi nép nyomoráról.
„Aztán mért építkeztek már jó kora reggel?”
„Suttymban tesszük, félünk mind Döbrögi úrtól,
Mert birkáinak adta erővel az iskola házát.”

„Nem kell félnetek, én megvédem a köz tudományát!
Építsünk még szebb, magasabb, jobb házat e célra!
Ennél többet is érdemel ily deli népnek a sarja.”
Tetszett ám ez a mézes szó az alázatosoknak.
„Tégy úgy, mint jönak látod, bátran követünk mind!”
S ezzel a külhoni ember gyűjteni kezdte a pénzt már
Akkora zsákba, melyet nem látott kétkézi ember.
Senki se hinné, mennyire rúg az a kis legutolsó
Pénz, amit összekuporgata pár száz döbrögi lélek
Elvonván a családjai szűk betevőinek árát.

S ezzel a jó idegen megmázoltatta a házat,
Fölfestette az iskola új „i” jére a pontot,
S lám, az a zsák maradt tele pénzzel (nem csudaokból),
Melyből csaptak tort a sok éhes száj örömére.
„Jertek légyen ez ünnep, a „mint-a-tudás”-sikeréé!”
Jöttek az ételszagra, az ingyenkosztra a népek.
Nem kellett háromszor hívni, elég volt kétszer,
S jöttek a zajra a Döbrögi-porta felől sisakos fők,
Kik riadalmat nem keltettek az iskolaháznál,
Mert ők is csak a borra s a húsos táltra tolultak.

Lett rettentő, égis zengő, földi tivornya.
Éhes szájak s lelkek szörnyű nagy zabanapja.
Az, kibe nem fért több, megtoldá róka farkokkal.
Elpusztítottak, mit a szem-szaj ingere diktált:
Húst, kenyeret, süteményt, tortát, tésztát, csalamadét,
Sört, pálinkát, bort s mindezt az utolsó cseppig.
Úgy nézett ki az iskola kertje akár csata végén,
Ott fetrengtek az ünneplők szétszórva halomba.
Látván ezt a derék jótévő, bölcs idegenfi
Szólni nyitá száját, hogy jöjjön a „kell” kifelé is.

„Testvérek, lám, itt áll ékes, mesteri munkánk,
Döbrög népének Libavégen szól a dicsőség.”
Erre a szóra a földön elindult némi mocorgás.
„Nem csak az építésben vagytok azért jelesek, hé!
Ismeritek csínját-bínját az evésnek-ivásnak,
Ej, de derék mulatónép vagytok, sőt a javából!”
Megcsillant a szemében a fény egy Böske nevűnek,
Úgy bámult a beszéden, mint gúnarra tojója.
„Hadd kamatoztassunk ebből a jeles tudományból!
Légyen e ház a magyar mulatásnak az iskolaszéke!”

Hümmögtek többen fölemelve kobakjuk a földről.
„Jertek, erősítsétek e tervet meg szavazással!”
Több kéz küszött fölfele, tápáskodtak a jámbor
Döbrögiek négykézlábról épp talpra kerülven.
Megszámlálta a jó idegen: fenn volt valahány kéz.
„Egyhangú ítélet, s érte dicséret e népnek!
Egy kérdés van még, mulató-akadémia ügyben,
Pénzetenk úgysincs már több, hozzunk hát a világból,
Hívjunk külhonból egy vállalkozni tudó főt,
Van nekem egy haverem, ki a megváltást idehozza!”

„Megváltást?” Néztek kissé értetlenül össze.
„Külhoni kocsmáros jön séfnek az iskolaszékbe?
Azt nem!” – S nyúltak máris a fess próféta nyakához.
Ő azt hitte, ez ügyben is egyhangú szavazás lesz,
Mégis akadt, kinek ökle a részgazát követelte,
Lévén, hogy Böskénk elrikkantotta magát, így:
„Hagyjátok Matyit, én megvédem a testemen át is!”
„Mátyás lenne e fickó? Döbröginek fia-borja?
Ellátjuk bajodat, népnyzók korcs ivadéka!”
Böske visított: „Nem bántjátok a szép Matyi úrfit!”

„Várj, ne nyuvaszd még!” – ordított egy bölcs libafalvi,
Nem Matyi, ő a mi jó kupecünk, aki hozta a pénzünk,
Külhonból, kamatostul a száz töltött liba árát.”
„Nem kupec ez, csak a rossz Matyi! Üsse, ki látja, ki éri!”
Minthogy senki se tudta, minek higgyen s kinek is már,
Kit döngessenek el lepocsékoltt indulat árán,
Egymáson verték el a bosszú ördögi mérgét.
Kaptak a jó mulatók egymástól fejre, gyomorra;
Legtöbbet Matyi tán, kinek épp csak lába maradt ép,
S merről jött haza, annak irányát tartva elszokolt.

Megmenekült hát Mátyás egynéhány dudor árán,
Addig inalt, míg bírta erővel, s még azután is,
Nyögdécselt, fájlalta fejét, karját s ülepét még,
Így lepihent a határban hús forrás vize mellett.
Teltek-múltak a napjai, étlen várta halálát.
Mint pihegett csak, látta, megáll egy ló szekerstől,
Vándorszínészek küldték fejüket pihenésre.
Ő odakúszott melléjük halkan lopakodva,
Elcsent tőlük, amit bírt: gúnyát s ennivalókat.
Vánszorgott málhájával, s bár húzta az ág is,
Felgyorsult, amikor megkergették a kuttyákkal.
Döbrögnek fordult, mert tudta komédiáságnak
Írmagját sem tűrte az apja maradni feléjük.
Jól számított, mert hagyta továbbúnni a színész
Emberek őt Libafalva határa felé közeledvén.
Szívéről nagy kő pottyant le, lehuppant ő is,
Falta a zsákmányát, már nem fenyegette kimúlás.
Jóllakván felvett egy jelmezt, szép mutatósat.
Úgy festett s jól (!) benne, akár egy doktori felcser,
S megkönnyebbülven új gúnyában tovaindult,
Cókmókját otthagya az úton gondjai mellett.

Döbrögvégre beérve, ahol nemulassukat írták,
Kórházat látott a kis iskola háza helyében.
Itt ápolták mind, kiket eldöngöltek a fess úr
Példás körbeverése helyetti, miatti vitában.
Meglátták Matyit és rosszat nem sejtve behívták,
Minthogy nem számoltak az újabb álruhaszinnel,
S mert Matyi képét jól átgúrta ököl s feledés is.
„Jöjjön kedves doktor uram, tiszteljük a címét,
Nézze szerény hajlékunk... Mit látnak szemeim? Jaj!
Doktor uram, hiszen ön beteg, inkább most mi segítünk!”

Elkapták Matyit, öltözetéből jól kibicálták,
Ágyba parancsolták, ellátták gyógypakolással.
Nem volt ily jó dolga sehol sem a rossz sihedernek,
Tizen is ápolták, egy nyekktől szöktek a lányok.
Békenték talptól fejbübig, körberajongták,
Tömték arcát mézes-mázos falnivalók is,
Úgy töltötték, mint Libafalván egykor a gúnárt.
Meggyógyult Mátyásnak a teste s a lelke ugyancsak.
Ott sündörgött még körülötte a Böske leány is,
Mert megsejté, mily doktort rejtett az a jelmez.

Ráaggatta Matyinkra az ékes doktori gúnyát,
Tiszteletük hogy tennék neki a döbrögi népek.
Tették is, kinevezték fődoktornak az embert!
Mátyás békésen csak tűrte a Fortuna csókját.
Jöttek fürgén hajbókolni az ifjak, a vének,
Vékonypénzüek, tehetősebbek, s nyavalyások.
Eljött még a hatalmasságos Döbrögi úr is.
Őt nem látták régtől szívesen itt, Libavégen
Elszívlelték mégis most férges levegőjét,
Légyen békesség, türelem bár percnyi időre.

Ékesszólás nem volt sok, csak bologatások,
Tisztét Mátyás átvette s végezte a dolgát.
Úgy tűnt, nem rosszul, mert hírét messzire vitték.
Külhonból is jöttek gyógyírárt Libavégre:
Grófok, bárók, hercegi válogatott roma ifjak.
Jól szolgáltak a vendégeknek a döbrögi lányok,
Száz cicomával s még inkább csak lenge ruhában.
Meggyógyult, aki vastag zsebbel jött ide (főleg),
S lelkével volt csak beteg, úgy derekán alul inkább,
Elmúlt annak az összes túlért daganatja.

Épült, szépült, duzzadozott Libavégen a kórház,
Felnőtt majdnem az égis a döbrögi köz vigadója.
Nézte a jámbor nép, csak, bámulták a csodáját.
Azt sem tudták, hol kezdődik, s merre a vége.
Legfőképp a bejárata volt elrejtve előlük,
Mentek volna pedig gyógyulni a pór nyavalyások,
Kiknek nemcsak a lelkük fájt, de a tyúkszemük is még,

Bőrük, zörgő csontjaik és az eszüknek a tokja.
Zörgettek bár volna egyéb helyen, és biza mást is,
Hogyha nem őrizték azt volna a fegyverek oly jól.

Történt ám, ami nem látszott jól nappali fényben,
Nem rejthette el azt köd már, sem az éjszaka leple.

Meglesték titkát azon álkórház fala mellett
Gyermeki lelkek, kik véten játszottak a tűzzel.
Nézték, mint taligákat buzgón tolnak az útra
Külhoni fegyveresek suttyomban mindegyik éjjel,
S mint lepotyognak róluk aranypénzek meg ezüstök!
Kellett volna-e több a derék libafalvi szülőknek,
Kik nem láttak már pénzt vasból, nemhogy aranyból,
Felkeltek reggel, szintúgy, mint rég, de korábban.

Népgyűlést hirdettek meg suttogva serényen.
Mentek máris a pórok a tág libafalvi mezőre,
Hozta egy ember az elrejtett nagy könyveiket mind:
Törvényekkel, az ősi Ezüstbüllával az élen.

„Emberek!” – így szólt egy vénséges döbrögi szerzet,
„Nem tűrhetjük a törvényünket a sárba tiporni,
Elherdálni közös munkánk, vagyunk s igazunk is!
S hagynunk tolni a pénzt ki a városból taligákkal!
Élnünk kell az Ezüstbüllánknak az ősi jogával,
Bíró választunk, aki törvényt ül, ki felett kell!”

Ekkor meglátták Mátyást mint doktori felcsert.
„Fojtsátok meg a disznót!” – ordította egy ember.
„Állj! Törvényt kell ülnünk, bíró nézzen ügyére!”
„Nem bántjátok az én Matyimat kutya állati lények!”
„Adjon előbb pénzt, kérjük tőle a száz liba árát!”
Elkapták Matyit, eltángálták, majd beledöglött.
Volt, aki védte, s lett így aztán nagy kalamajka.
Jól elverte magát gyenge, erős, kicsi és nagy,
Majd beleszólt a vitába az úrnak több karabélyá,
S Mátyás hirtelen eltűzött a szokásos irányba.

NEGYESEDIK LEVONÁS

Menten vége szakadt az igazságszolgáltatásnak,
S adta helyét hipp-hopp már vissza a fosztogatásnak.
Rendet raktak a Minden hájjal kent katonái,
Megtisztították a mezőt csont- s bőrmadaréktól,
S Döbrögi cégért írt a neves kórház-mulatóra.
Közben túljárt árkon-bokron a jó Matyi úrfi.
Száz sebből vérzett, s mégis szöktette a lába
Messze, hová nem szálltak tán vándormadarak sem.
Felgyógyult a makacs siheder valahol bizonyára,
Mert feltűnt egy év múltán Döbrög fele tartván.

Mily szándékkal ment oda – hol megkapta magát,
Nem véletlenből s érdem nélkül, nem is egyszer –,
Tudja manó, de ki sejtí, az elmondhatja nekünk is.
Mátyás nem hordott már rejtő álruhahjelmezt,
Úgy sétált haza, mint aki jól végezte a dolgát,
Mint aki csak háztűznézőben járt, Libavégen.
Mégsem tángálták el a jól átvert libagazdák,
Bosszúsak, s irigyek, kik a törvényt rákövetelték.
Mátyás lépdelt nyugton, hogy még megsüvegelték,
Ő biccentett, mint Kisbögő s Döbrögi úrfi.

Nagy sokaság gyűlt éppen a főtérnek közepére.
Megkérdezt Matyi egy bérst: „Mit akarnak a néppel?”
„Bíróválasztást, az idénit, tudja kegyelmed.”
Tudta is ezt Matyi, úgy nézett, mint birka betűre,
Nem hallott otthon törvényt, mást: apja parancsát,
Külhonban szintén másként oktatta az élet.
Döbrögben nem választott százötvenöt éve
Bíró nép, amióta a Mátyás ősei voltak
Őrei törvénynek, becsületnek, népkaratnak
S méregnek, mi a választottnak járt jutalomként.
Így nem akadt, ki jelöltként lépett volna a színre,
Bár évenként eljátszották rendben a műsort.
Helytartóként mindig a Döbrögieknek a vére

Bírta egy évig a bíró címét és a hatalmát.
Irtották pallossal a bűnös kétkezi embert,
Őket számon nem kérhetette viszont ez a törvény,
Mert a helyettesről nem volt még passzus a könyvben,
Nem nyúzhatták meg hamis ítéletre ha tévedt,
Nem tömheték köztéren soha így ki a bőrért,
S tűz nem tisztíthatta ebül szerzett vagyonát sem.

Döbrögi feltűnt erkélyén, s intett a kezével.
„Bíró választunk ma, ahogy megszabja a törvény!
Emberek! Álljon elő, ki jelöltként indul a tisztért!”
Egy nesz sem hallatszott, némán álltak a népek.
„Mert ha jelölt nincs...”; „Itt vagyok én, elvállalom én azt!”
Döbrögi meghökkent fia láttán, szólni se bírt már.
Mátyás felmászott egy fára a tér közepében.
Nézték csak szájtátva felismervén a jelöltet
Szolgák és szabadok, libafalvi s döbrögi népek.
Nézett Mátyás is szintúgy, farkasszemet állva.

„Emberek én Kisbögő volnék, s más Matyinak hív,
Kint a világban jártam, s hoztam nagy tudományból.
Hadd legyek én bírótok, s eljön nyomban a jólét.”
„Mért higgyünk neki? Külhoni ügynök meg libatolvajt!” –
Morgott egy nanyó, mert ő rábízta libáit.
„Mátyásnak neve szállt rám, felkent népi királyé,
Általam áll majd helyre a törvény és az igazság!”
Még mélyebb csend szállt le a zsúfolt döbrögi térre,
Egy vénséges vén ember mert szólni sokára,
„Döbrögiek, válasszuk bírónak Matyi úrfit!”

Mintha a ménkö vágott volna a Döbrögi úrba!
„Neem!” – ordított Minden hájjal kent, de hiába.
Megválasztották Mátyást sebtében a tisztre,
Feldobták háromszor, az úrt meg gúzsba kötözték.
Megrémműltek a testőrök, s vártak megadóan.
Döbrög népe pedig gyakorolta az ősi hatalmát.
„Testvérek, hallgassuk a bírót, szóljon a néphez!” –
Mondta a vénséges vén, s Mátyást vállra emelték.
Ám Matyi nem volt oly rétor, mint vélte magáról,
Torkán forrt minden szó, úgy tűnt, szíve kiugrik.
S nem csak a tapsot várta, hogy oldódjon meg a nyelve.

„Bíró úr, ugye megszüntetjük a zsarnoki rendszert?
Minden jobbágyot meg zsellért felszabadít ma?”
Mátyás úgy tett, mint aki érti, s bólogatott is,
Majd átdöfte a nézés szíve fölött a ruháját.
„Jó, jó, nem lesz korbács meg karabély s mutyizás sem.” –
Próbált Mátyás szepet tenni a nép fele buzgón.
„Ítéletre kerülnek a bírák? Mondja ki tüstént!”
„Úgy lesz, mondom, persze, a zsarnokok és hamisak mind!”
„És elsibolt pénzek gazdáit hova küldi?
Nem menekíti a bőrért senki hamis fia, úgy-e?”

Ez már nem tetszett Mátyásnak, látta a vének
Elszántságát, mint a kanóccal Döbrögi úrnak
Háza felé indították a veres kakas útját,
És Minden hájjal kentet sebesen kikötözték
Elkezdvén bőrének a törvényes levetését.
„Álljon már meg a bosszú, állati gyilkosok, álljon!”
„Mondja a bíró úr, hogy járjunk el, mi a törvény?”
„Rossz az a törvény! Átírjuk, felmondok egyébként!”
„Nem mondhat fel egy évig, mert vállalta e tisztet!”
„Mondok, s végkielégítésem kérem azonnal!”

„Azt megkapja bizony, kielégíthetjük a végén!”
Elfogták Mátyást, megszijázták iziben jól.
„Ezt olvassa, mit ír a hamis bíróra a törvény!”
„Nem bántjátok a jó Matyi úrfit!” – Böske kiáltá,
És elvágta a Mátyás szíját, s Döbrögiét is.
Hogy, hogy nem, tovatűntek egérútjukra találván.
„Kapják már el a bábjúnár kupecet, libatolvajt!”
„Döbrög is!” – de hiába eredtek a népek utánuk,
Üthették fejüket bottal, s célozva kavicssal,
Eltűztek hárman melegebb égöv fele, mégis.

Itt legyen, itt van a vége, ne fuss el vele se velük!

PÁLL LAJOS VERSEI

Nagymama

Számolja, szedi be
nannyó a pirulát,
feje zúg, azt mondja:
se nem hall, se nem lát.
Ha nappal elszunnyad,
éjszaka ébren van,
sok álom-vendége
mind itt jár hívatlan.
Vadalma ecettel
mossa a homlokát,
mikor elmeséli:
hol volt, meg hol nem járt,
nannyónak nehéz lett
tálcán a tiszta víz,
pedig a száz évből
hiányzik mind a tíz.

Cseppre csepp...

Cseppre csepp olyan némán
indul le a jégcsapon,
mintha tudná, fogy a szénám
s késik ez a tavaszom.
Kétfelé rakom a szálas
ágaskodó színes kórót,
Mátyás testvér, te nagyszájú,
ugye máskor jobb tavasz volt.

Berci könyörgése

Én Istenem, jó Istenem
azért fogom össze kezem,
holnap legyen nagy ünnepnap,
éppen föl ne szólítsanak,
akkora hó omoljon,
mind sível járjunk azon,
s ha az ablakot kinyitják
kukra szökjék ki a macskánk,
tornácfán fölragadva
tudja, mért van húsz karma.
Eleget dorombolt göggel,
gérátok egyszer jöjj el.

Harmadszorra...

Harmadszorra sincs villany,
nem köszön, ha itt is van,
mint az áldás, föl villan,
rádiónk belehibban.
Aki eddig nem tudta,
drótjából mire futja,
jobb, ha idejében rájön,
mekkora úr zenélget fönn.
Zenélget fönn, ha a szél
fűzfák között mendegél,
zenével kérdezi lágyan,
ki van alvó még a házban?
Felel is rá méltón az,
csendben mindig mért havaz.

Szeles idő

Egész éjjel csattogott
a külső ablak,
rángatta a déli szél
az akasztókat.
Valaki szél paripáit
kiengedte,
most rúgják a porka hót
az ablakszemre.

Nem hallgatnak holdra, szóra
bárki hívja,
Firtos zengve könyököl
egy fenyőíjra,
ha ráunnak, olyan csend lesz
mint a kútban,
fölriadok álomból
hogy hová hulltam.

Hóban

Márvány a táj
s benne erek
fűzfa ágak
sötétlenek,
egy-egy lebukó madár
hóba huppan,
eddig fönn volt,
most már hol van?
Piros festékét a nap
dombon szertefolyatja,
nem kell hozzá ecset, papír,
amit jósol:
rossz idő jön,
ezért sapkát kicsi Jóska
húzd rá jól a homlokodra,
alóla is két gomb szemed
lát a létből épp eleget.

GYEREKEKNEK

HAZANÉZŐ KRÓNIKA

Képtár Korondon

Józsa János fazekasmester a Firtos Művelődési Egyletnek, és ezáltal Korondnak adományozta képzőművészeti gyűjteményének jelentős részét. Az adományozó önzetlen gesztusa szinte egyedülálló cselekedetnek számít nemcsak Sóvidéken, hanem Erdély-szerte is.

Festményeket és grafikákat magába foglaló adomány több évtizedes gyűjtés eredménye, és olyan művekből áll, amelyeket Erdélyben és Magyarországon élő művészek alkottak az eltelt 100-120 évben. Szőnyi István, Incze János Dés, Csók István, Nagy Imre, Barcsay Jenő, Imets László, Bene József, Maszelka János, Tibor Ernő, Ipó László, Kusztoz Endre, Páll Lajos, Ziffer Sándor, Borden András és sokan mások nevei fémjelzik a munkákat.

E művek művészi kvalitása az egyes művészek életműveinek viszonylatában a középmezőnybe, vagy a középmezőny felső szintjére sorolhatók be. Vannak azonban - például Csók István Almaszedés c. képe - amelyek az élmezőnyben helyezhetők el. Több alkotás fizikai állapota annyira gyenge, hogy csak szakavatott restaurálás után állítható ki a nagyközönség számára.

Ugyanakkor az adományban található alkotások jelentős hányadának fizikai állapota szintén alapos konzerválási, vagy esetenként restaurálási munkát igényel.

Értelemszerűen az adomány elhelyezése és a köz számára is elérhetővé tétele egy állandó képtár létrehozását feltételezi. A tervezés és szervezés folyamata az egyletben tárlatok/kiállítások folyamatos megszervezésével már évek óta beindult és Ambrus Lajos szervező, a Firtos Művelődési Egylet elnöke szerint eddig sokan pozitívan viszonyultak a kezdeményezéshez.

Hogy mennyire van létjogosultsága egy képtárnak egy erdélyi, magyar nagyközönségben, nehéz eldönteni. Ott is ugyanaz a három dolog szükséges, mint a világ bármely pontján, ha új képtárat akar létesíteni valaki. E bűvös hármas a következő: műtárgyak, akarat és pénz. Ám ez csak a kezdet kezdetét jelenti, mert a már meglévő képtár folyamatos fenntartása, „üzemeltetése” minden igényt kielégítő módon ugyanolyan fontos, mint az előbb említett feltételek. Ha mindezek a dolgok szerencsés csillagzat alatt találkoznak – és reméljük, hogy Korondon találkozhatnak –, akkor minden bizonnyal létrejöhet a „Korondi Képtár”.

Az adományozás gesztusa, az ötlet, a kezdeményezés szimpatikus és dicséretes.

Ha létrejön a „Korondi Képtár”, akkor közelívé, könnyen elérhetővé válnak a közösség számára azok az értékeket, amelyek megteremtése, megszerzése helybéli, vagy környékbéli emberek kitartó, áldozatos és önzetlen munkájának, meg a támogatóknak köszönhető.

Egy gyors látélet alapján elmondható, Korondon valóban megvannak azok a képzőművészeti alkotások, amelyek egy állandó képtár alapjául szolgálhatnak. Az adományt képező munkákból kiválogatható egy olyan mag, amely a Firtos Művelődési Egyletnél levő képekkel együtt megteremtheti a Korondi Képtár első, alapkiállítását. Ám a Páll Lajos-képek állagukban és művészi kvalitásukban magasra teszik a színvonal mércéjét és e mérce szem előtt tartása kell legyen a válogatás legfőbb szempontja.

Veres Péter
muzeológus

Haáz Rezső Múzeum Képtára

A könyv világa

Az ezerkilencszázkilencven-háromban indult Hazanéző Könyvek Sorozatban már kétezer-egyben megjelent - elsőnek talán egész Erdélyben - Korond helyismereti olvasókönyve. A rangos kiadványnak, amely az utóbbi évtizedben talán sokaknak tájékoztatóul szolgált, az olyan társszerzők megnyerésével, mint dr. Vofkori László, Józsa András, Beder Tibor, Ferenczi Géza, Mihály Ferenc, Tófalvi Zoltán, István Lajos, Lőrincz Béla, Gazda Klára, Faragó József, Bandi Dezső, Haáz Sándor, Márton Béla, Bíró Gábor, Deák Sárosi László, Banner Zoltán, valóban sikerült a Székelyföld egyik nagyközségének gazdasági-társadalmi életét és szellemi arculatát bemutatnia, különös tekintettel a jelent és a jövőt is meghatározó múltra. Az, aki nem tiszteli a szüleit - írja a szerkesztő a könyv előszavában - csak ritkán és igen fura módon becsülheti a szomszédjait. Ezért aggasztó, ha nemzeti közösségeink számára a szülőföld történelme, szellem-története egyre kevésbé fontos.

A nagy lélegzetű Hazanéző-könyvvel különben a magyar államiság ezredik évfordulója előtt tisztelgheztünk. S hogy örömben ne legyen hiány, a Firtos Művelődési Egylet - alsósófalvi kőfaragóknak is köszönhetően - a Korondi Középiskola elé „álmodta” Miholcsa József Erős várunk nekünk az anyanyelv című térkompozícióját, mert ...” nem egy faj indult el és érkezett meg a Kárpát-medencébe, hanem egy nyelv. Egy nyelv indult honfoglalásra...” - idézhetjük Nemeskürty István szavait a kétezer-hétben megjelent Korondi fazekas albumból. S ha tovább vallatjuk a „könyvek világát”, eljutunk a Hazanéző egyik jeles munkatársához, Tófalvi Zoltánhoz. Talán tőle olvastuk először: „Micsoda föld az, amelybe beletemetik az őseket és kihajt belőle a művészet.” Molnos Lajos szerint „ölelésnyi, szívdobbanásnyi, anyánk-arcú. Igen. Mert - a hogyan írtuk - ha „ezer-arcú is, de egy lelke van a szíve felett, s a csontos sírok nem engedik, napkeleti királlyá lennünk.”

El lehet hagyni. Rá lehet találni. Lehet szeretni. Lehet nem szeretni. De meggyalázni, vagy örökre elfelejteni nem lehet soha, mert olyan, mint egy jóra sikerült, áldott munkanap, mely számontart mindenkét, még a veszteseket is. Hát boldogít. Ezért tíz évre az Olvasókönyv megjelenése után egy újabb rendhagyó „hazanézős” könyv megírását és kiadását határoztuk el. Azt akarjuk, hogy a Hazanéző alkotóműhely vonzáskörébe sorolhatók megszólaltatásával egy interjú-kötetet adjunk ki, s ezáltal ne csak a kérdésünkre kapjuk még hitelesebb válaszokat, de többen - köztük Páll Lajos, Molnos Lajos, Majla Sándor, K. Kovács András, Simó Márton, Ráduly János, Józsa András, Józsa Judit, Józsa János, Bölöni Domokos, Benczédi Ilona, Tófalvi Zoltán, Beder Tibor, Deák Sárosi László, Láng Eszter, Vinczeff László, Kádár D. Péter, Bíró Á. Zoltán, Molnos Ferenc - maguk vallhassanak életükről, művészetükről, munkásságukról, hadd lássák az olvasóink, ilyen e „föld lelke”, mely a megkérdozettek vallomásaiból kisugárzik.. Az interjú-sorozat Székely Ferenc készítette el, és az összeállított kötet immáron a megjelenésre vár. Csak a „ránk-figyelők” önzetlen segíteni akarásán múlik, hogy minél előbb az olvasóink kezébe kerülhessen - a Hazanéző 2012-es, 2. számaként - a könyv.

(ambrus)

KÉPTÁR KORONDON

Képzőművészeti alkotások a Józsa János adományból

Szőnyi István - Tehenek (olaj)

Mikola András - Virágzó fák (olaj)

Kádár Béla - Az anya (tempera)

Kádár Géza - Ősz nagybányán (olaj)

Szécsi András - A Táj (olaj)

Incze Isrtván - A táj (olaj)

Pál Albert - Nagybánya (olaj)

Berényi Róbert - Akt (olaj)

Nagy Imre - Életkép (olaj)